

Коишиар и Вук

Здравце је највече! Богородице.

Ради, као да теби сто година дру-
вину; а моли се богу, као да теби
сјутра удрујети.

Што нијеси рад да ти други
дуду чине, не чини ни ти свакоме; а
што јелиш да теби други дуду
чине, чини и ти свакоме.

14

Славенска слова која су у нашим
црквеним књигама:

Аа, аз, а

Бб, буки, б.

Вв, вједи, в.

Гг, глаголь, г.

Дд, добро, д.

Ее, јест, е, је.

Жж, живете, ж.

Ии, и, и

Кк, како, к.

Лл, луди, л.

Мм, мисете, м.

Нн, наш, н.

Оо, он, о.

Пп, по кој, п.

РАД • ВУКОВ САБОР

КОПИТАР И ВУК

*О 200-годишњици рођења Јернеја Кошћара,
Вуковог учитеља, иријашеља и сарадника у
борби за народни језик и нови правопис у
српској књижевности*

Уредник
ДРАГАН ЛАКИЋЕВИЋ

Приредио
Др ГОЛУБ ДОБРАШИНОВИЋ

Превели
СТОЈАН СТОЈАНОВИЋ
АНДРА ГАВРИЛОВИЋ
ГЛИША ЕРЊАКОВИЋ

Превод с латинског
ФРАЊО БАРИШИЋ

КОПИТАР И ВУК

БУКОВ САБОР — ТРШИЋ
ИЗДАВАЧКА РАДНА ОРГАНИЗАЦИЈА „РАД“
БЕОГРАД 1980.

I
ЧЛАНЦИ
ЈЕРНЕЈА КОПИТАРА

Веома поштовано
Проф. др М. Павловићу
Д. Добранчићу
21. X 1980.

НОВИНЕ СЕРБСКЕ ИЗЪ ЦАРСТВУЮЩЕГА ГРАДА ВІЕННЕ

Од августа 1813, свакога дана на пола табака у 4°.

О великој корисности новина постоји општа сагласност. По Шлецеру, треба новинама да захваљимо што смо ми Европљани постали Европљанима; и када Енглези у својим насеобинама у Северној Америци пре свега пробијају пут и постављају штампарски строј да би имали новине, Волнеју се чини да они овом двоструком операцијом развијају и постижу смер сваког доброг друштвеног система, будући да друштво и није ништа друго до лако и слободно општење и повезивање лица, ствари и мисли, а да се свавештина владања своди на то да се спрече насилна трвења која би га могла разорити. Новине и јесу тако велико средство културе зато што се у најширим слојевима читају. Прво место иза њих, ипак на далеком растојању, заузимају из истог разлога календари.

Додуше, и међу самим новинама, према њиховој унутрашњој вредности и целисходности уређивања, постоји огромна разлика; али чак и најгорима остаје бар та заслуга да побуђују мисли у највећем обиму.

Да бисмо прешли на наше „Новине српске из царствуюћег града Вијене“, морамо, пре свега, напоменути да су око 90-их година, под уредништвом дворског агента и повлашћеног штампара Новаковића, овде већ постојале такве новине које су имале преко 4000 претплатника и купаца, али да су ускоро престале излазити из

разлога који су остали непознати референту. Утолико више заслужују захвалности родољубиви подузетници господа Димитрије Давидовић и Димитрије Фрушић што се нису дали застрашити удесом свога претходника. Желимо њиховом врло заслужном потхвату дуготрајан и све већи успех.

Свестан тешкоћа које потичу из саме природе ствари, у једном језику чија је изврсна основа, дакако, већ потпуно изграђена за круг његових корисника, но чији су се сами корисници делимично једва издигли изнад сфере домаће заједнице те стоје на улазу у грађанско друштво, а делимично су измакли даље, но под иностраном влашћу; свестан, дакле, тешкоћа при писању о политичким стварима на језику који још није с те стране изграђен, рецензент честита господи уредницима досадашње успехе, које је од почетка излажења листа пратио са срдачном пажњом. Но он мисли да је тиме стекао и право да господи уредницима стави на срце следеће напомене и жеље које су проистекле из бројева овога годишта.

1. Новине, као записници онога што је најновије, држе се иначе, и то с правом, чак и последње моде. Тако се, нпр., још непрестано у француским граматикама каже да Француска академија, а с њом и сви послушни Французи остају ипак при *oi*, иако је Волтер то *oi*, кад год се читало као *ai*, и писао као *ai*. Међутим, ниједан француски лист, па чак ни „*Moniteur*“, није се дао тиме заплашити и одвратити од усвајања ове исправке: у сваком од њих наилази се на *avoit* место *avoit*. Када се ово чини у француском правопису, који је тако пун тешкоћа, произвољности и недоследности и којем, дакле, једном таквом исправком и није баш много помогнуто — колико више мора човек жалити што се уредници српских новина нису придржавали чак ни испуштања потпуно излишнога дебелог *јер* (ъ), које само гута простор (а српска штампа већ и

по себи тражи доста простора и у том погледу стоји према немачкој у размери 3 : 2) и унакарабује штампани текст, иако се то испуштање вршило почев од „ревнитеља свога рода“ Текелије, па чак и од стране класицистичкога Мущицког, који, пак, још непрестано и даље употребава по старословенском слово њ. Да ништа више не кажемо о томе њ, чији се глас не јавља ни у којем јужнодунавском дијалекту, те услед тога не би требало ни оно више да се појављује. Рецензент би уопште препоручио господи уредницима да веома пажљиво прочитавају и претресају мали спис Саве Мркаља: Сало дебелога јера, либо азбукопротрес (Будим 1810), који има једва 18 страна, али је пун садржине. Мркаљевим поставкама може се само приговорити, али не и логички замерити, да његов простији и доследнији правопис долази у противречност са заувек утврђеним правописом старословенскога језика, који је тако близак живом српском језику, када се, нпр., код Мркаља пише као бити оно што је у црквеним књигама бити итд. На ово се може кратко одговорити: ако Руси не долазе у противречност када пишу один, олен итд. место један, јелен, јер тако и говоре (а исто тако и ви сами са едан, дан, се место еден, ден, сја), онда исто тако признајте најзад (пошто се не може у исто време служити двојици господара) сваком језику, старом као и новом, његово пуно право и пишите старим, као мртвим језиком, по систему који је за њега утврђен док је још био жив, а новим као живим, по Мркаљевом образложеном тражењу и захтеву здравога разума, онако како њиме говорите. Највише што би се још могло пожелети било би да је Мркаљ узео такође у претрес и оцену нагласак, а нарочито продужене самогласнике, и да је осудио само холандско-немачки, а посве несловенски начин да се у таквом случају удваја самогласник, нпр. vooz место vóz или и само vóz. Ово се много простије постиже знаком нагласка, којим би се, сем

у граматички и речнику, требало служити само код страних речи у циљу олакшања читаоцу. Тако би се опет појавила у својој природној лепоти божанска вештина писања, која се толико унаклазила у рукама западњака и чија се првобитна једноставност почела и код нас мутити.

2. С обзиром на страна властита имена стоје Словени, нарочито они са ћириличком азбуком, боље него, нпр., западњаци који, служећи се истина сви истим латинским словима, но са најразноврснијим изговором, приказују у пуном народном реху не само властита имена већ, понајчешће и уопште, све оне речи које прелазе из једнога од ових народа ка другоме, а препуштају правилано читање вичности или певичности својих читалаца: Moreau, Augereau, Aberdeen, Castleageagh, Castannos итд., чак и пољска имена, као Zamość, које већина читао као Zamosk, а неки тако чак и пишу пошто отприлике и гласи као Samosz; било је пријатно видети како се, напротив, руска имена сасвим добро пишу по чувењу и у француским и у немачким новинама, зато што се нису примила у латинском реху, нпр., Moshaisk и француски Mojaïsk, Tschernitschew (што би прешло као Czernuczew да се из Пољске примило). Србин, као и Рус, може и треба својом азбуком да пише сва страна властита имена по њиховом стварном изговору. (Та ово чини чак и Пољак па и Чех, иако се служи латинским словима!) Ово су већином чинили и уредници, те се са задовољством чита *Моро*, *Ожеро*, *Ст. Енџан*, *Кил* и др., али ово начело није ипак свуда спроведено: нађе се још *Абердеен* па чак и *Абердеен* место *Ебердин*, *Брокман* место *Брокман*, па чак и *Маршал* место *Маршал* итд. итд. Ако господи уредницима може и послужити донекле као оправдање то што до сада још није штампана никаква српска граматика (пошто се не може или неће да баш у свему користи граматика Срба латиничара), то се ипак може од њих очекивати да оста-

ну верни себи, па кад су на једној страни правилно написали *Килъ*, а не *Киѣль*, *Валисъ* (Walliserland), а не Валлисъ, да на другој не пишу, нпр., *Муттерштатдт* место *Мутерстат* или бар *Мутерштат* по горњонемачком изговору. „Нека се не сматра ово никако као ситница, довикујемо им ми са Шлецером, постоји и једна правописна истина која почива на далеко чвршћим основама него многе друге!“ Скоро би се могло помислити да лепа једноставност српског правописа некима изгледа сувише проста и сувише лака, те да би је радо хтели оптеретити и отежати недоследностима немачког и других западњачких правописа. Стога препоручујемо још једном господи уредницима Мркаљев Азбукопротрес. Ако и не би имали храбрости да усвоје у целини све његове потпуно основане предлоге (иако је један летећи лист, као што су новине, више него икакав други спис подесан за увођење новог; а пошто је ово ново у исто време и природније и, најзад, једино исправно, могао би се човек надати да ће се одмах у почетку допасти већини читалаца, а на крају баш и свима), можемо пре свега бар очекивати да више никако не употребљавају знаке *ъ* и *ы*; први зато што уопште и није никакво слово и што одсуство знака умекшавања *ъ* боље и брже казује да сугласник остаје тврд, а *ы* зато што не одговара ниједном гласу српскога језика. [Кад већ ћириличар скоро уопште сматра знак *ъ* као пети тачак у колима, морао би Србин сматрати *ы* као „деветог (вола) у плугу“.] Могли би, пак, ако не желе да одједаред доведу до очајања оне који воле утрвене стазе и који се држе старог као пијан плота, употребљавати и даље *ї* пред другим самогласницима место *и*: ова правописна неисправност је привремено подношљива, иако на тај начин наше двосложно *Maјors* постаје као *Maіors* тросложно, па чак и српске речи као јошт, што прелази у јошт (то би се избегло ако би се усвојио Мркаљев предлог да се слову *ї*

повери служба немачкога ј). Предлажући из бољеиве слабости према старомодности и заосталости да се и пред другим самогласницима неко време још подноси, додајемо добро промишљено: место *и*, али никако место *ь*, и не бисмо могли одобрити ако би се још и даље писало, нпр., *долній* место *долной*.

3. Толико о правопису. А што се тиче српског начина изражавања, рецензент мора, такође, отворено ставити примедбу да господи уредницима, изгледа, још увек недостаје чврстих начела о тој ствари. Та један лист је већ и по себи нарочито погодан за популарно излагање и приказивање. А место тога, изгледа да господа уредници често дословце преводе из немачких листова, због чега њихово изражавање у стилизацији целине звучи ипак несрпски, иако се ту не јавља ни једна једина немачка реч, нпр. Чло 31: *Вѣстникъ южно-тиролски содржава* место у *вѣстнику* — *стои*; или *приключенія отъ Швайцерске* место *изъ Шв.*; или *Генералъ Н. поставио се* место *намѣстіо* итд. Но и поједине несрпске речи не избегавају они довољно пажљиво, нпр., *капје* или старословенско *двери* место *врата*, *ипіонъ* место *увода (ухода)*, руско *думати* место *мислити*, као и руско од правилнијета *господаръ* изопачено *государъ* место *царъ* итд.; па и кад позајмљују неке речи из старословенског или осталих живих словенских језика, онда се чак и не потруде да их посрбе (као што је, нпр., Лесинг доњонемачко *Snicksnack* најпре преоденуо у *Schnickschnack*, па га тек онда у овом облику који одговара високонемачком увео у књижевни језик); па не само што таквим позајмљеним речима остављају туђ (старословенски) облик, већ их, штавише, и мењају старословенски место српски, а ипак тврде да пишу српски. Старословенски облици *гражданоъ* место *грађанима*, *брдомъ* место *брдима*, *часовъ* место *часа*, *благостояніе народне* место *народње*, *тужителе* место *тужителје*, *ити* место *ити*, *между* место *међу*

ИТА. ИТА. стоје овде као јунад међу овцама; *ћео* уместо *ћеду* или *ће*, *нинимъ* уместо *њиовим* или *њиним*, *болѣсть* уместо *болестъ*, *найвећиши* уместо *найвећи*, *помоћію* уместо *помоћу* итд. нису ни старословенски ни српски облици. Ово неопростиво непоштовање лепога језика не може се ни у ком случају извинити изговором да још не постоји никаква српска граматика и да отуда још нема никаквих утврђених правила за писање: јер и да није ниједна таква граматика, црно на бело, штампана (а што је, пак, у ствари било, и то више него једанпут код Кашића, Микаље, Делабеле, Релковића, Ланосовића и Волтибија, истина латинским словима, но која се могу лако пребацили у ћириличка), не постоји ли зар она у устима свих живих Срба па, дакле, и госпоре уредника? Испада да је и старословенски језик, као и старогрчки, који се и даље употребљавају као црквени језици и на којима се учи срицање и читање (место да се то чини на матерњем језику), на тај начин предодређен за нескривљени грех: уместо да из свог блага обогати живи језик, он из себе и живог народног језика рађа неки трећи језик, који се назива славеносрпски, но који је управо једна накарада, какву је код Грка Новогрк Корај врло умесно приказао као макаронизам¹ у свој његовој смешној беди и та-

¹ У шеснаестом веку писао је Јероним Фоленго из Мантове, под именом Мерлин Кокај, стихове на језику који је представљао смешну мешавину латинског и талијанског, навлаш и у шали, а називао га својом макароником. Један пример:

En duos agnos, modo parturitos,
Vix guido mecum, pecoris speranzam etc.

Или:

Est numquid talis vestris usanza paësis?
Nonne meam possum, sicut volo, spendere robbam?
Castronus meus est, modo quem mea fascia pagavit.
Deque meis rebus facio, quod voia commandat итд.

Како је Фоленго у шали говорио, тако мисле неки Новогрци и Срби да могу збиљски говорити! Фоленгов намерни макаронизам разликује се, додуше, од ново-

мо тако рећи засвагда онемогућио. Срби још очекују свога Херкула — Кораја који ће очистити ову Аугијеву шталу и осигурати старом мртвом црквеном језику, као и новом живом народном језику, њихова узајамна права. И доћи ће, свакако, овај Херкул — Корај! Али ако се господа уредници и не осећају позваним да сами то буду, не би ипак требало да се тако лакотомислено одрекну части да буду његове претече. Рецензент је далеко од намере да свим оним што је напред речено нанесе ма и најмању увреду дивном старословенском језику, чији је, штавише, то отворено признаје, одушевљени поштовалац; он само мрзи макаронизам, који је постао неприродним сједињавањем старог с новим језиком. Излишна је и бојазан да би знање старог језика морало трпети штету ако би се живи употребљавао и у књигама. Зар је у Немачкој, Италији, Француској, Шпанији, Енглеској, знању латинског и грчког нанесена каква штета отако се и у књиге свуда увео народни језик место бедног сколастичког латинског (с којим се још беднији макаронизам може тек само изда лека поредити)? Зар Корај и његови ученици мање упорно настоје на учењу старогрчкога због тога што штите права живог грчког језика? Не! Српски свештеник, због свог позива, треба да учи и учиће даље старословенски као што се другде учи латински. И српски научник, па био он иначе свештеник или не, изучаваће га, поред шест до десет живих словенских језика, као богат мајдан за продубљивање и чак за богаћење свога матерњег језика, као што Немац проучава свога Вулфилу, Отфрида, минезенгере или још жива народна наречја и сродне језике, холандски, дански, шведски, исландски и енглески; он ће га, штавише, тако научити да може њиме писати и говорити, као што западњаци науче ла-

грчког и српског, који се издају за учене књижевне језике, утолико што он све мења по једној — латинској граматици, а они?

тински и Новогрци старогрчки, зато што је добро да се и ово зна и што има и биће још увек појединих случајева да се и ово мора знати. Али онако исто као што западњачки свештеник и научник најпре, поред својих будућих суграђана свих сталежа и са њима, граматички учи свој матерњи језик, па тек онда, када је овде добио опште грађанско образовање, прелази на посебно образовање за свој виши позив, тако исто и никако друкчије мора да буде и код осталих Европљана који припадају грчкој цркви. И као што грчки Корај, пре свега, упорно настоји да се одбаци злоупотребљавани псалтир као неразумљива књижица са именима слова и као најближи подстрек за макаронизам, а да се место тога уведу нови буквари и књижице са именима слова на новогрчком језику, тако ће и будући српски Корај упорно настојати, пре свега, на овој основној реформи дечије наставе. Њему ће то бити много лакше него грчком Корају, јер ће српско дете, утүвивши за два до три дана 26 слова српске азбуке (по Мркаљу), самим тим одједном засвагда моћи правилно да пише на свом језику чији је изговор ионако врло јасан, док ће, пак, Грк морати богзна колико да се бори са противречношћу између свог старог писања и новог изговора. Само на тај начин што ће се стари и нови језик строго одвојити, те први обрађивати и учити као учени мртви језик, а други се неће препустити искључиво простом народу, него ће се од стране свих учених и неучених употребљавати и неговати као заједнички матерњи језик и као живо и за све могуће случајеве довољно средство општења, само на тај начин ће се поправити штета коју је нанео макаронизам.

4. Што се, најзад, тиче садржине и предмета наших „Новина српских“, требало би да оне према „објављенију“ садрже „најновија светска прикљученија, трговачке вести, вести о новим књигама, о знаменитим људима и проче ствари по

угледу на најбоље новине ове врсте код других народа, све то на нашем чистом, Србину разумљивом језику“. Међутим, лист је до сада готово искључиво испуњаван дословним преводима подробних ратних извештаја из немачких листова, те би рецензент скоро могао сматрати оправданом сумњу као да су господа уредници заборавили обећање о трговачким вестима, вестима о новим књигама, о знаменитим људима и прочим стварима по угледу на најбоље новине ове врсте код других народа (одвећ много речено!), исто онако као и обећање „на нашем чистом језику“, који је далеко од тога да задовољи, као што се читалац могао уверити из малог броја навода. Чак су и ратне вести даване само у преводу, онако како то изискује најмање труда, место да су по појмовима и језику популарно излагане за српске читаоце, за чији се већи број мора претпоставити да је неук, без земљописних карата итд. Рецензент би давао у преводу само праве државне указе, говоре, прокламације и сл. Но ипак, чак и уз најсрећније популарисање, читање новина без земљописних карата неће бити лако ни сасвим успешно. Стога рецензент жели да се убрзо скупи довољан број претплатника на један мали српски атлас, какав је за овај случај предложен у огласу текућег годишта овога листа. И он никако не сумња да ће бројни, благодни и жељан знања српски народ и превазићи очекивања ако се најпре господа уредници са своје стране буду више приближили свом истакнутом циљу с обзиром на језик, као и на садржину. Круг: ми ћемо чинити више ако публика више чини, и обратно, може бити најпре решен само с њихове стране. Као узор за то како човек, спуштајући се до народа, може и мора у исто време да га дигне до себе, можемо им препоручити, пре свих, ненадмашног Хебела. Као узор популарног листа за забаву и новости уједно налази им се још ближе: „Wanderer“, који излази у Бечу и непрестано се усавршава. На

крају рецензент допушта себи још и напомену да би боље било када би отпао придевак *Сербске* у наслову новина, па било да се новине узимају у значењу листа, било у правом значењу новости. У првом случају он је непотребан, у другом чак и неуместан.

Иначе, рецензент понавља да се усрдно радује напретку и успеху овог српског листа. И тамо где је морао стављати замерке, он је то чинио само у намери да господу уреднике, у чију способност иначе не сумња, одврати од предрасуда с обзиром на књижевни језик, које између свих Европљана још владају само код Новогрка и Срба, а које господа редактори деле са већином осталих српских писаца, те да тиме помогне да се са њиховог корисног и значајног листа избришну мрље које се још лепе за њега.

(Wiener allgemeine Literatur-
zeitung, 1814, 411—420)

ПИСМЕНИЦА СЕРБСКОГА ЋЕЗИКА ПО ГОВОРУ
ПРОСТОГА НАРОДА НАПИСАНА ВУКОМ
СТЕФАНОВИЋЕМ СЕРБИЈАНЦЕМ.

Беч 1814. XII и 106 стр. 8°.

Добро дошла, прва српска граматико са ћириличким словима! И двоструко добро дошла што си написана верно по говору простога народа!

У посвети архимандриту Мелентију (Meletius) Никшићу, садашњем настојатељу манастира Фенека (у Славонији), који је платио трошак за штампање ове граматике (за што су му веома благодарни не само списатељ већ и сви слависти од Петрограда, Варшаве и Прага до Љубљане и Дубровника), каже се између осталог: „Да род српски има доста таквих ревнитеља као што сте Ви, онда би на другом степену било књижество наше, нити би се многе новостисане и преведене књиге, код сиромашних списатеља, валале по буџацима“ (због оскудице у меценама, место да буду објављене). С обзиром на историју свих западњачких књижевности, рецензент мисли да су издавачи најбоље мецене и нада се да ће се они, при очевидно све већој потреби за духовном храном, ускоро појавити међу милионима Срба. А дотле част и хвала меценама који су им увек и свуда били претече.

Списатељ у предсловљу каже да је он уверен да у његовом народу има доста људи који би за овакав посао били много способнији од њега, но да они, по несрећи, слабо маре за то.

Да свакога правог Србина срце и душу мора очајна туга обузети и срамота његову главу к црној земљи оборити кад се опомене да су до сада четири учена Србина граматике туђих језика написали и Србима који не знају свога матерњег језика пут к туђим језицима отворили. Да је њега, при тешкоћама које је најпре наслуђивао а потом и стварно искусио, само ревност к његовом роду ободрила; да је он затворених очију у грњак тумарнуо (макар на ону страну сав крвав изишао), само да би се једанпут пробила стаза. Нека се у овом првом покушају не траже она танана и дубока правила језика којима су Аделунг, код Немаца, и Добровски, код Чеха и код свију словенских народа, бесмртну славу задобили, он је пре свега хтео само да на једном месту прикаже српску деклинацију и конјугацију и да тиме побуди каквог ученог Србина да напише бољу и потпуну граматику. Било би му жао ако би, из недостатка друге, морао да још једном штампа ову своју писменицу поправљену и проширену. Прва и главна критика удариће на правопис дела; списатељ је много и дуго размишљао о томе и на крају се увек враћао на начело: пиши као што говориш, а читај као што је написано. Тако је бар задовољио логику; свако другачије поступање наишло би на још бројније (и оправданије) приговоре. И не може се ни од ког човека очекивати да тако на једанпут поставља правописна правила свима српским списатељима; то би била ствар једног ученог друштва које би о томе споразумно донело решење и објавило га народу ради општег управљања у једној граматичи, израђеној у смислу њиховог решења; свакоме би било мило да бар онда зна на чему је што се тиче правописа; макар морао употребљавати не само Ћ и дебело њ, већ чак и ж. Деклинација и конјугација израђене су према језичкој употреби српског народа који живи по селима, далеко од градова; ово ће му признати сваки меродаван судија! Толико

предговор, који ће и у овом сажетом изводу за цело придобити наше читаоце за исто тако даровитог као и ревносног списатеља, ако се и не би могли сложити с њим у ономе што очекује од каквог ученог друштва. Немачки правопис, иако је још далеко од тога да буде довољно утвршћен, изгледао би за цело још бедније под старањем некога друштва; та зар је Француска академија, уза сав признати и сав приграбљени утицај, могла да одржи свој правопис насупрот Волтеровим и др. новинама? Петроградска академија је Русима само још више отежала ствар (међу, нпр., треба да читају мјод). Такве академијске законе израђује ионако у већини случајева један једини академик (од чије способности, дакле, све зависи), а еснафска браћа их освештавају својим пристанком, чиме се, дабоме, ако су добри, њихово извршавање веома убрзава, али се у супротном случају и њихово укидање јако отежава. Ништа, пак, није јасније него начело: пиши као што говориш; и да су латински мисионари тевтонских народа имали тако јасне појмове о азбучном писму као словенски апостол Грк Ђирило, онда би они за немачки језик изнашли и додали познатој им латинској азбуци још онолико нових слова колико немачки језик има нових нелатинских гласова, те тако не би Немци још и сада трпели од последица ове прве грешке, нити би се сами због тога згражали, ни код других изазивали згражање. Свети Ђирило је удесио грчку азбуку за своја словенска црквена чеда у деветом веку (изналажењем и додавањем неколико нових слова), а језик и правопис његовога века живи још и до данашњег дана у црквеним књигама Словена грчког обреда од Архангелска до Црне Горе, па био њихов домаћи говор великоруски или малоруски, пољски или српски. Оправдано је страхопоштовање Срба према овом старом језику коме, пак, Руси нису указивали довољно поштовања: нека се само упореди острошко издање *Библије* из

1581. са новијим издањима, па и старији рукописи са самим руским кодексом из којег је Острошка библија одштампана. Рецензент, пак, мисли да се то потпуно слаже са овим страхопоштовањем ако се црквени језик остави у свом свештеном делокругу и ако се не обесвећује спуштањем до световне употребе. Ово је сада и схватање Руса који су га раније, до Петра I, такође обесвећивали као што још чине неки Срби. Но, можда, они ово не чине толико из страхопоштовања колико из разлога нижег реда, нпр. зато што и немачки сусед не пише онако како му је, да се послужим једном узречицом, кљун порастао, те због тога мисле да тако уопште и мора да буде; или, пак, зато што су старословенски научили донекле граматички, што за њега постоје граматике и речници из којих се могу, у случају нужде, добити потребна обавештења, а све то није случај са простим говором (јер се презриво прелази преко радова Шокаца, тј. римокатоличких Срба, који су о томе писали). Али ће и овде победити разум, те ће и сам свети Ђирило са задовољством гледати озго на ову победу на Дунаву као што је гледао на ону код Москве. Од оног времена пише, нпр., Рус одинъ, олень, копье, любить, док је Старословен писао единъ, елень, копје, любити, обојица зато што тако и говоре. Тако неће ни Србин, кад пише на матерњем језику, узимати више старословенски облик знање (тросложно), већ знање (двосложно, као што говори) и сл. За то се сада с правом бори и наш списатељ; он иде са господином Савом Мркаљем још и даље па мисли: пошто су Срби већ од векова повећали ћириличку азбуку за једно ново слово (ћ место ть), остало би само да се повећа још за три (место досадашњих дь, ль, нь) и да се узме да ї важи као ј, па да се добије савршено потпуна азбука од 29 простих знакова за исто толико простих српских гласова. Без сумње, ова господа имају право и треба, што раније, то боље, да приступе изналажењу и из-

ради ових трију простих слова. Вуков предлог да се словима д, л, н прикачи озади нешто измењен, обрнут знак њ није згодан, он то и сам осећа, јер нам то никако не даје прост знак. Док се, пак, ова три знака не изумеју, може се човек још врло добро испомагати знаком њ за умекшавање, а да не потоне опет у сав остали шљам и стареж. Чак би и ружно ћ, које је дошло наместо ть или къ, требало да оде неко време у арсенал старог оружја док не буде могло да се опет појави у друштву са она остала три, улепшано (предњи потез требало би, као што га је већ Брајткопф резао, да почиње ниже, отприлике као код к, а попречна цртица да се не ставља као до сада, већ да буде у горњој линији као код латинскога t). Требало би, такође, да се ї, које Грку није никада гласило као сугласник ј, замени латинским ј, које му по облику тако близу дође, као што га већ замењују Срби при писању. Но једно ј је апсолутно нужно (такође и Русима који се све до сада испомажу тевтонском старудијом и петљавином); Србин не може ћирилично да напише своје јошт (једносложно), а ни Рус своје мјод, како на свом језику говори место мед. Онда би Срби били једини народ који би имао разуман правопис, а овај би баш стога и био тако прост да би сваки сељак који би у року од 24 часа научио азбуку самим тим одмах и за цео живот могао да пише онако правилно како би могао само највећи Аделунг. А ово баш и јесте идеал или, боље рећи, алфа и омега азбучнога писма, тј. божански проналазак азбучнога писма мора да је одмах, у почетку, имао ово као циљ, а није потребно ни на крају, на врхунцу свога усавршавања, да ишта даље учини. Толико о правопису списатеља и његових пријатеља који, на крају, ипак морају победити упркос свима сметњама од стране оних који се слепо држе старог и изанђалог. Рецензент се морао смејати кад је читао како су дебелојеровци веровали да ће оборити Текелијин правопис

без њ тине што ће га назвати — говече без рогова (страна 3). Са више истине одговарају народски правописци да су њ, ы и нека друга слова ћириличке азбуке за Србе пети точак у колима. Знатно би томе допринео један речник српског језика који би био израђен у овом духу верности народном говору, а за који су марљивији или срећнији Шокци нагомилали толику грађу коју би један Вук имао само да среди (и снабде немачким објашњењима за стране истраживаче). Ми желимо и никако не сумњамо да ће ова *Писменица* доживети и друго издање; господин Вук има прву и главну особину једнога граматичара, тачност; он подноси, као какав изасланик, тачан извештај какав је језик, не бринући се да ли би, можда, могло или требало да буде друкчије. Поврх тога, овај први покушај препоручује се не само логичком прецизношћу расуђивања већ и енергичним стилем; колико скромно списатељ говори о самом себи, толико снажно брани он свуда права чистога српског језика против изопачавања од стране градских списатеља или, пак, оних који словенствују или се, иначе, из било каквог разлога или и без разлога грубо греше о језик (испореди стране 23, 26, 29, 31, 32, 43, 60, 63, 70, 87, 98). Рецензент на крају допушта себи неколико напомена које ће списатељ можда узети у обзир приликом другог издања.

1. Пре свега, разуме се да је он својевремено свакако добро проучио не само чешку граматiku Добровскога као најдубље промишљену која се досада појавила о једном словенском језику, већ и његовог *Славина*, као и његов нацрт за један етимологикон свих словенских језика, који су објављени као две свеске часописа „Слованке“, а да ће више пута проучити и његову старословенску граматiku када се, пак, буде појавила. 2. Поред Аделунга, свакако да је за филозофију језика добро проучио и Фатерову општу граматiku. 3. Учени Мушицки ће, дакако, употребити чь место њ само у речима код ко-

јих се при анализи не показује, као код ићи, хоћу, у корену једно т, већ једно к које је умекшавањем прешло у ч, нпр., печь од пеку. Тако је и мецена једнога псалтира, који је штампан у Млецима 1561, записан као Божидар Вуковикъ, тј. Вукович, где наставак за творбу може да буде ик или ич, али не ит. Међутим, да би се једном засвагда пресекао то жалосно скврњивање правописа, време је да се истакне важење начела да је азбучно писмо ту само да би верно приказало оно што је речено; писара се не тиче да ли је тако и правилно речено. Стога се њега не тичу ништа ни етимолошке финесе; што једнако гласи, може и мора он једнако и да запише.

4. На страни 10. каже господин списатељ да се ни у једној српској речи не јавља ф, већ место њега чак и у страним речима свагда в. Не даје ниједног примера, што би му, пак, било тако лако. Рецензент се и на другим местима потужио на ову оскудицу у примерима. Шта ће нам, пак, списатељ рећи за фалим (у другим наречјима хвалим), где је Србин претворио други глас у ф чак и код једне чисто словенске речи? 5. Тврди глас немачкога ш, што га пак имају Новогрк и Флорентинац исто као и сви други словенски језици, слаби у српским устима до самог немачког һ или чак и до францускога грленог һ; он прелази такође и у в, у к, у г, као што се јасно види из примера које је господин Вук овде мање штедео. Ова одвратност према ш објашњава и крајње е код придева у генитиву множине, и то понајјасније кад се изложи са овом поступношћу: Вицд у западној Угарској мења у таквим случајевима һ у ј, а када Србин треба да изговори иза и једно ј, онда му прикачи озади још и једно е, нпр., место Мелентиј каже Мелентије, као и питомије место питомиј, и ово чак место питомих. 6. Оно што је на страни 11. по Милованову речено о акцентима, за које се утврђује да их има четири, могло би, можда, да пружи неоčekиване примере најновијим истраживањима о

метрици старих народа. Та већ је Михаел у овом погледу указао на маџарски. Рецензент је, на жалост, и сувише мало познавалац музике да би о овоме с правом могао да говори. 7. Нећемо за сада да шиканирамо списатеља због тога што се при набрајању осам врста речи и при њиховој даљој деоби држао реда и склопа старословенске граматике од Смотрицког, богате терминологијом и поделама и рађене по угледу на грчке граматике четрнаестог века. У другом издању он ће то моћи да поправи према Аделунгу и Фатеру. 8. Не може се, у ствари, већи да су, нпр. на страни 18, котао, во, узао, соко и сл. речи само промениле старословенско л у о, јер тамо гласе, као још и сада у виндском наречју, котел, вол, узел, сокол. Од списатеља какав је господин Вук може се тражити више одређености. 9. Српски језик нема више никакве двојине, мисли списатељ, осим руку, ногу. А шта је на страни 38. господара друго него двојина? Сва наречја имају још много остатака двојине, али је она до овога часа у свом пуном обиму још у употреби само у крањском (и виндском) наречју. 10. Падежа Србин нема више од шест, у множини има чак и само пет или управо само четири, пошто вокатив гласи као номинатив, док други језици још имају седам, као што је у старословенском. Докатив гласи увек као датив (у крањском и у руском је опет вокатив увек једнак номинативу). Још строже узевши, пошто је акузатив једнине код мушког рода увек једнак или номинативу или генитиву, могло би се сматрати да за овај род и у једини само то важи. Али из практичних разлога и за оне који се баве упоредним проучавањем језика било би боље да се код образаца за деклинацију узму свуда седам падежа; језичка логика би, с једне стране, била задовољена једном напоменом, а, с друге стране, би упоредни преглед био не мало олакшан. Уосталом, рецензент без околишења признаје да су за њега, као и за господина Вука, падежи само на-

ставци деклинације, а не случајеви логичких односа. Тако за њега ни род није физички спол (sexus), него разред, врста, класа. Већ и немачка реч Weib, која би пре свега другог имала да буде женског рода, а ипак није, требало је да на ово скрене пажњу. 11. Из тога разлога, ради лакшег прегледа, рецензент жели у другом издању и више образаца за деклинацију место изузетака који су само наведени у примедбама. Начело би било: свака именица са извесном особеношћу у промени, која не стоји усамљена у језику, макар имала и само једну другу (σύζυγος), као што, нпр., мати има кћи, заслужује место као образац. У логици језика постоји, дабоме, само једна деклинација; стога је једноставност у сваком случају већ изгубљена ако постоје макар и само четири обрасца деклинације. Уосталом, могу и треба да се повезују сличнији обрасци. 12. Данашњи Србин воли уметак ов и ев код једносложних и двосложних речи: голубови, ножеви. Интересантна је напомена да се ипак у народним песмама исто тако често јавља и простији облик (који у Крањској представља правило), и по списатељевом мишљењу врло лепо звучи. (И уметак ови, такође, звучи лепо, нарочито ако звучи као у крањском дуго, богови, а не као у српском кратко, бóгови.) За такве случајеве наводи списатељ места из народних песама, прикладно и пријатно. Ово, пак, чини и Шокац Делабела, а и Јамбрешић и Белостенец; један доказ како је пун песама сваки Србин, као што је већ Хаке приметно. 13. На страни 28. дрвеће треба управо тако схватити: дрвета (крањски, такође са уметком drevesa) јесте множина од дрво; али је дрвеће збирна именица и сасвим засебна реч (отприлике као латинско arboretum). Исто важи за дјеца, браћа, господа, ждребад, телад, јагњад, јарад, прасад, момчад, мачад и све сличне збирне именице које Србин тако радо употребљава место множине појединих речи. Ово је списатељ, свакако, и сам уочио када је својевремено код

Добровскога проучавао науку о творби речи. 14. Тако је, дабоме, уочио и то да је двојаки (уосталом, синтаксички не сасвим безначајан) облик придева у мушком роду преостатак из ранијих времена када је придев имао овај двојаки облик за сва три рода, као што га још и сада има у чешком и руском. Краћи облик је својствен придеву када чини именски део прирока, а дужи када је придодат именици. 15. Тако бива и у творби компаратива одједном све јасно кад се има на уму да је ји или ши наставак за творбу тога облика; све промене сугласника испред ји или ши дешавају се по општим законима благогласности, који важе за цео језик, чак, нпр., и за уметнуто л код тупљи. На страни 35. поштени списатељ даје за право језичкој употреби чак и против самога себе: низји није, као што искрено признаје, у употреби, али би, по његовом мишљењу, требало да буде. Но ми му можемо, зацело на његову радост, рећи да народ и овде, као свагда, има право: нижи стоји по општем закону благогласности место низји, као виши место висји. Једна опомена чак и опрезним граматичарима! Приликом сваког удаљавања од народа, који се несвесно покорава често дубоко скривеним језичким законима, излажу се опасности да греше. Примедба на страни 38. о употреби бројева јесте управо синтаксичка и јавиће се у другом издању тек у синтакси. Двојица је, опет, именица за себе, као напред браћа, господа итд. 17. Као корисна се истиче на стр. 47. подела глагола по значењу на свршене, несвршене и учестане. Али је штурa већина осталих, нпр., подела према стању (vox) на радне, трпне, средње и повратне. Словенски глагол нема никаквог vox passiva, никаквог конјунктива итд. 18. Тачна је на страни 51. примедба о трајном и свршеном презенту и на стр. 52. о имперфекту; стога је малочас поменута подела и била потребна и плодна. 19. Мање је тачна тврдња на страни 53. да српски глагол има и род; писао, писала, писало

је, дабоме, партицип, а не глагол. Само Старословен и Крањац има род и код глагола, пошто, нпр., за два човека каже *jesta* (јесу), а за две жене *jestê* итд. 20. Списатеља ће, можда, обрадовати када чује да су стари граматичари код Грка и Римљана место конјугација говорили, такође, само деклинација: (*κλισεις*) се звала промена како именице тако и глагола; конјугацијама *συζυγίαί* називали су се обрасци глаголске промене. 21. Списатељ, који увек размишља, примећује на страни 56. са неком врстом чуђења да ниједан други глагол у словенском нема *Participium futuri* сем јединога „бити“. Истина је у томе што будем већ само по себи значи: бићу, те, према томе, будући и није никакав *Participium futuri*, већ *praesentis*. Јесам и будем јесу два различита корена, као *bin, war, werde sein* у немачком или *sum, fui, ego* у латинском итд. 22. У другом издању ће списатељ, свакако, изоставити још и заменице код глаголске промене, чему: ја јесам када је и само јесам исто тако уобичајено. Немац и већина нових тевтонско-латинских језика морају придавати заменице јер би им глаголска промена иначе била сувише двосмислена (нпр. *sind* без *wir* или *sie*); али је ово потребно Словену исто тако мало као и Грку, Латину или чак и Талијану. Словенски народ не каже: ја јесам, осим када смисао тражи заменицу; исто као што је код Латина случај са *sum* и *ego sum*. 23. Интересантно је на страни 61. „дела“ и „дете“, чиме Србин подстиче и наговара, као што својим немој, немојте одвраћа. Прва два облика изгледа да долазе од дети (тј. немачко *thun*), од чега је делати само други облик — последњи као да је настао претварањем реченице не мој (та не, мој драги) у глагол. Па тако је и из узвика на (ево ти), што и за Новогрка има исто значење, постала множина заповедног начина нате (ево вам). Исто тако: ну, нујте, и готово доказно: је ли (није ли тако?), јелите — откуђа, пак, ако се не варамо, добија нову светлост и

немачко gelt!, за које је Аделунг дао објашњење са извесном сумњом. 24. Пошто се Participium praesentis изводи свагда од трећег лица множине (страна 73), то је списатељ на страни 63. потпуно у праву да прими облике оћећи и оћевши, иако, уосталом, опет заслужује похвалу што поштено признаје да овај глагол никада није чуо у партиципу. 25. Врло је интересантна, најзад, на стр. 105. и 106. примедба о подели српског језика (којим, укупно узев, говори око 5—6 милиона) на наречја: а) херцеговачко у Херцеговини, у Босни (како хришћани тако и муслимани), Црној Гори, Далмацији, Хрватској и у Србији озго до Мачве, до Ваљева и до Карановца; б) сремско у Срему, у Бачкој, у Банату и у Србији око Саве и око Дунава; с) славонско код римокатоличких Срба у Славонији, Хрватској и Далмацији. Главна разлика је у употреби јотованог е, тј. је, место кога други говоре само е, а трећи само и: вјера, вера, вира. Ех, да нам је господин Вук рекао штогод и о бугарском језику, који се до сада сматрао за српски, а о којем рецензент на првом месту сигурно зна да, као влашки и арбанашки, употребљава члан, и то да га додаје иза именице: да ли он иначе одступа нешто од српскога у значењу речи или, најзад, чак и у деklinацији, као нпр. крањски, који је овоме, уосталом, тако близак — до сада је потпуно непознато. Па, ипак, било би не само лингвистички већ и историјски важно да се ово поуздано зна. У Бугарској су се, као и у Крањској, појавили Словени на 200 година раније него у осталом Илирику. Изгледа да је Бирило пре-
вео Библију за Бугаре.

Нека би списатељ из ових напомена извео закључак о интересовању које је његов рад код нас побудио! Нека би сада, пошто је први продро у трњак са успехом тако достојним племенитог прегалаштва, још и потпуно поравнао пут (када је већ Мркаљ занемео). Нека би се у исто време латио и језичког пописа, за који је наго-

милано толико залихе у речницима Шокаца Микаље, Делабеле, Волтибија, Стулија, даље код Хабделића, Јамбрешића и Белосгенца, па чак и код П. Марка и Гутсмана, штавише, и у старословенским и руским, па чак и у пољским и чешким реченицама — залихе за чије би претресање и целисходно искоришћавање он био сасвим поуздан и способан човек! Рецензент се радо нуди да у случају потребе не само потражи већ и нађе издавача.

(Wiener allgemeine Literaturzeitung, 1815, 721—731)

НАРОДНА СРБСКА ПЋСНАРИЦА, ИЗДАНА
ВУКОМЪ СТЕФАНОВИЋЕМ. ЧАСТЪ ВТОРА

*Беч, 1815, 262 стр., са 4^{1/2} стр. списка
претплатника и једним музичким прилогом. 8.*

У позиву на претплату, приложеном „Новинама српским“, које се такође овде појављују и тек сад у миру постају све разноврсније и стога све интересантније, изврсни издавач каже:

„Издание перве части народних пјесама србских зависило је от самога случаја, а издание ове вторе зависи от мене, а треће и четврте зависиле от народољубиве ревности српских читатеља...“ Ако смо господину Вуку били захвални већ за први „случајни“ део, још много више ћемо бити за ову другу, пробрану свеску, а с колико ћемо ли тек радозналости и нестрпљења ишчекивати трећу и четврту!

Први део је приказао један Немац, који је овде (у Бечу) због ових песама учио српски. (Уверени смо да ће се и на њему потврдити искуство — досад без изузетка — да онај ко мало дубље завири у духовну област словенства наставља да се с одушевљењем бави њоме.) По његовој жељи, издавач се сад постарао да се неколико одабраних мелодија стави у ноте; за то је ангажовао једног, такође словенског композитора, ученог Мирецког, који израста у музичара и књижевника, од кога његова отаџбина Пољска много очекује. Седам страна азбучног, делом лексичког, делом стручног коментара добро ће доћи не само странцима већ и рођеним Србима. При оскудности досадашњих српских речника и

с обзиром на велику новину српског света (како у моралном тако и у географском погледу), могло би се пожелети да је коментар још исцрпнији. Додуше, господин Вук често отворено признаје да ово и оно ни сам не зна, на пример, који је то српски краљ Стефан што је у Лебану, који он такође не познаје, просио латинску принцезу Роксанду и кога његов нећак, непрепознати млади јунак Милош Војиновић, спасава из многих опасности; не зна ни где је град Нестопоље, ни где је Озин; шта, у ствари, значи турска изрека „умет и Мухамед“, која је земља Шам (то је Сирија), каква је тканина „илинча“ итд. Ми одајемо признање овом његовом поштењу по себи, а и због тога што тако одређеније знамо шта још треба тражити. С тим у вези сазнајемо и то да се многе речи јављају још само у песмама, као: мома, купа, пехар, ризница, утва итд.; да су неке, које су у другим дијалектима још у живој употреби, у српском језику непознате, као: лако, цура, честит (поштован) итд.

Поред ових појединачних података, за словенског граматичара у вишем смислу веома интересантних, за овај други део народних песама може се рећи нешто, уопште узето, веома банално, али, и поред тога, веома тачно: то је прва и досад једина књига у којој се може наћи истински, прави српски језик, какав постоји као посебно словенско наречје. (Исто то каже Енглез Лик у вези с новогрчким народним песмама; свуда исти узрок: овде као и тамо свако ко је научио да чита и пише узима из својих буквара написаних на старом црквеном језику старе, изумрле облике црквеног језика и у уверењу да су то лепоте вишег реда гура их међу речи живог језика: само сељачки и хајдучки песник који не уме ни читати ни писати говори тамо чисто новогрчким, овде чисто српским језиком.) Неке од таквих тобожњих елганција увукле су се чак и у први део Вукове збирке, као: јербо уместо јер или, где метар захтева, јера; овде-онде жд уме-

сто дѣ и сл. Од оног времена господин Вук је као темељит граматичар свој матерњи језик проучавао и научио да га поштује. Да би то могао да учини што боље, он је слабости већег дела својих српских читалаца жртвовао једноставнију ортографију првог дела, уколико то није ишло на штету тачног читања. Он је, на пример, излишно њ (које се у стиховима, где се и тако питање простора не поставља нарочито оштро, још може трпети), њ (у свим данашњим јужнословенским наречјима дупликат слова и), ю, я у средини и на крају уместо њу, ња поново прихватио, јер овај обзир према слабостима у читању иде на штету једноставности, тако драге доброј глави, али, ипак, не иде на штету тачног читања. Али нигде он није писао двосложно ње уместо једносложног ње и нигде старословенско њ где данашњи јужни Словен чује једно њ, тј. један тврди глас, и, обрнуто, свуда стављао њ које се сливало с претходним гласом, ако то изговор захтева, иако га стари Словен нема. Тако је он чак и у данашњем српском језику разликовао дијалекте, па је песме бачких Срба и песме Херцеговаца писао према њиховом изговору (при чему је, можда, потребно замолити неке читаоце да не мисле на Eipeldauera, већ на старогрчке дијалекте). Али време је да од ових темеља (за шта Квинтилијан с правом сматра граматиком) пређемо на остале делове зграде. И ова друга књига је подељена у две основне групе: женске, или љубавне песме, и мушке, или јуначке песме за гусле; у првој на 72 стране има 101 песма, међу којима и 24 такозване краљичке песме, које је издавачу саопштио његов пријатељ Максим Ранковић из Остружнице, секретар магистрата београдског, и које уз игру певају групе певача о Духовима идући од куће до куће, затим 15 сватовских песама, 6 жетелачких, једна која се пева на прелу и једна на бугарском дијалекту, која се овде можда први пут појављује записана. Друга група, на остатку простора, обухвата 17

јуначких песама, од којих је прва она о женид-
би краља Стефана међу Латинима, 690 стихова;
она о почетку српске револуције 1804. године
(јер међу њима има и сасвим нових, које по пе-
сничкој вредности не заостају за старим и, као
што је већ рецензент прве књиге приметио, де-
лимично их чак надмашују) двапут је дужа од
Хомеровог набрајања бродова и пуна је имена.
Уопште се читалац овде најчешће сећа Хомера;
краљевски синови сами носе писма, грле своје
слуге; царице негују рањенике; принчеви чувају
овце, јунаци плачу итд. и, врхунац сличности,
ту су и слепи рапсоди (слепци), који те песме
певају уз гусле.

Двојици таквих певача издавач, према слову
предговора, има да захвали за свих седамнаест
песама ове књиге, и то за четири нове слепом
певачу Филипу Вишњићу из Међаша код Бије-
љине, у Босни, а за остале Тешану Подруговићу
из Херцеговине. Слична природност и једностав-
ност доминирају и у љубавним песмама; на при-
мер, момак моли бога да га претвори у бисер,
да би висећи о девојачком врату чuo да ли сва-
ка девојка говори о свом драгом и његова де-
војка о њему. Бог му услиши молбу. Он чује,
као бисер на врату, како свака говори о своме
и његова о њему. Неке од песама би се допале
неком Французу, а можда би се још присније
чиниле Немцу. Ако се Хердерови *Stimmen der
Völker* могу сматрати за цвет народне поезије,
онда рецензент не зна да ли се иједан народ да-
нашње Европе уопште може у том погледу ме-
рити са Србима (Србима тачније називамо сло-
венски етнички огранак који се иначе називао
Илирима; броји око пет милиона људи, настању-
је области од границе Крањске, јужно од Купе
и Саве, па наниже све до старе Акрокерауније
и планине Хемуса, и од Јадранског мора до бу-
гарског Тимока, а своје насеобине има и по Сла-
вонији и јужној Угарској до Сентандреје код
Будима). Остала братска словенска племена би у

погледу народних песама вероватно далеко заостајала за Србима, чак и кад би на прикупљању и објављивању свог народног стваралаштва радили марљивије него досад. Јер, досад је објављена само једна руска народна песмарица, и то, колико сам чуо, без овде толико битне верности. Клима и сам турски зулум су за поезију у Србији, разуме се, погоднији него хришћанско кметство на северу. Могло би се рећи да Србин најживље изражава присно осећање својствено у високом степену свим Словенима, нарочито за домаћу, породичну срећу. На многим местима где је сестри брат дражи чак и од детета и сугруга, човек се и нехотице сећа оне Персијанке која је за то умела и разлоге да наведе. Пошто је рецензент прве књиге о метрици и поетичности ових песама рекао готово све, нека нам буде допуштено да поводом ове друге наведемо бар неколико дословно преведених узорака са жељом да неки Гете (преводаца епигеје о племенитој жени јунака Хасаната) на немачки Парнас пресади и ове прекрасне цветове.

[Аутор у стиховима и преводу даје следеће песме из збирке:

13. Несрећна дјевојка
15. Мајке су криве
16. Јелен и вила
19. Драги и недраги
25. Радост о надежди
27. Фети-беговић и несубјеница његова
30. Ластавица и кукавица
32. Укор добјеглици
46. Утјеха удовици]

Морали бисмо просто целу књижицу превести ако бисмо хтели да наведемо све што је лепо у њој. Краљичке песме су изврсне, љупке и уљудне са достојанством, понекад и дискретно комичне. На пример, попу су посвећене две песме: у првој се појављују попадија и њена кћи,

која мајку наговара да лепо дарује краљице (и то краљу коња итд. у складу с тим); у другој су бисери расути по дворишту, голубови слећу на њих и гучу; не гуче само једна голубица, јер њен голуб — гуче с другим голубицама. Баку у кући певају:

Овде нама кажу:
Баче самоуче,
Само књигу учи...

Поред песме детету:

Ој, снашице Недо!
Откуп' ово чедо...

изгледа да и рефрен *Љељо!* обредне песме (вокатив женског имена *Љеља*, без сумње исто што и у пољском: *Лел*, полел или *Лелум*, полелум! а можда и у влашком: *Лерум*) указује, ако не на неку другу отаџбину, а оно, свакако, на неко раније, можда паганско време из кога потичу ове песме. Народ који то пева ни сам више не разуме *Љеља*, већ одговара: па тако се пева.

Колики је углед уживао градитељ у Србији може се закључити из песме којом му се обраћају краљице:

Ми добосмо овде
Пред мајсторске дворе...

Једна краљичка песма која се пева у ходу од једне куће ка другој гласи:

Ој, вишњо, вишњице!
Дигни више гране...

Како би се Шилер, аутор песме *Götter Griechenlands*, радовао кад би овде поново нашао свој „лепи свет пун живота“ — у домовини Орфеја и Пијерида и свих првих уљубивача Грчке!

Јуначке песме су и сувише дуге да би се овде могли дати примери; стога ћемо навести само њихове наслове и превести само ону, не много дугу, о поласку кнеза Лазара у бој на Косово и једну побожну за Ла-Мот-Фукеа: 1. О женидби српског цара Стефана; 2. О кнезу Лазару или боју на Косову, где је Србија 1389. на Видовдан, не без славе, пала; 3. још једна о косовској бици; 4. фрагменти I—V песама о овом догађају, права разлика података и карактера за будуће српске трагичаре; 5. О Марку Краљевићу и Муси Кесеџији, једном албанском Прокрусту; 6. О Марку Краљевићу и Арапину који је запросио царску кћер; 7. О Краљевићу Марку и о Љутици Богдану; 8. О Ивану Ришњанину и Алији Новљанину; 9. О Новаку, Радивоју и о малом Грујици; 10. О Јакшићима (*plus ibi valent boni mores, quam alibi bonae leges*¹): једна мудра жена спречава велику несрећу; 11. О Пивљанину Баји и бегу Љубовићу; 12. Свети благо дијеле; 13. О светом Николи; 14. О почетку српске буне против дахија 1804. лета (изврсно: знаци на небу за устанак; већање Турака, на коме ратоборни младићи односе победу над старим мудрим људима који саветују умереност и правичност итд.); 15. О битки српској с Турцима на Салашу; 16. О битки српској с Турцима на Мишарском пољу... 1806; 17. О смрти Меха Орукчића којег је Милош Стојићевић поцерски војвода посјекао на мејдану (сасвим хомерска). Додате су још три националне сколије и четрнаест нових песама које су сачинили школовани људи.

[У немачком стихованом преводу дате су песме:

2. О кнезу Лазару (о косовској битки)

13. О светом Николи.

Испод текста су дата објашњења о неким именима и догађајима.]

¹ Негде добри обичаји вреде више него на другом месту добри закони.

Нека нам буде допуштено да наведемо још и једну жетелачку песму у оригиналном језику и писму. Наиме, кад је жетва готова, рад у пољу се завршава следећом друштвеном игром. Један узима онолико сламки колико износи половина броја жетелаца, савија их попола и савијене хвата по средини. Сваки жетелац хвата по један слободан крај сламке и оно двоје (мушкарац и жена, одн. девојка) који ухвате крајеве исте сламке сматрају се за пар и морају се изљубити. Док се крајеви сламки хватају, сви у хору певају:

[На српском, у ћирилици, наведена песма
Кад се хватају сламке и затим њен дослован превод на немачки.]

Да би се српски оригинал могао читати и да би се читалац и сам могао уверити у високу мелодичност језика, даје се следсћи кључ за слова (од којих ће за оне који знају грчки око три четвртине бити већ позната):
 б је немачко b; в је w; г је g; д је d; з је meko s;
 ж је meko sch, француско j; љ, и сада и њ — i;
 л је l; н је n; п је p; р је r; с је оштро s, ss; т је t;
 у је u; х је h; ш је sch; ч је tsch, енглеско ch, италијанско се; ћ је умекшано ч, као кад би се тј или кј стопили (слично енглеском tu у речи nature); њ је нека врста j и знак да се сугласник иза којег оно стоји мора умекшати; умекшавају се најчешће н, т и д; ња, ње, њи, њо, њу — изговарају се као италијанско и француско gna, gne, gni, gno, gnu. (Али и српска ортографија има своје замке: уместо ња, ње и њу пише се радије ња, њџ и њу; я је слог ја, ђ је, ю ју.) Ђ је знак који се, да би била једна замка више, мора додати свакој речи која се завршава тврдим, неумекшаним сугласником (мада би већ и само постављање знака за умекшавање јасно и краће указивало да умекшавања нема).

Не можемо завршити овај приказ а да не укажемо још и на наду која се у вези с овим песмама јавља у погледу разјашњавања противречности између квантитета и акцента — у старогрчком језику. Изгледа да и Србин има ову исту разлику. На пример, Милица, Косово и многе друге речи изговарају се у прози као дактили, док су у стиховима два последња слога дуга. Како то објаснити? Тако је, на пример, дактил јагода Чеха његовом пољском суседу амфибрах јаго́да, а осталим Словенима можда чак јаго́да. Сличних појава, мање или више, има између Крањца и Србина. Уопште би расветљавање словенске прозодије била заслуга коју тек треба стећи. Србин чита своје народне песме као савремени Грк свога Хомера, не према квантитету, мада их према квантитету мора певати. Крањца може да их чита, и у духу прозодије његовог дијалекта он ће их већином и читати, према квантитету.

Прву књигу издавач је посветио племенитој госпођи Марији фон Станисављевић у знак захвалности за услуге које му је она учинила (кад се пре четири године нашао у највећој невољи која може задесити смртника у Србији — болест у сиромаштву), а ову другу свом, истина не српском, али ипак словенском земљаку, кустосу Дворске библиотеке Копитару. Ову последњу, као човек невичан језику латинском, свакако несвесно, сасвим у духу слободног каталског изражавања:

Quoi dono lepidum novum libellum?
Corneli tibi; namque tu solebas
Nostras esse aliquid putare — pesnas.²

Тако господин Вук стоји и у овоме, као и у свему осталом, високо изнад просте гомиле књиговораца.

² Коме дарујем љупку нову књижицу.
Теби, Корнелије, јер ти си обично заступао мисао
Да нешто значе ове наше — песме. (лат.)

У предговору он изјављује да никад више неће нешто издавати на пренумерацију.³ Несумњиво је да би са издавачем било боље. Једног дана наћи ће се он и код Срба. А докле господину Вуку желимо да нађе било који начин да нам настави објављивање ове збирке која толико служи на част њему и његовој нацији. Он нам већ дозвољава да му у даљем прикупљању поново препоручимо откривање српских оригинала оне три или четири песме које су превели Форгис и Хердер.

(Wiener allgemeine Literaturzeitung, 1816, 314—333)

---

³ Вук је, пак, о томе рекао: „Ја сам, истина, народних пјесана српских, које што сам сам скупио, које што ми је дао родољубијем горећи архимандрит Мушички, толико саставио да би јошт на 40 печатаних табака било, но залуду! то све за сад мора да остане: зашто их ја нијесам у могућству печатати, а на саму пренумерацију (или, боље рећи, на прошњу!) да сам се и сад ослонио, ни ова втора част не би никад свијета видјела.“ Следећу књигу, *Српски рјечник* и многе после њега, Вук је издао уз помоћ претплатника.

О ВУКОВОМ СРПСКОМ РЈЕЧНИКУ И — ДА ЛИ
ОСНОВНИ ПРИНЦИП СВАКЕ КЊИЖЕВНОСТИ,
МАТЕРЊИ ЈЕЗИК, НЕ ТРЕБА ДА ВАЖИ САМО
КОД СРБА (И ДАНАШЊИХ ГРКА)*

Вуков српско-(илирско-)немачко-латински речник изишао је из штампе. Као увод приложена му је и сажета, али у поређењу са досадашњим старословенским, у основи потпунија и, пре свега, критичнија српска граматика. У самом речнику је по азбучном реду, у чисто српској прози, распоређено више од 115 кратких, али ипак врло информативних чланака о српским народ-

* О Вуковом *Рјечнику* (Беч, 1818) Копитар је најпре дао кратку белешку под насловом *Litterarische Nachricht* и с потписом К. у „*Österreichischer Beobachter*“ од 29. априла 1818, бр. 119, стр. 637—638, што је у том листу био његов први допис; а пошто је та белешка, с изузетком завршне књижарско-продајне напомене, укључена у ову опширнију оцену-расправу, у ствари полемички одговор (види овде стр. 43. и нап. 4), нема потребе да се и овде посебно даје. — Ова расправа је објављена и у „*Laibacher Wochenblatt*“ 5. јуна 1818, бр. 24, и у „*Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst*“ барона Ј. Хормајера, бр. 86 и 87 од 20, 22. јула 1818, стр. 343—344. Поред тога је последњи пасус ове расправе објављен без потписа и с неким изменама (види бел. 7) и у „*Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat, bereichert durch die Chronik der österreichischen Literatur und deren Intelligenzblatt auf das Jahr 1818, Intelligenzblatt der österreichischen Literatur*“, бр. 54 од 8. јула 1818, стр. 216, под насловом *Serbische Literatur in Österreich*. Као што се види, Копитар се ваљано заложио да појава Вуковог *Рјечника* не остане незапажена. Он га је 4. фебруара 1819. послао и Јакобу Гриму с писмом у коме га моли да напише објаву или оцену за тегингенски књижевни лист, и уједно му сугерише неке мисли.

ним обичајима, схватањима, легендама, анегдотама, загонеткама и сл., који би сасвим лепо могли да чине и засебну књигу. И сад ово целисходно конципирано, са критичношћу и љубављу остварено, па и спољашношћу лепо дело, штампано Штраусовим словима, може спокојно да чека оцену компетентних судија!

После ове добродошлице, могли бисмо га мирно препустити природном утиску, који ће учинити да наш ранији чланак о њему („*Österreichischer Beobachter*“, бр. 119 од о. г.) није изазвао срџбу једног недобронамерног пријатеља („*Österreichischer Beobachter*“, бр. 260 од о. г.).¹ Ову више испољену него изазвану срџбу хтели бисмо, бар колико је до нас, ипак да стишамо, па се стога обраћамо читаоцима с молбом да нам још на неколико минута поклоне своју бла-

Грим је поступио у том смислу (у „*Göttingische gelehrte Anzeigen*“, 58. Stück, 10. априла 1819, стр. 569—578). Пошто је у погледу садржаја усвајао Копитарева сугестије, он се испод тих објава и приказа није потписивао, мада се знало да је он њихов аутор. Опширну оцену о Вуковом *Рјечнику* Копитар је затражио и у писму од 1. фебруара 1820. Карлу Румију (1780—1847), тадашњем директору српске гимназије у Сремским Карловцима. О Копитаревој сарадњи на Вуковом *Рјечнику* писали су Ј. Стојановић, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, стр. 115. и даље, и В. Јагић, *История слав. фил.*, стр. 376. и даље, и *Источници*, стр. XLVIII и даље. Овај полемички спис, мање оцена о Вуковом *Рјечнику*, с потписом К., у који је укључена и објава о њему из „*Österreichischer Beobachter*“, настао је као одговор на анонимни допис у истом листу од 17. септембра 1818, бр. 260, стр. 1366—1368: „*Bemerkungen über die litterarische Nachricht des Hrn. K. in dem österreichischen Beobachter*“ № 119 vom 19. April 1818. S. 637, 638. (Eingesandt.)“ Копитар је и овај допис укључио у свој одговор, који је у својој аутобиографији и сам означио као полемички спис („*Streitschrift*“) ... (Н)

¹ Види преходну напомену уз наслов. Ауторство дописа у „*Österreichischer Beobachter*“, 1818, бр. 260, Копитар приписује митрополиту Стратимировићу и барону Петру Дуки (1756—1822), као његовом ученом саветнику. (Н) У ствари, пак, то је Георгије Хранислав (1775—1843), професор карловачке Богословије. (*Прим. ред.*)

гонаклону пажњу. Није никако ствар само у томе да ли је ученији Кај или Семпроније² (широкој публици то углавном може да буде сасвим свеједно), већ у томе да ли бројни, тако дивно обдарени јуначки народ Срба (Илира) може једини да чини изузетак од великог, историјом целокупне новије *Европе* потврђеног правила: „Култура међу народима не почиње пре него што они почну да пишу на сопственом језику“ (Schlözer, *Nestor* I 50).³

I. Она наша прва белешка гласила је овако:⁴ „На југу аустријске монархије, од крањске границе до Котора, преко целе Далмације, затим у хрватској и славонској војној граници, као и у провинцијалној Славонији и великом делу јужне Мађарске, и готово у половини северне Турске (Србији, Босни, Херцеговини, Црној Гори), живи једна етничка грана Словена чији се лепо дијалект назива час илирски, час славонски, а час српски. (Овај последњи назив био би свакако најприличнији, јер је специјално-генетички,

---

² Копитару се тамо замера: „Није нам пријатно да поштованог господина К., пошто он не познаје добро ни прави ни искварени српски језик (под правим треба разумети тзв. „славеносербски“, а под другим живи народни српски језик), подсећамо на Хорацијево *Sumite materiam*.“ (Н)

³ А. L. Schlözer (1735—1809), историчар и славист. Поменуто дело је изишло у пет свезака 1802—1809. у Гетингену. (Н)

⁴ То јест књижевна белешка у „*Österreichischer Beobachter*“, 29. априла 1818, бр. 119. стр. 637—638. Испуштена је само на крају књижарско-продајна напомена: „Преплатна цена до 20. маја је 20 форината у бечкој вредности. На десет примерака, једанаести је бесплатан, а на пет, шести се даје за само 10 форината у бечкој вредности. Поред г. аутора, који станује у Ландштрасе бр. 54 и коме се интересенти могу обратити франкираним писмом, претплату на овај српско-немачко-латински речник примају и књижаре *Schaumburg, Gerold und. Ant. Doll* у Бечу, и *Hartleben* у Пешти. — Овом српском делу ће затим непосредно следити, по саставу много лакши, немачки, и српска граматика за Немце, са читанком.“ (Н)

мада би католички део претпоставио она два прва, а турски делимично други, на пример, босански или чак плебејско-комични: *овако и нашки*.) У свему, овим дијалектом говори око четири до пет милиона Словена. Њиме пишу католици од пре три стотине година, још и данас без било какве устаљене или бар опште прихваћене ортографије, а припадници грчке вероисповести готово никако. Зашто никако? Одговор: Јер њихови вајни научници верују, или чак тврде, да оно што говори пет милиона људи није никакав језик и да се може и мора писати само старословенски, то јест онако како се говорило пре хиљаду година (и као што се још и данас, додуше из русизираних књига, чита литургија); или, заправо, ни то, већ нека чудна мешавина старог и новог, што у строжем смислу и није никакав језик, јер га свако ко пише тек уз потез пера по вољи и на брзину ствара: једна књишка папазјанија да јој нема равне у осталој Европи! Такве научнике можемо исмејавати или сажаљевати, или чак и наружити, али једно је ипак извесно: они овде неће бити у стању да задрже природни ток ствари, као што ни у Италији и другде поклоници схоластичког латинског нису могли спречити настанак и развој књижевности на матерњим језицима. Од Доситеја Обрадовића (1782)⁵ све је више пријатеља лепог матерњег језика. Истина, сваки је још мање или више оптерећен остацима старословенског, али у том погледу није друкчије било ни код првих Италијана и Француза. Срећан и скоро једини у својој врсти је случај што овај дијалект, који мрачњаци толико презиру, има необично богату усмену

⁵ Спис Д. Обрадовића (1742—1811), на који Копитар овде мисли, јесте први део његове аутобиографије *Живот и прикљученија*, Лајпциг 1783. Други део је изишао 1788. Копитар је о њима писао већ 1810. у „*Annalen der Literatur und Kunst*“ I, 341 и сл.: „Д. Обрадовић, по рођењу Србин из Баната, први српски списатељ који пише за народ...“ (Н)

књижевност. То су чудесно лепе народне песме свих врста, од којих је господин Вук Стефановић досад (од 1814) објавио две књиге, а које би, потпуно сакупљене, могле испунити добрих десетак књига (толико не износе ни грчки ни римски епичари, лиричари и антологичари који су до нас дошли).

Једна добра граматика и речник тога дијалекта представљали су велику потребу, коју су често осетили како они који говоре њиме тако и странци који су га, као људи од струке или из неких других побуда, желели да проучавају; јер, старија дела те врсте, Микаља (Micalia), Делабела (Dellabella) и др., иако су била оскудна, распродата су и до њих могу још само на аукцијама да дођу колекционари, и то по врло високим ценама. Новији речници, Волтици (Voltiggi), па и Стули (Stulli), проширен неилирским речима и кованицама, сасвим су недовољни и срачунати само за католике. Припадници грчке вероисповести, који се служе ћириличком азбуком, нису досад имали ни граматику ни речник свога језика. Истина, у време Илирске дворске канцеларије, у Бечу је 1790. изишао један српско-немачки речник, али то је било само лоше, већим делом сасвим невешто из Родеовог руског лексикона компилирано, дакле више руско него изворно српско дело, неког анонимуса, без звања и стручног знања. Па ни он се више не може добити.⁶

Господин Вук,⁷ коме српска књижевност већ много дугује и све више ће имати да му дугује,

⁶ О старим хрватским речницима види: В. Јагић, *История слав[янској] филологији*, стр. 50 и сл., 58 (363), 180 и сл. О српском речнику Т. Аврамовића види: Ст. Новаковић, *Српска библијографија*, стр. 25 (види и овде нап. 26). Руски је: J. Rodde, *Russisch-teutsches* и *Deutsch-russisches Wörterbuch* у два дела (Рига 1784). (H)

⁷ Овај последњи пасус у „*österreichischer Beobachter*“ прештампан је само делимично и у „*Vaterländische Blätter*“ (види горе напомену уз наслов). Измењено је само „Господин Вук у Бечу“ и „крајем јула (sic!) о. г.

одговорио је и овој потреби. Он је, као што видимо из његове најаве коју имамо пред собом, већ почео да штампа свој српско-немачко-латински речник, и до краја јуна о. г. цело ово дело треба да буде готово. Оно садржи више од 30 000 српских речи, које су све објашњене немачким и (за ненемачке Европљане) латинским речима, фразе с примерима њихове синтактичке употребе, као и одломке из народних песама, где је то потребно. Очигледно је колико ће оваква књига добро доћи, с једне стране, свим Немцима у краљевству Илирији итд. и, с друге, свима Илирима, којима је познавање овог језика потребно било због потреба службе или због неопходне немачке и латинске књижевности.“

II. Ови редови нашег првог приказа, који за стручњака немају у себи ничег необичног, били су повод неком анонимном ревностнику да на три и по стране искаже низ бесмислица на начин који показује да је углавном рачунао на читаоце којима није важно како се одговара, већ само да се уопште одговори. Његове примедбе гласе овако:⁸ „Ко год поближе познаје српску историју и књижевност и у стању је да критички испита и међусобно упореди стил не само старијих већ и најновијих српских рукописа и књига, мораће, заједно са Добровским, признати да су Срби, пре него што су писали своје књиге правим српским, а то значи такозваним словенским језиком, с највише права претендовали на то да је словенски језик био и остао њихова својина и да због тога ниједном од словенских народа не може бити тако лако као српском да гачно пише словенским језиком и да га има у књигама. Јер служба божја се код Срба и данас, као и у доба настајања њихове цркве, држи на

1818“; испуштена је последња реченица пасуса: „Очигледно је... и латинске књижевности.“ Наравно, изостављена је и књижарско-продајна напомена, која је овде цитирана у бел. 4.

⁸ Упореди напомену уз наслов.

словенском језику, и све црквене и школске књиге писане су тим језиком; младо српско свештенство и српска младеж школују се на тим књигама и на том језику уз помоћ већ постојећих словенских граматика Смотрицког, Вујановског, Мразовића итд. и уз помоћ бољих рукописа; младеж на том језику слуша реч божију и молитве у цркви и у кући из уста свога духовног пастира, богу се моли заједно са својим старијима на том језику, а и српски клир, његове конзисторије и изображени део народа српског обављају на том језику своје послове и објављују словенске књиге.

Из тога само по себи излази да Срби умеју словенски да пишу и да не смеју престати то да чине баш сада кад због чешћих и ширих додира са другим народима њихов обични говорни језик, који Добровски с правом назива соггурта *Serbica*¹, почиње јако да се квари. И зашто би се Срби одрицали сопствене својине, за којом тако жудно посежу Руси и у аустријским земљама такозвани Русњаци, и који су с њима некад делили такође Моравци, Илири и Далматинци римског закона при свечаном одржавању њихових црквених обреда чак и са светог олтара, уз искључење сваког простонародног дијалекта?

Пошто је, према Шлецеру, словенски језик, коме су узор били својства и лепоте грчког, међу свим новијим најраније дошао до највеће изграђености, непојмљиво је шта је господину К. требало да каже да би старословенски писати значило исто што и говорити као пре хиљаду година! Шлецер, незадовољан Колијусом (*Kohlius*) и Додерлином (*Doderlin*), назвао га је, додуше, док још није био довољно обавештен, изумрлим књишким језиком, али га је солидни Добровски исправио наводећи да он још живи у говору не само Срба и других Илира већ чак и у говору Руса и Русњака. Словенски језик држи

---

¹ Искварени српски.

корак с немачким. Његовом незнатном, иако приметном, променом основа му није уздрмана, карактер није измењен, траг му није затрт. Његова лепота и раскош су недирнути, одржале су се снага и упечатљивост, чиме надмаша оне који су никли из латинског и германског. Он је данас исто онако снажан, исто онако раскошан као и пре хиљаду година. Несумњиво је да се на њему може, како каже Шлецер, држати литургија високог стила и да обичан човек међу словенским народима разуме словенски језик исто онако као што доњонемачки сељак разуме високонемачки, на коме му се држи проповед, мада није у стању да говори њиме.

У литургијским књигама Срба нису ни штампани стил руски, као што погрешно тврди господин К. Штампа не: јер су руска слова (грађанска ћирилица) израђена и изрезана тек крајем седамнаестог века. Стил не: јер Библија и остале црквене књиге нису преведене на руски, већ на словенски језик. Да, можда, господин К. не мисли да у црквеним књигама русизама има зато што су оне у Русији штампане? То би било готово исто као кад би неко рекао: Код Цицерона има много галицизама зато што је штампан у Француској!

Словенски писци у Срба могу се с некадашњим латинским или данашњим немачким класицима упоредити утолико што они, као и ови, нису писали простонародним језиком (*lingua rustica*), пошто овај у правом граматичком смислу и није никакав језик. А тврђење господина К. да искварени српски стоји према словенском у истом оном односу у коме италијански и француски стоје према латинском језику није тачно. Ми не можемо да верујемо да господин К. може, у супротности с историјом, сматрати да је латински језик, мада служи италијанском и француском за чишћење и обогаћивање, био пражезик Италијана и Француза. Италијани и Французи се не могу подичити тиме да имају сопствени

чист, аутохтони језик, већ су усвојили туђа, од
разних народа позајмљена наречја. Ако би се
њима одузеле, тако рећи, хемијски стопљене речи
разних народа, они би били из темеља ишчупани
и не би остало ни најмањег трага класичног јези-
ка некадашњих Римљана. Друкчије стоји ствар
са данашњим српским плебејским језиком. То је
само искварен словенски. Ако би се у њему преу-
зете стране речи, којима је он натруњен, заме-
ниле словенским, ако би он одбацио оно што
квари његов прави граматички систем, који над-
маша чак и немачки и италијански и француски,
имали бисмо пред собом чист српски или сло-
венски језик, једно историјски неоспорно дока-
зано право својине оног истог српског народа
који, као и пре хиљаду година, постоји и данас
с овим истим словенским језиком који сада на-
пада господин К.

Овај прајезик свих Славина и Анта, то јест
Венда или Словена, Србин је пре свих других
словенских народа уздигао до свог књижевног
језика, чијим су се познавањем умели да кори-
сте руски и чешки филолози. Чак се и чувени
Добровски, који је, насупрот Шлецеру, био спре-
ман да тврди да то није извор свих осталих сло-
венских дијалеката, ослањао на тај језик при
изградњи богато разубеног система чешког јези-
ка; али у свом нацрту једног општег етимологи-
кона словенских језика, он је у првом реду мо-
рао да се држи облика овог словенског језика.
Па како сад Србин да презре своју дичну колев-
ку и да сад почне с уздизањем само свог данаш-
њег сиромашног плебејског језика до језика књи-
ге? Да ли је његов класицитет могућан? Да ли
се икада њиме могло изражавати без помоћи
словенског језика? Ко ће с њим да се креће на-
пред у сфери људског знања?

Нека се као пример не истиче писмо латин-
ских Илира. Они говоре још искваренијим дија-
лектом и пишу још нетачније од Срба. Сва њи-
хова језичка правила могу бити лакше приклад-

на и једино прикладна за римокатолике и протестанте. Њихово одступање од словенске језичке теорије оплакивао је некада римокатолички опат Пастрицијус (Pastritius), који је, да би могао да поправи један *Breviarium Illyricum* из године 1748 (sic), морао и сам претходно да научи словенски. Његово писмо надбискупима и бискупима Далмације је у том погледу веома значајно.

Тешка судбина која је Словене, уопште, задесила имала је пресудан утицај на њихова наречја. Неки су своје наречје напустили, неки су га помоћу штампарија, али касније, обновили према словенском. Ни Срби, мада су били изложени најтежим искушењима и сеобама, нису напустили свој словенски језик. Њихов *Ὀκτοβῆλος*, старији од прве књиге Руса и Маџара, штампан је 1493—1494. Настојањем калуџера Макарија у Зети, исто тако, старањем српских калуџера на Цетињу, у Венецији, Горажду на Дрини, Милешеву, Скендеру (у Македонији) итд., појављивале су се штампане словенске црквене књиге. Али и поред тога се, како примећују Добровски и Трлајић, српски прстонародни говорни језик јако удаљио од свог тако лепог, племенитог, чистог црквеног језика и изопачио се, као што се некад морао изопачити и језик Грка и Римљана, и у поређењу са словенским има несумњиво мању (sic) вредност него искварени латински неког сеоског нотара у поређењу с језиком Цицерона.

Пошто је, према томе, садашњи српски језик сиромашан и неподобан за изражавање виших научних идеја, а њиме би ипак, по господину К., требало писати, како да се нађе лека његовим слабостима? Одакле га обогатити? Из словенског? — Према господину К., не, пошто би свако такво обогаћење представљало презрени старословенски баласт. Из других словенских наречја? — Она су исто тако нечиста као и српско. Из страних? — Тиме би настало још веће замешатељство него оно против кога устаје господин

К. Треба ли можда, по аналогiji, с исквареним српским ковати нове речи помоћу Вукове српске граматике? Тако ће садашњи српски дијалект бити још гори него сада; јер овај нема ништа од творбе речи, не познаје естетичку критику, учи све наопако, док је, без икакве сумње, дужност списатеља сваког народа да бира оно што је најплеменитије, најчистије и најбоље из вишег језика и његових аналогija. Ми тврдимо да за искварени српски језик тај *viши* језик не може бити ниједан други него словенски, то јест прави српски. Зато се међу Србима онеме ко није граматички потпуно упућен у словенски језик никад не може дати право да пише књиге. Квинтилијан и Вијом (Villaume) су рекли да младеж треба од саме колевке учити чистоти језика. Чак и италијански и француски писци, које господин К. призива у помоћ, као и писци осталих народа, не изузимајући ни мађарске, пишу чистије него што прост народ говори. Да је Доситеј Обрадовић овладао словенским граматички потпуно и да је поштовао овај принцип, не би сад у његовим делима било ни окрњених почетних и завршних слогова, ни коренских гласова и слогова прогутаних разним варваризмима, који добром познаваоцу толико сметају и због којих се и он сам, у писму једној угледној личности српске нације, каје, али касно; ипак, ту не рачунамо оних неколико места где се налазе словенски изрази. Старословенски остаци код њега одају словенизам, Србину толико урођен, и обично калуђерско образовање на словенским црквеним књигама у манастиру Хоново. Дај боже да у српским делима буде што више таквих остатака!

Да ли је господин К. у праву кад назива мрачњацима (*virī obscuri*) оне који су словенски језик претпостављали, или претпостављају, исквареном српском, па му онда и један Рајић, један Трлајић, Дарвар итд. заслужују да међу Србима буду названи мрачњацима, то препуштамо одлуци великог броја најмудријих гласова уче-

них Словена, као и његов произвољни суд о пре-
красним Вуковим српским народним песмама (од
којих многе нису баш чедне), о њиховим свеш-
чицама и томовима и о необично богатој непи-
саној литератури (целог?) српског народа. Вук,
међутим, признаје: „Откако сам их чуо, могао
сам и своје име заборавити.”

Ми бисмо желели да Вуков српско-немачко-
-латински речник надмаши по вредности онај
српско-немачки из 1790. године; али у то мора-
мо јако сумњати, јер онај може бити општији,
и има тенденцију да прочишћава искварени срп-
ски језик, мада ни он није свуда чисто српски;
а овај, према најави, одаје намеру да већ узди-
гнутој књижевности Срба наметне још простач-
кија наречја, уз потпуно искључење словенизма,
из области Јадра⁹ у Турској. — Једном немачком
научнику тешко би могло да падне на ум да из-
да граматику и речник на исквареном наречју
провинције у којој живи, с намером да из не-
мачке цркве и школе, и из говора образованих
Немаца прогна чисти немачки језик. Ни госпо-
дин К. не би смео да их због њихове упорности
назове надринаучницима, јер ни он сам не пише
народним дијалектом. Зашто да Србин пође ра-
ковим путем и да се не равна према примеру
немачких научника, чији се чисти немачки језик
према исквареном наречју њихове провинције
односи исто онако као искварен српски према
словенском?

Није нам пријатно да поштованог господина
К., пошто он не познаје добро ни прави ни иск-
варени српски језик, подсећамо на Хорацијево
Sumite materiam.² — А ако господин К. мисли да

⁹ „Јадар се зове један предјел у Србији одозго до
Мачве поред Дрине, кроз који и река истога имена
тече, и код Љешнице у Дрину утиче“ (Вук Стефановић,
Мала простонародња славено-сербска песнарица. У
Віени 1814, стр. 19). (Н)

² *Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam vi-
ribus* — Одабирајте, писци, грађу којој су ваше силе
дorasле (Hor. Ars poet. 38).

језик није главни знак распознавања за сваки народ, да наопаке српске граматике и речници не упропашћују словенски језик на штету српске цркве, ако би господин К. хтео да у јавним листовима исмејава или сажаљева, или чак наругује словенске списатеље — онда морамо и ми њега веома сажаљевати и стога се заиста узалуд позивати на немачке и словенске народе који су ишчезли раније, због свог занемареног или напуштеног писма и језика.“ Тако Anonimus.

III. Има, за ствари као и за лица, ситуација у којима се ни преко најнеоснованијих причања не сме прећи ћутке. Испитајмо стога примедбе Анонимуса поближе:

1. „Словенски језик је учени црквени, школски, конзисторијални, па чак и пословни (?) језик Срба.“ (На то се своди оно што је наш противник рекао у првом од својих дванаест пасуса.) Утолико горе, одговорио би му и сам његов Шлецер. Нама је довољно што он није *матерњи језик*, није *говорни језик* Срба, већ се мора *предавати* и *учити*. Оно што још припремљено имамо, нарочито о србитету старословенског, о „граматикама Смотричког, Вујановског и Мразовића, итд. (?), о бољим рукописима (тј. о професорским скриптима) и пословном језику образованог дела српског народа“, морамо, због недостатка простора, оставити за неку другу прилику.

2. „Срби могу и *треба* да пишу словенски.“ Зашто не? Па још се пише и старогрчки, латински, забаве ради чак и старонемачки и старофранцуски (на пример, у најновијем изврсно издању Лукијановог *Златног магарца*, Париз 1818). Само што су то *луксузна* издања богатих књижевности quae otio exultant und quarum stultitiam patiuntur opes;³ а код Илира је у питању тек заснивање истинске националне литературе на њиховом матерњем језику. Зато *ово* треба чинити, а *оно* не остављати.

³ које се поносе доколицом и којима богатство дозвољава глупости (лат.).

3. „Пошто је словенски језик, према Шлецеру, међу свим новијим најраније дошао до највеће (?) изграђености, непојмљиво је шта је господину К. требало да каже да би старословенски писати значило исто што и (писати) како се говорило пре хиљаду година. Шлецер, незадовољан Колијусом (Kohl) и Додерлином (биће да је то Dobner), назвао га је, додуше, али само док још није био довољно обавештен, изумрлим књишким језиком, али га је солидни Добровски¹⁰ исправио наводећи да он још живи у говору не само Срба и других Илира већ, чак, и у говору Руса и Русњака... Он је данас исто онако снажан, исто онако раскошан, као и пре хиљаду година. Несумњиво је да се на њему може држати литургија високог стила и да обичан човек међу словенским народима разуме словенски језик исто онако као што доњонемачки сељак разуме високонемачки на коме му се држи проповед, мада није у стању да говори њиме.“ Побогу, човече, зар ти не примећујеш како *diruis, aedificas, mutas quadrata rotundis?*⁴ Ти не схваташ како ја могу рећи: ... пре хиљаду година се говорило, а неколико редака ниже и сам кажеш то исто, двапут! Зар оно што је теби право није за мене у реду? А онда, како може словенски језик у говору Срба, Руса и Русњака *још живети* ако, неколико редака даље, обичан човек није у стању да *говори* њиме? Па размисли, човече, пре него што нешто кажеш. Шлецер и Добровски не могу се тако напамет преписивати. Ако дође до густог, они су, богами, обојица на нашој страни.

4. „У литургијским књигама Срба нису ни штампана ни стил руски, као што погрешно тврди господин К.“ Где сам ја то тврдио? Да ли ти,

¹⁰ О Колу и Добнеру упор. В. Јагић, *Историја слав[јанской] филологије*, стр. 73 и 90—91, о патријарху славистике Ј. Добровском (1753—1829) исто дело, стр. 100 и след. (Н)

⁴ рушиш, градиш, ћошкасто у округло преправљаш (лат.).

брате, не умеш читати или не разумеш немачки? (Јер да ти себи дозвољаваш *Calumniare audacter*, пошто ипак *semper aliquid haeret*,⁵ не бисмо хтели да верујемо.) Па *русизирано*, забога, није исто што и *руско*! А да су литургијске књиге у новијим издањима заиста, као што смо рекли, русизирани, то би требало да знаш, ако не на основу онако хвалисаво поменутог критичког испитивања и проверавања најстаријих рукописа, као и старијих издања изван Русије, онда бар из *Славина* „солидног“ Добровског! (Види стр. 271, 282, 313, 315, 317, 374, 376, 381, 425, 426, 454.) — Ево да се кладимо! Ако у просеку на свакој страни не нађеш најмање *четири* (било лексичке, ортографске или граматичке) различитости између новијих руских издања, после 1751, и најстаријих рукописа и издања изван Русије, нећемо те више називати клеветником кад својима тврдиш да ми словенски сматрамо за руски, или да не знамо азбуку, или што год хоћеш. Важи? — Међутим, *по себи* неуспела шала је и твој Цицерон са галицизмима; јер у случају који си ти измислио морао би према руској књизи стајати један потпуно *француски* Цицерон. За Коринт се не плови без логике.¹¹

5. „Словенски писци су слични старим и новим класицима по томе што не пишу простонародним језиком (*lingua rustica*). К. погрешно тврди да се српски према словенском односи исто онако као италијански према латинском. Данашњи српски простонародни језик само је искварен словенски; ако би се у њему стране речи, којима је он натруњен, замениле словенским, ако би се одбацило оно што квари његов прави

⁵ Клевећи смело, увек се нешто прилепи (реченица коју је, према Плутарху, написао Бекон у *De dignitate et augmentis scientiarum* VIII, 2, 34).

¹¹ Упор. Нор. ер. 1, 17, 36: non cuivis homini con-tingit *adire* Corinthum — није свако срећан да стигне у Коринт.

граматички систем, имали бисмо пред собом
чист словенски језик.“

О, човече! Прво, зар и ти, као онај чувени
влашки научник¹², верујеш у латински језик
који је дотерао краљ Латинус и да римски кви-
рити нису разумели Цицерона сем кад је гово-
рио влашки? Ми остали смо досад веровали да
се Цицеронов језик од народног разликује само
елеганцијом, а не и врстом, као и данас у слич-
ним случајевима. Схваташ ли ти то, братац? —
Друго, мора ли опет да буде да сам *рекао* оно
што *нисам* рекао? — Па, човече! и стрпљењу
има краја. Мора бити да ниједан језик ниси
учио *граматички* кад тако једноставне реченице
тако погрешно анализираш. Готово да бих те
због твог Хорацијевог *Sumite materiam*, да би
остао у улози у којој мислиш да се ја налазим,
могао подсетити на Апелово *Ne sutor*¹³, које по-
тиче од неког обичног грчког сликара који није
разумео пелазгијски: али мене просто забавља
како ти вешто претвараш српски у словенски.
То је леп пандан оном етимолошком идентитету
египћанског *Menes* са кинеским *Yu*; промени *те*
у *у*, и *нес* и *и*, па ћеш добити *Yu*, врло јасно.
Исто тако, дај *српском* језику граматику и реч-
ник *словенског* — и ето оног што је требало до-
казати. Само, то више неће бити српски. Јер
смелом тврђом да је скроз доследно уређен,
врло одређен језик којим говори пет милиона
Срба (Илира), који сразмерно, а нарочито у пог-
леду језика, и немају плебса, плебејски језик ко-
јим се не може писати, ти ћеш у најбољем слу-
чају усрећити неколицину потпуно некомпетент-
них школских и црквених педаната, који не би
желели да им пропадне оно мало старословен-

¹² Иронично, румунски прота Г. Мајор. Упореди
Копитареву *Аутобиографију* и његов спис *Једна влашка
антикритика*.

¹³ *Ne sutor supra crepidam* — Нека обућар не суди
даље од ципеле, одн., не суди о оном у шта се не ра-
зумеш (Plin., *Natur. hist.* XXXV 36, 12).

ског што су га с муком научили. Али претпоставимо и да те пустимо да некажњено све Србе који нису премазани старословенским слојем урачунаш у плебс, ти тиме ипак не добијаш ништа; јер чврсто стоји став науке о језику: Језик обичног живота је како у појединим речима тако и у целим реченицама и обртима мерило за сав остали језички израз. Језик песника, филозофа мери се овим, и као језик из њега је изведен. Схваташ ли ти то, човече?

6. Веома „чувени“ Добровски, који је под бр. 3 као солидан употребљен против Шлецера, овде више није солидан, и Шлецер мора бити позван у борбу против њега, јер неће да призна да је словенски језик *изван* свих данашњих дијалеката. „Али он се ипак ослањао на њега. Па како сад Србин да презре своју дичну колевку и да сад почне с уздицањем *само* (?) свог данашњег сиромашног плебејског језика до језика књиге? Да ли је његов класицитет могућан? Да ли се икада могло њиме изражавати без помоћи словенског језика? Ко ће с њим да се креће напред у сфери људског знања?“ Треба да се стидиш, човече, што тако откриваш своју критичку слабост у историји словенског језика и науке о језику уопште. Не може Добровски црквени дијалект деветог века признати за извор свих других, јер језички узорци из *истог времена* показују да је он био само један од њих (немачки *Otfried*, савременик нашег Бирила, у том погледу је и његов савршени пандан). Што се он на њега ослања, то је природно, јер пружа *већину* старих примера; а можда и стога што од прилике до прилике хоће да скрене пажњу на то колико га неки Срби погрешно оцењују и русифицираног сматрају за право. Међутим, ти ћеш видети како ће се он касније ослањати и на српски. Даље, зашто би, за име бога, био немогућ класицитет српског језика, итд. итд.? Обрнуто, само у једном мртвом језику не може се више постати класик, а у *сваком* живом, и само у жи-

вом може. Шта су пре три или четири стотине година сви данашњи језици Европе били друго до, према твом изразу, само сиромашни плебејски језици, који су се том „плебсу“ тек морали узети из уста и пренети у перо? И какве класике они сада имају! А где су, насупрот томе, класична дела латинског језика из пера полуписмених калуђера? Да ли су чак и *Erasmus, Manutius, Muretus, Sarbievius, Desbillons* итд. класици?¹⁴ Ко чита латинска дела Дантеа, Бокача, Петрарке, поред њихових бесмртних дела на „плебејском језику“? Па и у српском *већ сада* — где је писац који пише на словенском језику кога можеш ставити уз бок хомерским певачима јуначких песама из народа?

Али ми се ипак стидимо да и даље водимо тако неравноправну борбу с тако невештим и беспомоћним противником, па га стога позивамо да по свом избору одреди место, годину и дан (да би се у међувремену можда мало боље наоружао, уколико се већ сада, ако му је стало до истине, није предомислио) за један општар двобој о следећим тезама, које произлазе из његових дванаест пасуса:

§1. Такозвани словенски црквени језик је одиста изумрли књишки језик, јер се нигде више не говори (нити се без наставе разуме). Што је он језик мистерија, божје службе, то ништа не мења. Ми чак верујемо (ма колико то било „нешлецерски“) да побожност у полутами, пошто (према Змајевићу¹⁵) народ *quaedam verba intelligit, in alioquin vero pia contemplatione remanet*,⁶ може само утолико боље да успева. Друкчије би било са *проповедима* да данашња пракса грчке

¹⁴ Поред филолога хуманиста, поменути су М. К. Sarbiewski (1595—1640), пољско-латински и Ф. Ј. Desbillons (1711—1789), француско-латински песник. (Н)

¹⁵ Свакако Вицко Змајевић (1670—1745), а не његов стриц Андрија (1624—1694), обојица бискупи у Далмацији.

⁶ понеке речи разуме, а пред осталим побожно ћути (лат.).

цркве, како се чини, није више склона да почива на ловорикама својих *хризостома*.

§2. Овај језик је *јужнословенски* дијалект деветог века. Али да ли баш српски? Није немогућно; ипак, критика то засад не може друкчије решити него са N. L. (non liquet, због недостатка доказа неодлучено) докле год не буде добро познавала све још живе јужне дијалекте. Њих има три: бугарски, српски и вендски (windisch — који народ зове словеначки и коме, такође, припадају *сада* такозвани хрватски и крањски). Што Срба (додуше, црквено издељених на четири дела) *данас* има двапут више него Бугара и Венда заједно, исто тако је мало пресудно као и то што католици тај језик сада не чују сваке недеље; према таквом основу, он би највише припадао Русима. Али историјски, као и лингвистички привид, већ *сада* не говори више за српски него за било који од ова друга два (на пример, Бирило ниједном ногом није стајао на српском тлу; Београд је био бугарска тврђава; Бирилов превод је, према хроникама, био бугарски; Бугарин још и сада каже, на пример, сунце као и Бирило, Србин — сунце, Рус — солнце); на другој страни, изгледа да су образоване речи и деklinација вендског језика (словеначког, крањског, хрватског), у целини посматрано, ближе старословенским него српским, на пример: den, vrabecz, ogeņu; videl, otrók (gen. pl.) и orlov (gen. pl.). Венди су у целини били *Методова* дијецеза током двадесет четири године итд. Дакле, бар за сад: NON LIQUET.

§3. Чистији изворни споменици за познавање овог изумрлог дијалекта су: стари рукописи преведеног псалтира, *Новог завета*, литургијских књига, легенди и неколицине црквених отаца. Уколико су ови рукописи новији, утолико су више модернизовани или, чак, метадијалектизовани (у том погледу сасвим аналогно старонемачкој литератури), а потпуно, сада употребљавана руска издања у којима врви од русизама.

(Добровски може из упоређених рукописа врло успешно извести доказ, види *Славин*, стр. 426; ако затреба, можемо то и ми.) Пошто су досадашње крајње оскудне и некритичке граматике и речници старословенског извлачени *само* из новијих руских црквених књига (Добровски, *Славин*, стр. 381), није тешко замислити колико ту још има да се уради, исправи, реформише.

§4. Стога постављамо нашем противнику и ову дилему: Или је словенски језик *мртав*, или и даље *живи*, под природним условима сваког живота, то јест мењајући се. У првом случају, његов *status quo* и његов инвентар су тачно одређени и непроменљиви (као, на пример, грчког, латинског и — готског), па би требало да Срби захтевају од Руса да им врате њихову својину, на коју противник тако енергично претендује, да им предају побољшања (која су у овом случају, додуше, у ствари погоршања), и тако ту своју својину опет успоставе у њеној првобитној чистоти (у првобитном тексту). С правом „веома чувени“ и „солидни“ Добровски спреман је да им при томе помогне (*Славин*, стр. 271), а ми им саветујемо да га чврсто ухвате за реч. У другом случају, ми не видимо зашто се он не би могао исто тако добро (још и боље, јер хомогеније) *србизирати* него што је *русизирани*; или, радије, још корак даље, зашто се не би *садашњи* српски језик, какав јесте, држао за словенски, који и даље живи, и зашто се не би као такав употребљавао. [Приближне аналогије за то били би, на пример, Хомер и Платон, или Демостен у грчком, закони дванаест плоча или, на пример, Квинтилијан (јер управо њега наш пријатељ познаје) у латинском, Нибелунзи и садашњи немачки, Монтењ или исто тако Жоенвил и Волтер, Виклифова и данашња *Библија* итд.] Кад је у питању служба божија, само по себи се разуме да ми остајемо при §1, мада Шлецер у томе јед-

ва још види *fines, citra quos*,⁷ и мада би њему заправо сасвим разумљиви матерњи језик био и за то право решење (то помињемо само узгред, јер наш ревносни пријатељ овде, у замишљеном тријумфу, доста комично испада из своје иначе прилично добро игране улоге).

§5. У сваком од ова два случаја је, додуше, господин Добровски непотребним додацима: стари *неискварени* српски (*Serbica antiqua incorrupta*) и данашњи *искварени* српски (*Serbica hoierna corrupta*), рђавој ствари нехотице дао извесну подршку; међутим, ми бисмо се смели надати да ће се он о томе „солидније“ изјаснити. Зар је језик Таса и Ариоста *искварен* зато што они не говоре *est, amas, filia* (тросложно), *bibere, veŕe, ama, figlia* (двосложно), *bere* (и, како наш пријатељ каже, *крње* праве старе речи, спреда и позади, и то неупоредиво више него Доситеј српске)? Зар је данашњи немачки *искварен* зато што је друкчији од уџиланског пре 1400. године, или од нибелуншког шест стотина година раније? Исквареним би се могао назвати и новогрчки; ма колико он стајао испод старог, користи¹⁶ су ипак и те како у праву што га засад негују као *једино истинско* културно средство свога народа, док се не открије тајна како и мртви језици васкрсавају или се то неким чудом само од себе не деси. *Talis hominibus oratio, qualis vita*.⁸ А да је Бирилов Словен по култури био изнад свог данашњег потомка, ко би то смео да тврди? Па, ипак, и у том случају би, као и код данашњих Грка, живи матерњи језик био *једино истинско* културно средство (Schlözer's *Nestor I*, 50). Треба само што пре на посао; или, још боље, треба га наставити (пошто је Доситеј почео већ 1783). Класици ће онда доћи сами од себе; у народним песмама неколико изворних је

⁷ границе унутар којих (лат.).

¹⁶ Упор. нап. 28.

⁸ Људима је говор био онакав какав им је био живот (грчка пословица код: Сен. Еп. 114, 1).

већ ту! Ниједан српски песник неће смети да се жали на несавладљивост језика, као Гете.

§6. Ако ми инсистирамо на томе да је, уместо да се пише онако како се пре хиљаду година говорило, боље неговати говорни, матерњи језик, чини нам се неправда ако се верује (или макар само претпоставља) да ми тиме *нападамо* словенски језик по себи. Ми нападамо само његову *злоупотребу*, на штету националне културе; и то исто мислимо и о старогрчком и латинском, ма колико иначе, у другим погледима, били за изучавање ових језика. И као што нам је, у том смислу, *прави* римски латински дражи него (према Шлецеру) „сколастички неразумљиви језик полуварвара“, тако нам је и *прави* словенски „из времена настајања српске цркве“ дражи од онога који данас важи као такав, потурени, русизирани.

§7. Шлецерово хваљење словенског је сасвим на месту, нарочито ако се према њему постављају, као што он чини, само немачке збирке проповеди и покојни регенсбуршки канцеларист. Ипак је већ Добровски (*Славин*, стр. 374—376) *исправио* оно што тамо стоји о грчком узору. Па зашто, човече, још понављаш оно што је доказано као погрешно? Ако сам не знаш грчки, веруј онда „солидном“ Добровском. Или ће испасти да и он *напада* словенски језик ако не жели да лаже или негодује због бојажљивих, ропских, несхваћених, језику противних грецизма новијих издања?

§8. Не смеш се љутити, пријатељу: али твоја слепа ревност против „сиромашног, садашњег простонародног језика“ даје нам повода да она два брата, чак и по цену опасности да будемо проглашени за непријатеља старијег, још једном погледамо. Да ли је старији одиста тако безмерно леп и бујан, а млади (према коме би природна предрасуда била ипак опростива) баш тако немоћан? Нипошто, драги пријатељу! Реци и сам шта то има стари што не би имао и млади исто

тако добро (ако не боље)? Зар његова деклинација (изузимајући дуал, до кога теби није много ни стало, тим пре што су га Руси и тако смандрљали) није исто тако *потпуна*, само друкчија? Зар нема он чак једно време више него стари (за шта, истина, и није крив добри стари језик, већ само твоји славни граматичари, који су два времена стрпали у једно)? „Али он је пун тубих речи!“ Као да се он тога не би могао ослободити? Па ти и сам примећујеш да се ове тубе речи нису с њим *стопиле*; шта вам смета да га очистите, а да му због тога не намећете граматику и речник старог (него онако како Немци већ сто година чине са својим, не враћајући се због тога граматици Улфиле, Отфрида или Нибелунга). А зар у старом, уопште, нема тубег? Сети се само књиге и кнеза, које је твој С. С. пратио све до Кине; цара, који је по Добровском старобугарски; придева черн, који долази од татарског кара;¹⁷ па онда црквених речи, као олтар, чак и црква, коју је он добио из *Немачке*, и свих осталих које су дошле из *Грчке* (међу њима чак и алектор, петао!). Кратко речено, твој словенски класик Рајић¹⁸ надмаша (па и оправдава) најнатруњенији простонарсни језик; толико је он сам, већином без икакве нужде, прожет старим и новим, руским, немачким, латинским, грчким, мађарским, турским итд. И не брини се само за научну терминологију; биће и ње (од праве српске *грађе* или бар у чисто српском *облику*) чим науке буду ту. Можда не знаш шта је Лајбниц мислио о схоластичкој терминологији? Сматрао је да сличне бесмислице не би биле могућне у *матерњем језику*. Што се тиче богатства, и ту се вараш. Млади је већ *сад* бо-

¹⁷ Чьрнь је индоевропско, упор. стпрус. кирсанн и др. (E. Verneker, Slav. etymologisches Wörterbuch I, 169 и сл.). (Н)

¹⁸ Историчар Ј. Рајић (1726—1801), *Исторія разныхъ славенскихъ народовъ найтаче Болгарь, Хорватовъ и Сербовъ*. (Въ Виѣнѣ 1794—5). (Н)

гатији, и његов капитал се из дана у дан увећава, док остаци старог, сачувани у црквеним књигама, морају, по својој природи, заувек остати мртви! (Али ти ипак нећеш хтети да верујеш да је потпуно једнако исковане талире у ризницама и једног и другог, као бог, брат, син, сестра и сл., млађи морао узети из старог.)

Толико уопште. А сад да пређемо на појединости које се г. Вука и мене нарочито тичу.

1. „Латински (католички) Илири говоре и пишу још горе од грчких.“ Могућно, ако само ови последњи суде. Али не бива баш тако. Пошто је главна разлика у слову јат, неко непристрастан могао би само рећи: ти, католик, кажеш *лито*; ти, православац, *лепо*, старословенски се каже *љено*; дакле, *iliacos intra muros recatur et extra*⁹ ако је старословенски меродаван; иначе, *обојица* сте у праву; само се у осталом владајте добро. — Граматике латинских Илира, који *nota bene* горе и *исквареније* говоре и пишу, могу ипак бити *лакше* од грчких. Како? Одговор, као и много шта друго, код нашег доброг пријатеља.

2. „Вук не познаје естетичку критику и учи све наопако.“ Наопако, зато што учи онако како се *стварно* говори, а не како би ти хтео, богзна зашто, да се говори? Само, граматичар није законодавац, није реформатор, већ статистичар, историчар. Не допада ти се *Вуков укус*? Можда ни њему твој. Нећеш, ваљда, хтети да будеш судија у својој личној ствари? И, на крају, зар је код граматичара укус *conditio sine qua non*? Не, већ дар опажања, метода и савесност; а њих ћеш, ваљда, и ти Вуку признати. Он заиста наопако учи за онога који би свим припадницима петомилионског народа, кад већ не може да их претвори у старе Словене или, заправо, у Русо-Словене, радије ишчупао језик да не би његове

⁹ Грешни се међу тројанским зидинама и изван њих (људи су свуда једнаки), Хор. Еп. I, 2, 16.

чудне тезе, проистекле, најблаже речено, из једног ζῆλος οὐ κατ' ἐπίγνωσιν¹⁰ сваки час утеривали у лаж.

3. Оно што Квинтилијан и Вијом¹⁹ кажу о дојиљама и дадиљама сасвим је тачно, само то мање погађа Србе, јер они имају само јасно одређене самогласнике (никаквог колебања између *here* и *heri*¹¹ и сл.). За Квинтилијана јамчимо да је на нашој страни; Вијома познајемо мање, али ипак довољно да бисмо и на њега могли рачунати, ако се његов глас тражи. Уосталом, ми смо задовољни ако се ти у српским књигама не удаљиш од народа више него што то чине Мађари, Немци, Французи итд. Али ви старо и ново мешате тако без реда и при том уједно добијате такве *monstra vocum*,¹² да вас ни стари Словен, ни Русо-Словен, ни Србин, нити било ко иначе не може признати за своје.

4. Доситејева палинодија, која подсећа на многе сличне, може бити аутентична или не; нама он није ауторитет, већ само хронолошки камен међаш. Ако он не жели „част првог *qui delirare desiit*“,¹³ утолико горе по њега. Али праведна историја неће веровати на реч једном *apopimusu*, који је, можда, неку учтивост у писму схватио као палинодију. Зашто се о писму бар не дају ближи подаци, како је то иначе обичај код ловаца на палинодије? *Доситеј* је знао старословенски, према омиљеном изразу, *практично*, као што велика већина вас, и као што и сам граматичар Мразовић²⁰ са хвале вредном отвореношћу за себе признаје; „стога је он пуних двадесет година страховао од рецензената“. Кад би-

¹⁰ одушевљења а не из сазнања (лат.).

¹⁹ Вероватно Р. Villaume (1746—1806), педагог и писац за младеж. Упор. *Allgemeine deutsche Biographie*, XXXIX, 706. (Н)

¹¹ јуче (лат.).

¹² чудовишне речи (лат.).

¹³ који махнитати престаде (лат.).

²⁰ А. Мразовић (1756—1826), *Руководство къ славенстѣй грамматикѣ* (Въ Виенѣ 1794). (Н)

сте ви тај језик познавали тако добро као Добровски, не бисмо нас двојица имали сад овај спор. Што се старословенске *шљаке* тиче, није наша кривица ако је ти, можда, схваташ као српско новинско пискарало: као *Ћубре*. Шљака *по себи* може бити врло лепа, преливати се у свим дугиним бојама, може и лепо звонити, само у *хомогено* српско гвожђе она не спада, она га чини лошијим, и стога морамо и даље, с твојим допуштењем, протестовати против ње. То би били језички облици *Песме о Нибелунзима* у данашњем немачком итд. Као увек, добри на свој начин, *nunc non erat his locus*.¹⁴

5. Под *obscuris viris* „мрачњацима“ ми подразумевамо потомке оних бесмртних кореспондената естетичко-критичког *superexcellents* *nec non scientissimi viri, poetae, oratoris, et philosophi, nec non Theologi, et plus, si vellet: Dom. Ortuiui Gratii Daventriensis*.²¹

6. Није лепо од тебе, пријатељу, што једног странца као што је господин Дарвар,²² који је, у ствари, великан новогрчке књижевности, због неколико рускословенских брошура увлачиш у српске распре (зато што је богат?). Међутим, мртви, Рајић и Трајић²³, били су на крају, као што ти је познато, на нашој страни, и љуте се на тебе, можда и на небу, што их наводиш као сведоке за једну ствар чија им је неоснованост морала бити сасвим јасна.

7. О српским народним песмама само ти мислиш да смо их ми први и једини, и то неосновано, хвалили, јер си ти, без наше кривице, ос-

¹⁴ Сад нису били на месту (*Sed nunc non erat his locus* — Али то сад није било на месту. Ног. *Arg* роѐт. 19.)

²¹ преизванредног и веома ученог човека, песника, беседника и филозофа, теолога па и више, када би хтео господина професора Грација Ортуина од Девентрија (лат.).

²² *Д. Н. Дарвар* (1757—1823), грчки педагог, грама-тичар и књижевник. Писао је и на српском. (Н)

²³ *О. Г. Трајићу* (1766—1811), књижевнику, упор. *Народна енциклопедија* IV 877 и сл. и В. Јагић, *Историја слав. филологије*, стр. 361 и след. (Н)

тале — раније и касније — гласове пречуо (или ниси хтео да их чујеш). Чему, уосталом, она реченица из Вуковог предговора првој свесци о „заборављању свога имена?“²⁴ Очигледно је да Вук тиме хоће само да каже да је он те песме чуо већ давно, давно, у најранијој младости, и да стога не би требало да му *компетентне* судије (наиме, слепи народни певачи и певачице) узму за зло ако му се поткрала нека грешка због непоузданог памћења. (Овде ти, братац, богиња Немезис даје пример *на теби* самом како човек може бити рођени Србин, па да ипак не може да разуме српски.) — Тако и истовременост *већине*, а ипак и *најмудријих*, гласова спада међу ствари чију повезаност видиш само ти. Тако, на пример, како би то Вуку његово рођење у турској *Србији*, на босанској граници (одакле су, најзад, и твоје најраније, досад непознате црквене књиге-инкунабуре), могло да буде од *већине* гласова — сигурно не. Уосталом, знаш ти добро (или требало би да знаш јер без поузданог знања не може се судити) да је Вук крајевима у којима се говори српски језик путовао више него иједан други српски писац. Исто тако, не зна свако ни путовати, посматрати, питати. Једном речју, речник ће показати да ли је Вук дорастао своме задатку.

8. Твоје велико откриће о нашем непотпуном познавању правог, као и исквареног српског језика, може нам бити само подстицај; чак и ако га, пошто у оној вести нема никаквих доказних података, не можемо разумети никако друкчије већ помоћу хипотезе да си ти више богат него мудар. Како то? Тако што *имаши* ласкаваца и њима *верујеш* (јер тебе самог облагати, било би још горе). Али ми ти можемо, ако Вука и нас одбијаш, навести седам других сведока.

²⁴ *Нав. дело*, стр. 20: „од како сам ја ове пјесме слушао, до данас, могао сам и своје име заборавити“. (Н)

Уместо свих, да бисмо ствар скратили, нека теби и нама буде најкомпетентнији, против кога не можеш имати никаквог приговора, Доситејев ученик Павле Соларић (у поговору свом делу *Римљани славенствовашчиј*, Будим 1818).²⁵

9. Што се тиче Курцбековог речника,²⁶ можемо ти, пошто теби ауторитет више значи него разлог, навести суд „солидног“ Добровског: „Неподношљива је она мешавина правог српског и руског језика у бечком немачко-илирском речнику из 1790. године“ (*Слованка* I, 192).

10. И, најзад, најважније: „Вуков потхват ће упропастити словенски језик на штету српске цркве и тиме допринети чак и пропасти нације.“ Како то? Да ли се у данашњој Европи латински и грчки језик разумеју мање откако се не злоупотребљавају за школастику? Да ли — а можда би те пре убедио један *argumentum ad hominem*. Човече, држиш ли ти нешто до Руса? И у црквеним стварима? Да? Па ти ћеш, свакако, знати да они од времена *Петра Великог*, без штете по њихов црквенословенски, у свим надлештвима и књигама употребљавају свој „сиромашни, прости, туђим речима натруњени, погрешно изграђени народни језик“, и да су се баш тиме развиле до таквог ступња да би сад могли и без рускословенског. Није доста! У фебруару 1816.

²⁵ Упор. Nikola Andrić, *Život i književni rad Pavla Solarića* (Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 150, Zagreb, 1902, str. 103—194) и В. Јагић, *Исторія славянској филологији*, стр. 352. У књизи коју наводи Копитар, Соларић (1781—1821) изражава жељу да се напишу двојне граматике („писменице“) просто-народног језика, једна „за Србе од Србије к западу и југу, друга за проче“, а „ветхо-српску“ писменицу очекивао је од Добровског. (Н)

²⁶ Немачки наслов речника гласи: *Deutsch und Illyrisches Wörterbuch zum Gebrauch der Illyrischen Nation in den K. K. Staaten*. Wien 1790. Bei Jos. Edlen von Kurzbeck. Немачко-илирски део обухвата 719 стр. великог октав-формата, илирско-немачки 326 стр. За остале податке види и Стојан Новаковић, *Српска библијографија за новију књижевност 1741—1847*, стр. 25, бр. 105.

цар Александар је (види *Twelfth Report of the Bible Society*, 1816, p. 258), преко врховног прокуратора кнеза Александра Галицина, упозорио Свети синод „како он са дубоким жаљењем види да многи Руси, својим васпитањем удаљени од познавања словенског језика, осећају највеће тешкоће у разумевању светих књига написаних у том дијалекту, тако да многи при том траже помоћ у страним језицима, док је још већи број њих лишен и тога помоћног средства. Патријарх цариградски је у сличним условима препоручио читање *Новог завета* на новогрчком уместо на старом. Стога Његово Величанство налази за сходно да се и за руски народ *Нови завет* преведе на данашњи руски језик и да се, можда по угледу на *Посланицу апостола Павла Римљанима*, с одобрењем Синода, штампа упоредо на руском и словенском; при том се разуме да употреба словенског текста у цркви остаје нетакнута.“ А Свети синод, коме је добро руске цркве посебно поверено? Он је, пошто је на заседању од 28. фебруара саслушао царев предлог, закључио: „да он, у сагласности са жељама и разлוצима Њ. В. цара, налази за корисно да се приступи преводу *Светога писма* (дакле и *Старог* и *Новог завета*) на данашњи руски језик и да тај посао Студијска комисија повери способним људима“. Овај закључак Синода цар је потврдио 11. марта 1816; према најновијим обавештењима, овај превод је већ готов. Што си се тако дубоко замислио, пријатељу? — Не бисмо ли могли научити нешто од ових Руса? Они нису, на пример, очајавали над својим матерњим језиком, нису његов класицитет сматрали немогућим; њихови образовани људи се не стиде „да на њему обављају своје послове и објављују *руска дела*“; руски писци нису дужни да се легитимишу словенском дипломом, као ни немачки дипломом о Отфриду итд. (мада се *свестрано* и дубоко проучавање сопственог језика, и овде и тамо, исплати само по себи); они имају школске књиге на

матерњем језику. — Верујеш ли ти, можда, да ће тај народ, зато што не злоупотребљава словенски језик, постати безбожан и да мора нестати? — Цар и његов Свети синод не пишу, као твој добри Пастрић,²⁷ плачљива писма владикама о томе да Руси, па чак ни образовани део нације који познаје стране језике, не разумеју рускословенски (твој Шлецер, дакле, са својим доњонемачким сељаком, према неувијеном признању цара и Синода, могао би овде и да не буде у праву), већ мисле на помоћ и налазе је, као ми и цела данашња Европа, па чак и цариградски патријарх са својим Синодом, у језику народа. А виде ли та велика црква (цариградска) и Свети синод неку штету која би из тога простекла за цркву? Не виде; напротив, они су нама уверени да црква тиме што њен свети језик проучавају само посвећени и што се он не профанише свакодневном употребом добија у достојанству, као, на другој страни, и религија у делотворности тиме што се служи разумљивим матерњим језиком; а оним црквеним људима који не могу, као Павле, свима све бити, уместо сумњивог знања којим би се могли само шепурити, остаје и даље отворено непрегледно поље делатности, и то још у љубави која оплемењује и коју управо тај Павле са светим одушевљењем ставља изнад свега.

IV. Резултат: Анонимни пријатељ, дакле, ипак не заштићује сада све агресивније српске макаронисте (назив, у ствари, није још прави, али засад га можемо употребљавати према савременом Грку Кораису²⁸), који искварени руски

²⁷ *И. Пастрић* (умро 1708) био је један од редактора хрватскоглаголских литургијских књига. Упор. В. Јагић, *Историја слав. филологије*, стр. 39 и В. Vodnik—V. Jagić, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb 1913, стр. 50 и сл. (Н)

²⁸ *Адамантиос Кораис*, гр. Κοραΐς, фр. Coray (1748—1833), хеленист, први велики реформатор новогрчког језика, борац за стварање новогрчког књижевног језика.

црквенословенски опет мешају са правим говорним српским језиком, и обратно! Тако ће одсада бити само два српска књижевна језика: *црквенословенски* за свечане прилике (као латински у неким земљама), и то у све ужој употреби, и чисти *говорни српски* (као у другим земљама народни језик), и то у све ширијој употреби. Први се, чак, мора на крају из садашњег рускословенског пречистити у прави, најстарији словенски из рукописа и старих српских издања (као што се латински из језика комично-славних *obscuri vii* на крају пречистио у прави латински). То је велика победа добре ствари и, према томе, један *значајан* резултат, тако да због тога анонимном пријатељу радо опраштамо све остале слабости. *Qui non est adversum vos, pro vobis est.*¹⁵

К.

(Jahrbücher der Literatur, 1818,
IV, 45—49)

О њему упор. и Кошитареве белешке у „Wiener Allgemeine Zeitung“ 1813, I 271 и у прилогу „Intelligenzblatt“, стр. 216, 222—224 и 309—310 (Миклошич, *Kleinere Schriften*, стр. 154, 168—169, 169—171 и 176). — Опширније објашњење о изразима макаронисти — макаронизам — макаронски, које је Кошитар на разним местима често употребљавао, види у оцени листа „Новине сербске“ („Wiener Allgemeine Literaturzeitung“, 1814, II 416—417; *Kleinere Schriften*, стр. 262, 264). (Н) Упор. стр. 13.

¹⁵ Ко није с вама, он је против вас (према *Jev. no Луци* 11, 23: Који није са мнош, против мене је).

КЊИЖЕВНОСТ

(О Вуковом Српском рјечнику)*

Као што је познато, покојни Шлецер¹, у Гетингену, док је живео, био је за Немачку најпризнатији и, све у свему, најкомпетентнији референт о историји и књижевности словенских народа, у свим дијалектима. Његов одлазак се и у овој области још осећа. Немачки темељитим студијама узорно припремљен за студијско путовање на Исток, он је стицајем случајних околности на прагу свог одређења, у Петрограду, од оријенталског путника постао — руски. У току свог осмогодишњег боравка у Петрограду, о чему његова аутобиографија садржи веома интересантне податке, он је проучавао живи говорни руски и старословенски црквеноруски језик. Његова општа историја северних народа, његов оглед руских годишњака, последњи рад његова живота: *Нестор* на словенском прајезику итд. и друга дела, да и не помињемо његове рецензије у „*Göttinger Anzeigen*“ и др., плод су славистичких студија. Колико би он у томе правцу још

* Ова белешка о Вуковом Српском рјечнику из 1818. године потписана је са К. У самом тексту Кошитар помиње „нашу објаву о претплати“ у истом листу (1818, бр. 149), анонимне *Примедбе* поводом те објаве, такође у том листу (1818, бр. 260) и свој одговор у „*Jahrbücher*“ 1818, IV, с објашњењем: „ми смо тај спор са свим садашњим документима изнели пред одговарајући критички форум“. Тако је наведени чланак само закључни одговор у листу где је полемика започета. О томе се на више места говори и у преписци. О осталом види и прилог на стр. 41—71. (Н)

¹ А. L. Schlözer (1735—1809), историчар и славист. (Н)

могао да учини може се закључити на основу места у његовим делима, на којима аустријске слависте подстиче да дају ближа обавештења о свом језику и историји. Један мајстор као што је Шлецер није могао превидети значај Беча као центра и славистичких студија. На жалост, он је *тада* нашао мало гласова који би се одазвали — а сада кад око Фрађиног ловором овенчаног скиптра цветају све уметности мира у здравој утакмици, кад је и језику и историји Словена у Аустрији потребан један компетентан и добронамеран сарадник у иностранству — њега више нема! — Други део његова *Нестора* посвећен је, из чисте љубави према ствари, митрополиту свих верника грчкога закона у Аустријској Монархији, Стратимировићу (први је био, и трећи је опет, посвећен руском цару Александру)! Како у њему Шлецер свесрдно моли за „једну граматику и речник српског народног језика“ (утолико више што га је управо у то време Стојковићева славеносербска — макаронистичка — физика довела у заблуду у погледу иначе тачног мишљења да су српски и илирски један исти језик). Али он је није доживео. Тек пет година након његове смрти (1814) појавила се у Бечу прва српска *граматика* Вука Стефановића и уједно прва књига *народних песама*, којима је овај народ, више од свих других, тако богат. Следећа година је донела другу књигу одабраних народних песама, међу њима седамнаест епских. Трећа и четврта већ су биле спремне за штампу.

Господину Вуку је било јасно да је један српски речник неопходан; јер кад се видело колико је признате користи донео Аделунгов речник² немачком језику, чијем је напредовању већ био отворен пут, колико је тек био потребан

---

² J. Chr. Adelung (1732—1806), *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*, I—V (Leipzig 1774—1786), у другом издању I—IV (Leipzig 1793—1801). (H)

речник српском језику, којем је тек предстојало одвајање од застарелог црквеног језика и самостално уобличење!

Сад се и тај речник појавио; он садржи више од 30 000³ српских речи из живог говора, које су објашњене немачки (и за немачке кориснике и латински), са реченичним примерима њихове синтактичке употребе и примерима из пасама, где је то потребно. Речнику је дат значајан предговор, један бојевит пролог о досадашњој српској књижевности, који се једној одређеној страни свакако неће допасти, али за српску књижевност ће имати позитивне последице. Њему следи сажета, али у етимолошком делу потпуна српска граматика. У самом речнику је више од 115 чланака посвећено српским обичајима, пословичним анегдотама итд.; они се могу употребити и за једну српску читанку. Дело је издато у великом лексиконском октав-формату и штампано Штраусовим словима. Ἀγαθὴ τὸ βλῆ⁴ у руке правичних и компетентних судија!

Што се тиче „Примедаба“ једног *anonymus* (у бр. 260 овог листа из прошле године) на нашу објаву о претплати („*Österreichischer Beobachter*“, бр. 149), ми смо тај спор са свим досадашњим документима изнели пред одговарајући критички форум (у бечким „*Jahrbücher der Litteratur*“, год. 1818, св. 4) и трудили се да будемо што конструктивнији. Ко би веровао да се још и данас у Европи и на немачком језику треба спорити о томе да ли један народ, да би имао књижевност, треба да пише живим матерњим или мртвим језиком! Док се ми, као и сваки наш немачки читалац, опредељујемо за матерњи језик, наш *Anonymus* се жали „да се у овој намери узалуд мора позивати на германске и словенске народе који су раније ишчезли због занемаривања или

³ У ствари 26 270 речи.

⁴ Са срећом! (*Нан. прев.*)

напуштања свог писма и језика!“ Шта да се ради с противником који има тако чудне појмове о историји и логици? Јер, с једне стране, ми признајемо да ништа не знамо о германским и словенским народима који су *због тога* ишчезли, а, с друге стране, зар се не боримо управо за брижљиво неговање српског „писма и језика“?

(Österreichischer Beobachter,
1819, Nr 56, 269—270)

РЕКЛАМАЦИЈА ЗА Г.-на ВУКА ИЗ СРБИЈЕ

Беч, фебруара*. У „Allgemeine Zeitung“, бр. 257 из прошле године, објавили сте један анониман чланак са врло заједљивим инсинуацијама на рачун српског списатеља Вука из Србије, који нас је овде зачудио утолико више што г. Вук ужива значајан углед не само у нашим очима већ и у Немачкој уопште, јер је његов спис *Montenegro und Montenegriner* (који је објавио издавач Ј. Г. Кота) са више страна високо оцењен. Свој приговор нисмо упутили одмах јер смо чекали да се нападнути списатељ врати из Београда овамо и омогући нам да онај чланак тачку по тачку по заслуги оценимо. — Клеветник¹ почиње једном немачком изреком из св. Августина о изазивању скандала; али да је он овог честитог црквеног оца читао и мало даље, нашао би да изазивач скандала треба бар јавно да се покаже; уосталом, побимо и овде, као иначе, радије мајстору него шегрту, и упутимо клеветника на *Јеванђеље по Матеју* 18, 6—7, где он своју нову одору може погледати са заслуженим орденом воденичног камена. Сам клеветник говори о ствари, која је у питању, сасвим насумце; ако се Караџорђе Чајковског снимим из књижевних листова и упореди с Ранкеовом књигом, могло би се поверовати да је г. Вук крив и за

---

* Случајношћу закаснило.

¹ Аутор дописа је Павле Адамовић, секретар београдске полиције.

брошуре Чајковског и Посарта,² мада то ни Ваш чланак не каже, нити иначе постоји неки основ за такву претпоставку. Вероватно је да писац чланка није ни видео Ранкеову књигу у којој су Караборђе и Милош приказани управо онако како он сам — као исправљајући је — захтева! Штавише, г. Вук мора бити крив и за један чланак у брауншвајгским новинама, који се том аутору не допада; и свако ко се усуди да каже ма и једну реч у прилог абдиканта Милоша проглашава се за вуковца! Како би г. Вук могао да буде поносан кад би му била досуђена Катонова слава: „*Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni.*“³ — Ипак, од свега овога ништа не постоји осим намере клеветника да овим ударцем магарећег копита остави код политичких противника кнеза који се повукао и код оних књижевника који завиде Вуку одређен утисак, и да у првој опијености тамјаном извуче као награду неки уносан положај у царинској служби. — Окренувши леђа манастиру, Доситеј Обрадовић (не Обреновић) напустио је, дакако, и манастирски језик, али његов српски језик још је био непречишћен и емпиријски, а његова ортографија никаква; он је више интересантан својим — иако природњачким, али у источној цркви ретким — деизмом, него својим стилем или језиком. Ако је Мушицки измислио пет нових слова, како то да их сам није употребљавао? Уосталом, та ортографија још није опште прихваћена, па се могло очекивати да ће је клеветник приписати г. Вуку пре као злочин него као заслугу. У реду, Вук ју је први употребио и зато је извукао своје; али

---

² K. Possart; о његовој књизи *Das Fürstenthum Serbien, seine Bewohner, deren Sitten und Gebräuche* види Вукову *преписку*, VI, 447.

³ Победничка ствар се свидела боговима, а победена Катону (Катон је остао веран Помпеју иако га је Цезар победио, тј. остао је веран праведној ствари иако је нестало сваке наде на успех). Стих из *Луканове Фарсалије*, I, 128.

зато му, ако ћемо право, припада и слава уколико се она (према анонимусу самом) досад проширила. Што је г. Хацић од неколико стотина песама које је Вук сакупио и у четири књиге објавио две метрички превео на немачки, какав је то доказ против Вука? Вукова збирка је *српска*, не *немачка*. Ако г. Вук није овај поклон г. Хацића крчио даље, он га за своју српску збирку није могао употребити! Српска граматика г. Тирола је превод Вукове српске граматике и преводилац је сам изјавио у „Српским летописима“⁴ да је он тим преводом српском писцу направио један пријатељски поклон (тај превод Вук је даље поклатио господину Јакобу Гриму, а овај га је, после потребне прераде, с једним важним предговором и расправом професора Фатера итд. објавио), као што и г. Вук у предговору свом *Рјечнику* сам саопштава о Копитаровој сарадњи. Па кад људи као што су Мушицки, Хацић, Тирол, Копитар, Грим, Ранке итд. сматрају да Вукова делатност заслужује њихову подршку, то је клеветнику свакако требало да буде упозорење да се не упушта у задавање свог магарећег ударца! Или он верује да би један Ранке пристао да од неког обичног Србина без идеја и принципа, какав је можда сам анонимус, недељама слуша о српским стварима, да прави белешке и да тиме дели с њим част и признање за своју књигу која је тако настала? А управо је овом повезаношћу Ранкеа с Вуком његова књига постала најбоље и најтемељније што се досад о Србији има! Штета што г. Ранке није наишао и на неког *грчког* Вука; тако бисмо од њега добили и једну *сличну* грчку револуцију. Чајковски и Посарт се Вука тичу исто тако мало као и клеветникови „аугсбуршки вуковци“. А о томе да и садашњи властодршци Србије почињу праведније да оцењују г. Вука сведочи задржавање

---

⁴ Види „Српске летописе“ за год. 1827, трећа частица, стр. 139.

пензије, коју му је Милош био одредио. Најзад, смешна је клевета да је Вук српској државној благајни још дужан 500 талира, који су му поверени за набавку једне штампарије. Зар се та сума не би већ давно могла компензирати на терет његове пензије или одбити од његове плате док је у српској државној служби још заузимао значајне положаје? И може ли се са 500 талира подићи из темеља нова штампарија? — Као што није могућно да су клеветника горе поменути људи овластили да од Вука тражи повраћај њихових добровољних дарова, исто тако то не може бити случај ни са српском државном благајном. — Из овога видите колико је клеветник био недостојан Вашег поверења. *Vade in pasc et poli pessare amplius.*⁵

(Allgemeine Zeitung, 1840, 1317—1318, прилог уз бр. 165 — Преузето из чланка Нестор М. Петровски, *Како је Копитар год. 1840 бранио Вука*, Чланци и прилози о српској књижевности прве половине XIX века. Књиге Матице српске, бр. 46, Нови Сад, 1914, 253—260 — донети текст на стр. 258—260)

---

⁵ Иди с миром и не греси више (Лука 7, 50).

II
ПРОМЕМОРИЈЕ
ЈЕРНЕЈА КОПИТАРА

ПОВОДОМ СРПСКОГ РЈЕЧНИКА

Високославно ц. кр. Цензурско дворско звање!

Да су потписаном врлина и истински стид свети, он сматра да се о томе може мирне савести позвати на мишљење високог Дворског звања, заслуженог десетогодишњом беспрекорном цензурском службом.

Речник представља инвентар језичке грађевине: сви делови и намештај, племенити као и неплеменити, налазе се у њој. Он је анатомија и физиологија језичког тела: сви племенити као и неплеменити удови и њихове функције спадају овамо. И инвентатор, анатом и физиолог, обавио је своју дужност када је са научном потпуношћу повезао научну збиљу.

Ово својство речника тако је опште и истинито да — изразитог примера ради — и латински ручни речник Шилеров, који је обрадио директор Schönberger и посветио државном саветнику В. Stifftu, а који је према насловној страни био првенствено намењен школама — садржи и објашњава речи као: *cinaedus, cinnus, cinnilingus, confutuo, fello, fellator, futuo, fututio, futuro, fututrix, tututus masturbo, mentula, irrumo, irrumator, irrumatio, penis, poedico, etc.*

Вуков српско-немачко-латински речник није, пак, ни једним словом, ни у претходном огласу, а још мање у наслову или у предговору — означен као „књига за наставу омладини“, како то наводи достављач, већ је свуда назван чисто научним инвентаром српског језика, за српске писце који хоће да пишу чисто српски (уместо рус-

кославенски) и за странце који желе да упознају ову врсту словенског говора какав је он уистину.

Овога часа угледао је потписани бр. 58 овогодишњих „Göttingischen Anzeigen“, у коме се Вуков Рјечник у том смислу стручно похваљује. — Да деца не добију у руке књиге које нису за њих писане, ствар је родитеља и васпитача, а не медицинара, анатома, физиолога, филозофа; па чак ни цензора.

Ово би било оправдање цензору и кад би подаци достављача и његова бојазан били истинити и основани: а тек колико више кад нису ни једно ни друго, и кад оно што је племенито у Рјечнику премаша — и према рачуну самог достављача — 29 937 пута оно што је у њему (нужно) неплеменито.

Ако се дете не квари напред поменути (изразима) Шенбергеровим, који су већим делом немачки објашњени (а то стога неће што још нико није читао један лексикон од стране до стране, већ га је само отварао у појединим случајевима), колико ће тек мање Вуковим [Рјечником], који је објашњен само латински? Ко такве речи већ познаје, њега оне не скандализују, а ко их не познаје, њему ће оне с Вукове стране и даље остати туђе.

Али се дете не квари упоредног истраживача језика ове речи су врло важне у више погледа као карактеристичне за народне обичаје и за историју језика. Управо су за таквог истраживача језика и ове три фразе — које достављач није разумео (невероватно, и ипак тачно) — уврћене делимично са мирном збиљом, а делимично, штавише, са nelaгодним уводом, као пословице или као упадљиве синтаксичне појаве:

Стр. 280: „јебао би гују у око“ достављач је превео: „он ће Гују у око...“ то је једна карактеристична пословица (дословно: *futueret vel serpentem in oculum*) о једном српском *Jem'en fax*, дакле, нема ни помена о неком човеку који би се звао Гуја.

Стр. 280: *јегити* је у овом облику тако упадљиво и граматички невероватно да је био потребан доказ (помоћу једне римоване пословице); та је пословица и синтактички сасвим неубичајена: једнина употребљена за две особе. И то је достављач рђаво разумео и превео. Прво, што мисли да ју је Вук сам сачинио и рђаво превео; друго, што *радо* преводи као *лепо* (дословно: *qui se futuit, pulcre se aspicit*). Једна пословица о људима различитог пола, чија је поверљивост неопходна.

Стр. 280: достављач је прећутао и инсинуирао нелагодни увод у дитирамбски слободну „Поскочицу“, као да је реч „секуцала“ Вук размислио и овде уврстио. Он је, напротив, код објашњења речи „поскочица“, на стр. 611, изричито напоменуо да је та врста игре таква да на њу нико ван кола не мисли, док је при игри кола, као његов саставни део, може да говори без стида и најнаивнији младић, што тамо судије обичаја као да прећуткују и пренебрегавају. Овим је, надам се, довољно објашњена цензурова исправност у погледу Вуковог *Рјечника*.

Нека високо Дворско звање допусти сада потписаном још следеће примедбе које треба да осветле скривене побуде достављача.

1) Илирски народ, како римског тако и грчког обреда, говори једним језиком: али православно свештенство настоји да уклони ову једнакост језика на тај начин што говорни језик, који је код католика већ 300 година књижевни језик, проглашава жаргоном којим се не може писати, и зато покушава да као књижевни језик натури својој пастви мртви старословенски језик из руских црквених књига. Намера им је да тиме спрече даље стапање својих верника са католицима. Али управо зато је ово и најчуднија страна свештенства; отуда њихова вика и узбуна и при најмањем покушају унапређења матерњег језика, било да оно долази од неког домаћег пријатеља матерњег језика или од страног католика.

2) Међу ове алармисте спадају углавном само калуђери и епископи; мирско свештенство могло би се придобити за противно ако би му држава пружила потпору, коју досада није имало.

3) Чак је и међу калуђере делимично продрло здравије схватање (и патриотски однос према матерњем језику). Покојни епископски намесник из Арада, на пример, био је за то; архимандрит Мушички из манастира Шишатовца такође; епископ Путник није противан, али је зато утолико жешћа нетрпељивост друге групе, на чијем челу стоји лично митрополит. Томе се придружују и личне страсти, на пример архимандрит Мушички није омиљен на карловачком двору, а због тога ни Вук, јер је пола године становао у том манастиру. Дворски протосинђел Хранислав, један сујетан, полуучен човек и заклето непријатељ Мушичког, раширује ватру код митрополита. И онај световни бедни романописац, професор Видаковић у Новом Саду, свети се мржњом према Вуку, што му је овај рецензирао један од његових романа, а њему то не иде у главу.

4) Не може бити сумње којој од ових двеју група аустријска држава мора да жели победу (оној која Србе не само што одваја од Руса већ их истовремено све више приближава католицима, или оној другој). Једино се поставља питање да ли и шта може и треба држава да учини за ову групу, која је срећом истовремено и група истине, да би јој помогла до победе, а да не поступи неправично ни према другој групи (како их не би направила мученицима). Одговор би био: пошто будимска штампарија преко цензора (и коректора) Петровића стоји потпуно под утицајем митрополита, то би ради олакшања илирске штампе у Бечу била најхитнија потреба одредити границе будимској Привилегији. Тиме би се Штраусу, Давидовићу и другим штампарима створила могућност, или бар дао подстицај, да набаве потребна слова ради штампања свега

илдирског и влашког. (Сада у Бечу има само две гарнитуре руских слова, и то само за један табак, уместо 6—12 руских и исто толико ћирилских, славенских швабашких.) Ова последња одговарају правом начину писања Срба; они су тек недавно упознали руско писмо. Власи познају само ћирилска, а из нужде мораће се, најзад, и на влашком штампати руским словима, ако би страх од лукавством добијене будимске концесије и даље спречавао бечке штампаре да се снабдеју ћирилским словима. И са епохалном старославенском граматиком Добровског, која треба да се овде штампа, биће неприлике.

5) Како овај покушај русомана противу Вуковог, свакако пресудног, *Рјечника* неће бити последњи, потписани гледа мирно у сусрет и свима осталима, надајући се да ће то високо Дворско звање, као и досада, по уобичајеној немачкој правичности, саслушати оптуженог као и тужиоца и тада одлучити по правди.

6) Најзад да кажем и о Вуковом предговору и о митрополитових 300 форината, који се тамо помињу. Ствар је у следећем: Вук је Србин, тада ожењен једном Бечликом, а одсутан због приватног путовања у Русију; основну школу свршио је у Карловцима, а одатле — пошто је био престар за учење — био је *nolens volens* упућен у Београд и под Црним Борћем запослен као писар у Совјету (Сенату).

Године 1813. дошао је са другим избеглицама у Беч, где га је потписани упознао приликом цензурисања предатог рукописа и у њему упознао човека који је међу свим његовим српским познаницима једини био у стању да се, упркос отпору свих старословенских лисаца и педаната, избори за права свога матерњег језика и српске литературе (да ова права морају истовремено деловати за Аустрију противу Русије, за туђина Вука овде није било важно). Потписани му је објаснио да се пре свега ради о томе да се Србима пружи нешто чисто српско (јер су све до-

садашње такозване српске књиге биле управо толико старословенске колико и њихова *Библија* из деветог века или, пак, толико помешана са старим и новим језиком да ју је нешколован Србин исто тако мало разумео као и католик). Као чисто српски говорни образац могле су одлично да послуже српске народне песме, којима овај народ обилује, и то стога што су их певали обични, неуки народни певачи, који нису познавали, и тако су оне чисто српске, па их врло често певају и католици и потпуно их разумеју као и Срби грчког обреда. — Господин Вук и његова сестра знали су 110 таквих песама наизуст. Вук их је записао и оне су прошле цензуром. (Треба упоредити оцену немачких зналаца, као што је Јакоба Грима у „Wiener Literatur-Zeitung“ 1815, на стр. 1168, или већ поменућа рецензија *Рјечника* у бр. 58 овогодишњих „Göttingische Anzeigen“.) Вук се потрудио да скупи 5—10 свезака таквих песама. Затим је по оваквим узорима чисто српске композиције дошла једна верна граматика српског дијалекта, чиста од калуђерских старословенских (искривљавања), и, најзад, као круна — један чисто српски речник! — Прва свеска песама и граматика изашле су 1814. у Бечу док се потписани налазио на службеном путу у Паризу и Лондону. Калуђери нису имали одважности да исмевају песме, знајући колико су оне народу драге: зато су се окомили на граматиком. Митрополит је рекао Вуку да је он тиме бацио камен у поток српске литературе који нико неће моћи да уклони. — Године 1815. изашла је друга, већа свеска песама; Вук је уз то радио на *Рјечнику* у манастиру Шипшовцу код архимандрита Мушицког, који није био омиљен у Карловцима. Када се појавио оглас о томе, митрополит је забранио Мушицком да Вука и даље држи у манастиру! Настојао је овим да онемогући излазак *Рјечника*. *Рјечник* је завршен у Бечу! Вук је учинио част митрополиту и писао

мү да га, као познатог мецену, жели за претплатника, на шта му је митрополит преко дворског агента Сока дозначио уз уредну признаницу 300 форината као помоћ за *Рјечник*. Вук је сматрао да га због тога мора уврстити у добротворе *Рјечника*, пошто би такав прилог био превелик за обичног претплатника. Било је, међутим, кобно што је митрополитов стари непријатељ, краљевски саветник Сава Текелија, стајао испред њега са 500 форината, али за то није крив ни Вук, ни цензор, а митрополит може мирне савести да се утеши што је Текелија од свог приватног богатства могао више да да него митрополит од туђег народног фонда. — Тачно је да је он наложио да се потписаном пише како не жели да се појави као претплатник. А то је и изостављено. Међутим, да је он компромитован као добротвор, то је само уображеност његова поноса или, још пре, изговор увређене сујете. — Кад би он могао смирено да оцени свој интерес, требало би да ћути, јер свако даље причање само би још више показало колико није у праву. Ако државни саветник Б. Штифт није компромитован посвећеним му Шенбергеровим Шилером, како би могао бити компромитован митрополит као добротвор једног дела које пре штампања није ни видео? У најгорем случају могло би се једино рећи да је добро дело рђаво коришћено на штету клијента, а не добротвора.

7) Није, можда, наодмет овае рећи да потписани ни на који други начин није био заинтересован за *Рјечник* већ само трогодишњом сарадњом на њему и да од тога нема никакве друге користи сем оних за отаџбину.

8) Нису оних неколико пословица међу 30 000 речи покренуле непријатеље *Рјечника*, већ предговор који јасно доказује да српски језик може и треба да се одвоји од старословенског и да постане самосталан, да, у најгорем случају, не може сасвим да се пише ортографијом црквеног језика, и да су зато још пре 600 година,

како доказују дипломе у митрополитовој архиви, створена нека нова слова. Зато је била потребна нова, ревидирана азбука од 28 слова (уместо старе са 48, која су делом дупликати, а делом не задовољавају српско писање). Ова новоредигована и проширена азбука, која стално указује старославенском на његове недостатке, примењена на целу граматику и спроведена кроз цео *Рјечник*, на једном језику који је народу као матерњи језик врло драг — то је Вуков тобожњи злочин; његови противници се устручавају то да кажу, и зато се мушице претварају у слона. Наравно, без успеха код једне правичне власти која хоће да чује обе стране и која добро познаје право као и интерес државе.

Беч, 25. маја 1819.

Цензор Копитар

(Др Алекса Ивић, *Архивска грађа о српским књижевним и културним радницима 1740—1880*, Београд—Суботица, 1926, Српска краљевска академија, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, друго одељење, књига II, 196—202)

[О III КЊИЗИ НАРОДНИХ ПЕСАМА]

„1). Познато је да су Срби (које такође називају и Илири и Хрвати и Далматинци) млад и маштом обдарен народ. Ко је год ма једну аустријску граничарску пуковнију видео кад маршира, морао се о том лично уверити. Скоро свака особа зна напамет до стотину најпознатијих песама.

„2). Половина је ове нације грчке вере, и њен клир неће пропустити ниједно средство које помаже одржању или чак и умножавању верних овчица; и обратно: страшна је свака ствар која даје наслућивати опадање броја тих овчица.

„Кад је под Маријом Терезијом просвећивање (које Аустрија може с пуним правом помагати, да празноверје не привезује Србе увек уз православну Русију) продрло било и међу Илире, било је прво да они почну писати матерњим језиком (1783). Грчки клир је због тога био у двоструком страху, јер се побојао да ће се порушити онај зид који је он између својих овчица и латинске цркве био подигао посебним црквеним језиком. А матерњи језик и грчких и католичких Илира савршено је једнак.

„Због тога тај клир и настојава у корист црквеног језика, а против матерњег, како би што сталније одржао своје овчице одвојене од католичких (уз непорушену дислозицију у корист Руса).

„3). До 1814. није матерњи језик могао постићи ниједну одлучну победу над језиком црквеним (или боље рећи над неком врстом карика-

туре тога језика, врстом кухињске словенштине). У то време дође Вук из Београда у Беч. Вук је учио основну школу у Карловцима. Митрополит га није хтео примити у гимназију, једно што — како му се чинило — није био довољно млад за бака, имао је, наиме, скоро седамнаест година, а, с друге стране, и зато што није хтео одузети једног ратника. [Тада је Аустрија помагала српски устанак.] Премда Вук не зна латински, ипак потписани није до сада видео од њега бољу главу ове народности. Калуђерска странка је народним писцима (који писаху матерњим језиком) пребацивала да ни они не пишу чисто онако како народ говори, него да своје сиромаштво покривају црквеном словенштином, итд. И то није било неосновано; међу народним писцима још није било генија, све је било само покушај, пипање по мраку, не без многих слабости; потписани, уверен да је овде добра ствар такође и ствар Аустрије, добацио је Вуку идеју да би збирка прекрасних српских народних песама била, с једне стране, најомиљенији, а, с друге стране, необориви представник матерњег језика. Јер су ове песме, испеване само од народа који није учио црквеног језика, морале бити чисто српске. Вук је одмах разумео ову плодносну идеју, и кад се потписани 1815. вратио из Париза са свог изасланства, био је изненађен првом свеском народних песама, која је у међувремену била изишла у Бечу, а такође и кратком првом граматичком српском. Године 1815. у зиму изишла је друга свеска песама; године 1818. речник матерњег језика, а пред њим поправљена, друга граматика, обоје ортографијом која се прилично разликује од црквенословенске, али је утолико простија и у себи потпуно основана. Тим је била постављена чврста основа реформи, која је од сада стајала на властитим ногама. Али се утолико огорченије борила калуђерска странка, да се по могућности ослободи тога непријатеља. Дворској канцеларији су њене лажне оптужбе довољно

познате: Вук је час имао бити спаљен што је примио речи као ... etc. које се налазе у свима речницима, премда се човек њима не може свагда и свуда послужити; час је Вук имао бити спаљен што, као, стоји у савезу с Руским библијским друштвом (кад би, без сумње, чисто српски превод Библије сасвим одлучио победу у корист матерњег језика) ... Калуђери су се толико драли о скандалу и о русицизму, те Дворска канцеларија не одобри штампање треће свеске песама, и не гледајући на допуштање компетентног цензора.

„4). Млади руски ... Кепен, који је у Славоњији био чуо против Вука тужбе калуђера свих ступњева, није могао прикрити свога весеља због те забране. О томе потписани има несумњивих доказа.

„5). Вук је иноземац, али није непријатељ Аустрије; док се бори за своје мишљење, чији је господар само он, и нехотице се бори и за Аустрију. Оне две свеске песама изишле су пре *Рјечника* с пребашњом погрешном ортографијом, а сада се ради о другом, умноженом издању у три свеске и с дотераним правописом *Рјечником*. Забрана овде предате треће свеске дала је повода наслуђивати сличне тешкоће и за друге две свеске. Због тога је ново издање сад сасвим изнова уређено, нешто умножено, нешто скраћено, па у Лајпцигу штампано. Аустрија, дакле, сме ове песме толерирати (јер нису биле штампане овде). Русија ће се чувати да против тога ради директно (а како Русија обраћа аустријске Словене, може се видети код Карамзина: — I, 319, год. 1820 — „карпатски Руси у Маџарској изгубили су по Аустрији своју домовину, своју веру, своја предања и своју слободу“). Плодови које ће ово дело носити тиме што Србима пружа самосталну и драгу књижевност, која ће скоро наткрилити руску, пошто их окупља око народног средишта — оправдали би, својим духом и задаћом целине, чак и обзире према поједи-

ним, у овом часу можда и штетним околностима.

„Ово што даље долази тачан је преглед све три свеске, а пре свега се мора поновити да су све ове песме спеване од народа, да су свакоме, већином, познате, и да их је Вук само овековечио штампањем. Песничком, пак, вредношћу наткриљују оне све што се до сада у целој Европи познавало као народно песништво.

„Трећа свеска Вукова зборника илирских народних песама, о којој је овде реч, имаће — јер садржи епске песме које су већ раније, 1814. и 1815. у обема свескама биле изишле — може бити и таквих које 1821. нису овде у рукопису биле одобрене (тачног, пак, рачуна тешко ће бити дати, јер је изгубљен рукопис који је онда предан). Будући да сад овај зборник припада сасвим дружчије уређеном, и са чисто знанственом тенденцијом, показаном у предговору и речнику, у три свеске подељеном издању — то га је, већ и од компетентних судија признатог илирског Хомера, Осијана etc., стручно образовани цензор могао одобрити, утолико лакше што су ове узорне песме у Вуковој ортографији својом класичном унутарњом вредношћу сасвим погодне да оној књижевности на коју је до сада утицала Русија даду народно, Аустрији много погодније средиште.

„И управо ради тих особина Вукових радова не би цензора ни најмање зачудило ако би аустријски русомани (којима, можда и сасвим несвесно, припадају сви грчки верници, по психолошким законима) увек изналазили нове поводе да књизи одузму њен утицај.

„Цензор је свестан да је судио, као што уопште ради, тако и у овом случају, по најбољој савести, и по уверењу и с потпуним знањем.

„Међутим се о томе чуо, такође, и Гримов компетентни глас (у „Göttingische Gelehrte Anzeigen“); он одушевљено хвали ове песме, наслућу-

јући какве ће подстицаје српској народној књижевности оне дати. Да би овај подстицај могао бити на корист Аустрије, могло је туђину остати непознато и бити му свеједно, али се утолико мање патриотски цензор баш због тога сме обасути још и сумњичењима место одобравањима.

„А да он добро разуме српске ствари доказује случај с владиком Краљевићем у Далмацији, ствар коју је цензор прорекао и против свега, на жалост, безуспешно, приговоре стављао.

„Уосталом, знао је цензор, истина, из пописа оне листе под *И* да Вуков рукопис 1821. није био одобрен, али *зашто*... то тек сада сазнаје из саопштеног цетела.

„Да је већ онда позван на одговорност, како је могао потпуно одобрити нешто што је претпостављена власт морала осудити, још онда би било јасно да је рукопису учињена неправда кривицом некомпетентних извештача.

„А да потписани забрањује дела која су ма на који начин шкодљива — то ће му се, ваљда, признати.“

Беч, 4. јула 1821.

Цензор Копитар

(Анд. Гавриловић, *О Вукову издању народних песама*. По подацима бечке Цензурне архиве, Просветни гласник, Београд, XXXIX/1922, св. 11—12, 746—748)

[ПРЕВОД НОВОГ ЗАВЈЕТА]

*Високославно ц. кр. Дворско полицијско-
цензурско звање!*

У незаслуженој несрећи потписаног да изгуби поверење Дворског звања лежи узрок што оно тек сада, после дугог околишења, добија објашњење о једном чланку у „Allgemeine Zeitung“, који је, вероватно, и био повод да се то објашњење тражи.

Потписани понавља, ослањајући се на своју савест и своје држање, да Дворско звање може од њега да тражи и очекује истините и зреле погледе и обавештења о сличним предметима који се односе на исток и на југ Аустрије и Европе.

Требало би да сину једног земљорадника из Крањске, рођеном аустријском поданику, католику, цензору и кустосу Дворске библиотеке, 41 годину старом, глас патриоте и солидног човека који он иначе ужива, буде од користи и код његове више власти.

Вук Стефановић је дошао 1813. године из Београда у Беч. У њему сам упознао најбољу главу међу свим мојим српским познаницима и наши разговори о српској књижевности и језику довели су га до одлуке да учини крај дотадашњем хаосу.

Да би се ово правилно разумело, треба знати да Илири грчке вероисповести говоре истим језиком као и они католичке, али писма им се из основе разликују. Наиме, католици већ 300 година пишу онако како говоре, а они други,

који богослужење одржавају на једном застарелом језику, мешају више или мање стил овог застарелог језика са садашњим, већ према томе колико је коме од овог старог језика остало у глави из цркве или школе, тако да католик, иако зна да чита њихово писмо, ипак не разуме садржај, пошто он више не употребљава застарели говор (деветог века); тако се често и конфузни писари тешко разумеју међу собом, а народ њих још теже. Разуме се да су калуђери и високи клер источне цркве врло задовољни одвајањем њихове пастве од католичких Илира и хвата их страх од сваке сенке олакшане везе.

Године 1783. један бивши калуђер, Доситеј, почео је у Лајпцигу да издаје књиге на немешовитом, дакле, на чистом језику, који се није разликовао од католичког, и борио се против тог подвајања. Он је био љубимац нације (јер је могла да разуме оно што он пише), али су му калуђери радили о глави. Очеvidно је да је ово подвајање, сем сталешког интереса калуђера, имало посредно за циљ и то да народ увек држи ближим и наклоњенијим Русима.

Требало је да Вук постане оплемењени Доситеј и да његов језик још чистије пише итд. Ја сам га подстакао да пре свега састави једну граматику данашњег српског језика, како би се и други, према потреби, њоме служили; затим да штампа збирку народних песама (каких је он наизуст знао око стотине), како би живи говорни језик увео у национално друштво путем књиге, те да на тај начин у срцима читалаца нађе заштиту од калуђерских напада.

Од тада митрополит Стратимировић, који себе сматра предводником народа, прогони Вука; он је, на пример, наредио архимандриту Мушицком из манастира Шишатовца, где се тада Вук налазио и радио на *Рјечнику*, да овоме откаже гостопримство и да га удаљи. Он је мис-

лио да ће га тиме лишити могућности да доврши *Рјечник*.

Вукова ревност морала је само да порасте, с једне стране, због прогона, а с друге, због присталица и имена које је себи створио у народу као други Доситеј. Он је довршио свој *Рјечник* у Бечу, и у међувремену издао други део народних песама. Граматика и две свеске песама били су покушаји. *Рјечник* треба дефинитивно да утврди ортографију, тако да може издржати испит пред критичарима и, истовремено, пред аустријским патриотом, који преко ње жели да олакша себи прелазак на латински алфабет. Пре свега, због Вука, који је — као паметна глава — морао да упозна преимућства те ортографије: тај аустријски патриота био сам ја. Ни калуђери се нису устручавали да Вука одврате од мене: али његов здрав разум био је против тога.

У тој ортографији, која се, наравно, јако разликовала од оне старе, скрпљене из црквених књига, усвојена је, поред четири нова знака, и латинска *jota*. То је било довољно да се Вук прогласи за отпадника, за католика.

Дворско звање се, можда, сећа да су због неких речи у *Рјечнику*, као *podex*, *meretrix*, *cupnis* и *mentula*, које се налазе и у свим осталим речницима, калуђери настојали да се под изликом спречавања саблазни *Рјечник* забрани. — Још тада, кад је морао да се изјашњава због ове клевете, потписани је приметио да је то био први, али да неће бити и последњи напад на њега и на Вука. Потписани мисли да се не вара ако у достави, о којој је сада позван да се изјасни, открива други. С овим у вези стоји следеће: када је 1816. године агент Британског библијског друштва, Пинкертон, примљен код светлог кнеза Метерниха и позван за сто итд., био пун наде да ће и овде, у Бечу, моћи да оснује такво друштво, поклонио је Дворској библиотеци неколико ретких издања свог библијског дру-

штва. Због тога, а поготову што је из Русије и Пољске био мени упућен, он је често био у друштву са мном. Наравно да је било говора и о народима код нас и непосредно око нас, који још немају *Библије*, о Власима, Бугарима, Илирима. Поменуо сам Вука као најподобнијег да се побрине за једну праву *Библију* за Илире грчке вероисповести. Пинкертон је био тиме врло задовољан, али је Вук био одсутан. И тада се десило да је Пинкертон једном за столом у гостионици — пошто је Вук био одсутан — предложио Давидовићу, који се случајно ту налазио, да се он постара за *Библију*, у уверењу да сваки Србин може превести *Библију* на српски. Окретни Давидовић одмах је пристао, али када смо остали сами, објаснио сам Пинкертону да од тога не може бити ништа добро, те је предлог учињен Давидовићу повучен. Дакле, нисам ја предложио Давидовићу тај превод, већ сам га ја у томе спречио! Тако је тада та ствар отпала.

Дворско се звање сећа да је потписани на основу декрета од 7. јануара 1816. препоручио Вука за пензију или за намештење. Пошто није добио никакав одговор, није могао 1818. да задржи Вука, када је по завршетку *Рјечника* желео да отпутује за Петроград да би тамо, као српски избеглица, затражио пензију. На срећу, можда, није је ни тамо добио. Можда зато што је имао Бечлику за жену и што сам га на основу тога упутио нашем тадашњем посланику, грофу Турну. Том приликом тамо га је Библијско друштво ангажовало за превод *Новог завјета* и дало му аконтацију од 100 дуката, с чиме се он опет вратио жени и детету у Беч. По штампању првог табака требало је да добије других 100 дуката, у средини посла трећих 100 дуката и на крају још 100 дуката, дакле у свему 400 дуката за превод. Да у закључивању овог уговора нисам учествовао, надам се да не треба да уверавам. Али као стари пријатељ помогао сам Вуку

саветом и сравнио сам на крају превод са грчким оригиналом.

Пошто се желело унапређење илирског језика, било је јасно да ће после *Рјечника* и народних песама бити потребна још једна народна књига као *Еванђеље*, један канон обичног језика против кога калуђери неће моћи ништа да постигну својим грађама. Не треба заборавити да се овде не ради о *Библији* за католике, већ за вернике источне цркве, којима је лично сардинијски министар Demaistre, писац књиге *Di rare*, а ради добра католичке цркве, пожелео да целу лествицу спознаје прећу што пре тим боље, јер ће тако лакше постати католици (правилно оцењено, заиста истинито!).

Католички Илири не читају ћирилицу и када би један католик желео да изда *Библију* уз помоћ Вукова писма, не треба заборавити да је забрањено библијско друштво, а не и *Библија*.

Уосталом, Вуков *Нови завјет* је завршен, али нема још благослова неког епископа. Да га митрополит неће дати, то је јасно само по себи. Пошто не може бити штампан у Бечу или Будиму, предложио сам Лајпциг, како бих искључио Петроград за ову услугу Илирима. А ако се претпостави да је онај напис у „Allgemeine Zeitung“ дало само Библијско друштво, тада сам постигао циљ. Вук за сада о овоме не зна ништа, а Руси су тражили од њега рукопис на веру, што је он мудро одбио. Тако сада стоји ствар с Вуковим *Новим завјетом*.

Вук је, уосталом, како је речено, најбоља глава међу свим мојим српским познаницима, ожењен једном католичком Бечликом (што му митрополит такођер убраја у злочин према вери), сакат, отац једног сина, миран и поштован од све његове околине. Он познаје у Србији земљу и људе, велике и мале, у танчине. Он је прошле године био четири месеца код Милоша у Крагујевцу, и тамо је омиљен. Он би у случају потребе могао тамо да учини Аустрији значајне

услуге, а и овде да пружи поуздана обавештења, ако би се његове услуге желеле. Његов књижевни рад стоји у тесној вези с мојим жељама у погледу граматике Добровскога. Обојица треба да одвоје Илире од Руса, и они ће то трајно постићи, пошто им се пружи отаџбински центар.

Беч, 12. фебруара 1822.

Цензор Копитар

Р. С. Овде спада и комисија коју је тражио Несторовић у Будиму противу цензора Петровића, инструисаног од митрополита, која би решила да ли школске књиге треба да се пишу разумљивим језиком. Несторовић је за ово прво, али цензор не одобрава. На жалост, и код несторовићеваца треба више истицати добру вољу него дела. Требало би да државна управа ову ствар изнесе пред Дворску наставну комисију и да на седнице позове и потписаног.

Копитар

В. П. З. 1214

(Др А. Ивић, *Архивска грађа о српским књижевним и културним радницима 1740—1880*, нав. дело, 203—208)

ПРОМЕМОРИЈА О ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЦИЋУ

„1) Дошао је 1813. као емигрант из Србије у Беч; ја сам га познао по његовој новогодишњој честитци, управљеној Црном Борбу, коју је 1814. хтео овде наштампати, али је Дворска канцеларија нашла била за умесно да му, због тадашњег Конгреса, ускрати Imprimatur.

„2) Тада сам видео, како из његова рукописа тако и из личног саобраћаја с њим после тога, да је он од природе најбоља српска глава коју сам до тога доба познао. (Учио је само основну школу у Карловцима.)

„3) И ја сам стекао уверење да ће он због тога српску литературу, коју су калуђери (из антипатијџа према нама католицима) сасвим били изопачили, опет вратити природном смеру њеном, то јест вратиће народни говорни језик, онако како га и народ и калуђери, истоветно као и католички Илири, говоре, па да га исто тако као и католици (само са својом, једанпут већ усвојеном, ћирилицом) употребе за књижевни језик, као што је већ 1783. један реформовани монах, Доситије Обрадовић, прокрчио био пут. Зато сам му за најчистији и најомиљенији узор препоручио избор оних прослављених народних песама које су од Гетеове *Хасанагинице* постале славно познате.

„4) Ја сам године 1815, кад сам се после одсуства од седам месеци вратио из Париза, био изненађен малом свешчицом оваквих народних песама и малом српском граматиком (која су оба дела у то међувреме била изишла у Бечу).

„НЗ. Ове су народне песме, као и од Хердера *Stimmen der Völker*, старе омиљене народне песме, највише епске врсте и без познатог аутора, које је Вук само записао (а не сâм спевао) и у штампу дао.

„5) Митрополит Стратимировић, коме је већ као малом шизматичком папи стало до тога да своје стадо, колико може, држи одвојено од католичког — није прешао преко новог Обрадовића, али се није усудио ни да опште омиљене песме напада, али утолико више [напао је] граматику, где би му се пре могао признати нарочито суд.

„6) После тога сам му [Вуку] предложио да изради и *Рјечник*, и да тако сасвим учврсти књижевну реформу, која би у својим последицама била исто тако погодна и католичкој већини у Аустрији као што би поткопала русоманију шизматских Илдираца.

„7) Вук је почео да ради свој *Рјечник* у сремском манастиру Шишатовцу, али је Митрополит већ онда био започео оно што отада наставаља уз неуморне интриге, наиме, да Вуку, колико год може, укине сваки мир и прибраност. Он је заповедио тадашњем архимандриту а садањем епископу у Карловцу, Лукијану Мушичком, да Вуку забрани борављење у манастиру, где га је и сâм архимандрит био позвао из Беча.

„8) Вук опет дође у Беч, где сам му ја две године помагао у изради *Рјечника*, а уз то сам српски језик научио тако потпуно да сам, као што је познато, једини католик у Бечу који сам био у стању да високој Дворској канцеларији израдим преводе свега што јој је било управљено.

„9) Изгледало је да је Митрополит свој корак покајао кад је излазак *Рјечника* потпомогао са 300 фор. беч. вр.

„10) Али кад сам ја *Рјечник* огласио у аустријском „*Veobachter*“—у год. 1817 — in fallor — помислио је он да му ваља устати против мо-

га мишљења, и то је учинио једним чланком у „Веобachter“-у, који је покојни генерал фелд-цајгмајстор Дука само још више накарадио. Ја сам на то, по општем мишљењу, темељито одговорио, тако да је Митрополит одонда био ућу-тао (а и Вук се у предговору *Рјечника* бранио отворено, тако да је велики господин могао ви-дети како ће путем научне дискусије мало доби-ти, те је одмах напустио овај начин поштене борбе).

„11) Али је утолико више и непомирљивије својим сплеткама прогањао и аутора и ствар за коју би, пошто се она мора окренути у ко-рист Аустрије, требало од стране аустријске др-жавне управе ишчекивати ако не потпомагања и одбране, а оно бар трпељивости.

„12) *Рјечник* је 1819. био цензури денунциран као скандалозан, јер је садржавао и речи као „курва“ и др., које се у честитим друштвима не употребљавају. Али је то био само изговор, јер за Митрополитову русоманију постоји саблазан само у томе што је на овај начин народни говор, који је Србима заједнички с католичким Или-рима, дошао до достојне части, која му припада и у којој је већ триста година. И уколико више овај језик успева, утолико јаче онај, од калу-ћера скрпљени, ишчезава, а с тим се, тако исто, руши и главна преграда његова стада од като-личког.

„13) Вук је 1824. у Лајпцигу — по ортогра-фији *Рјечника* која је уз моју сарадњу била ус-вршена — наштампао умножено издање народ-них песама у три свеске, од којих је посветио прву српском кнезу Милошу, другу руском др-жавном тајнику Румјанцеву (*Romanzofi*), а трећу великој војвоткињи од Саксоније и Вајмара.

„14) Али му се на овом путу у Немачкој до-годила и та несрећа да га је Учено друштво у Гетингену изабрало за свога члана — част коју је од свих Срба до сада носио једини Митропо-лит и којом се толико поносио да је тај назив

објављивао на свима дијецезалним одлукама и у црквама с предикаонице: „Његова екселенција Стефан Стратимировић од Кулпина, члан Ученог друштва у Гетингену“. Ову је титулу сад имао делити с презреним и омраженим и „од полицијског агента Копитара олако заведеним“ Вуком.

„Протестанти су, као што и И. Абердцен опажа, код Грка омрзнати много мање него католици. Митрополит има, као што је познато, протестанте за тајнике, а овде има и протестантског дворског агента Сока и друге: доле, међутим, отпушта заслужног и опште омиљеног директора гимназије Волнија после 24 године верне службе, да позове протестанта (Магду), кога је најзад сама влада морала из службе уклонити. А пре 24 године сâм је он (Митрополит) био присталица либералности, док сад радије узима пропалога ђифтицу неголи човека који има редовне науке. Све се ово може тачним чињеницама утврдити. Један је његов штићеник тек недавно дошао из криминалног затвора (протопоп у Земуну).

„Његова, до сада више хијерархијска, мржња прелази сада из службене у личну, као према такмацу у једном одликовању којим је до сада само он импоновао пред целом нацијом.

„15) Вук је ово одликовање употребио први пут у једној цепној књизи која је изишла у Бечу 1826, у којој је уједно био и календар с именима празника тачно онако како их сâм народ, потпуно сагласно с католицима, зове, нпр., као кад у немачком календару пише *Ostern* место *Aufenstehechung des Herres*, *Weihnachten* *Grosser Frauenstag*, *Kleiner dtto*, *Fronleichnam* *Pfeigsten*, *Fastnacht* и др. Није било живе душе која би се бунила против те новости, штавише, сви су нашли да је то сасвим у реду. Али је Митрополит против тога подигао тужбу као против профанације и обешчашћења црквених ствари.

„(У његовим је очима, разуме се, католички Илирац Eipeldauer, али само због шизматске мржње и фанатизма; језик, пак, којим подједнако говоре и католички и шизматски Илирци нема нимало „ајпелдауерскога“, исто онако као што се и немачки изрази Ostern, Weihnachten... и др., који овом фанатичком писцу звуче ајпелдауерски, налазе у том виду и у календару католичког илирског Мисала, који је 1824. штампан на Ријечи...)

„Али му је Дворска канцеларија и сувише лако и једнострано поверовала, те је за идуће године одвратила Вука да не продужи рад по овој, за Аустрију врло повољној, методи. Митрополит се, пак, дичио том неправичном победом, па се могао надати да ће од сада имати још много већег успеха за своје даље смицалице, ако Вука означи, с једне стране, у Аустрији као тајног агента либералног друштва, а могућно чак и као руског шпијуна, пошто Вук, као научник, добија од Руске академије 100 дуката пензије, што сам му ја готово случајно и против очекивања, а посредовањем Кепена и Шишкова, израдио — а у Русији га и у Србији и на своме двору представља као агента кога на штету Русије опako користи и сувише вешти цензор и „полицијски агент“ Копитар!

„Што се тиче прве ствари — о њој и сама Дворска канцеларија има највише доказа, а о његовим инсинуацијама у Русији, ја сам једну од њих поменуо у 30. св. „Wiener Jahrbücher“, стр. 272—273, пошто се Митрополит и сам тиме дичио пред својим повереницима.

(Вук се на томе месту пред Србима и Русима денунцира као човек који, место да зближује Србе с Русима и тиме олакшава измену њихових умотворина, хоће, напротив, својим дивљачким правописом да између Срба и Руса раскине везу која је настала још у најстарија времена с пријемом ћирилице.)

„Његов је агент у Петрограду неки Стојковић, који је учио у Гетингену, славонски бегунац, који је тако доспео до државног саветника. Његовим је посредовањем Шлецер другу свеску свога *Нестора* посветио Митрополиту карловачком, од кога је дела прву свеску посветио цару Александру! Ово уважање (за 100 дуката) у таквом друштву учинило је да је он прешао преко либералне посвете, која је могла пристајати само за раније доба његово, и у ученим се расправама од њега увек чуло: То разумемо само ја и Шлецер! Отуда је, такођер, и она охолост због чланства у Ученом друштву у Гетингену; а сада је ваљало пасти с такве висине до друштва с једним као што је — Вук! *Nunc iltae lacrimae!* И зато мора Вук бити уништен, *coute que coute, per fas et nefas!* Наиме, сада се управо хвали у Карловцима како ће Вука „или у Турску или у Сибирију протерати, али само никако не у Беч, да нам тамо с Копитарем не би могао опет ковати планове за уништење праве небеске вере“!

„16) Овим се осветљењем даје довољно обавештења колико вере заслужују Митрополитове денунцијације против Вука. Штавише, и сами се заповедници у Земуну и Петроварадину, премда су упућени да Митрополиту помажу у свима праведним стварима, заузимају за Вука, који се гони из сасвим других мотива.

„17) Ја га од 1813. познајем у хиљаду ситница, тачно, и не бих се устезао јамчити за његову исправност и пристојно владање и у будућности.

„18) Срећна је случајност да је његова књижевна реформа, која мора победити пре или после, у исто доба и у политичком погледу повољна за Аустрију, јер она (реформа) турске и аустријске Србе удаљује од Руса тиме што им даје властиту књижевност на њихову омиљеном матерњем језику. С друге стране, она их приближује католичким Илircима, који истим језиком

говоре и пишу, само латиницом, tant bien que mal, док Вуков реформовани правопис боље одговара задаћи, те га русомани због тога и гоне. (Скоро сви српски књижевници мрзе Вука из зависти, што је он, а учио је само основну школу, постао руски pensionnaire а и у Немачкој је славањен, докле багателишту њих који су Dostores и. ј. и уз то богаташи. Овакав му је непријатељ и синовац бачког епископа Хаџића Doctor и. ј., уз то пун великих претензија, а мален у правим заслугама.

„Дакле, зато што је његова реформа у корист Аустрије, не треба Аустрија да му помаже — али бар нека му прогањањем не одмаже! Нека му да оно опште право турских поданика који се пристојно владају. Његова жена и деца су Бечлије и католици. Није немогућно да му Митрополит одузме и руску потпору. Зар да се очајник на крају сâм убије, и да своју породицу остави држави на терету?

„Нека се неистините денунцијације баце ad aста, пошто је несумњив њихов стални, према Аустрији непријатељски, узрок, или нека се, у другом случају, траже обавештења од других људи који Вука тако исто и још боље познају, нпр., од заповедништва у Земуну или од, зацело већ добро познатог

цензора Копитара

Р. S. Вук је управо крштено име тога човека. Тамо људи, као и у Грчкој, имају само једно име (Plato, Aristoteles). Прелазећи у Аустрију, узео је — јер се према обичају то од њега захтевало — презиме Стефановић по своме оцу Стефану, и затим у Русији, где сваки слободни човек има три имена, узео је име Карацић по породици из које потиче његов отац. Митрополит

необавештено (веома савесно!) говори да се Вук
трима именима служи зато што је скитница.“

У Бечу

23. августа 1832.

Цензор Копитар

Број акта 9878.

(Анд. Гавриловић, *Копитарева
променија о Вуку*. Из беч-
ке Цензурне архиве, Гласник
Професорског друштва, Бео-
град, II/1922, св. 10—11, 478—
485)

III

ВУК О КОПИТАРУ
И КОПИТАР О ВУКУ

ВУКОВО КАЗИВАЊЕ БИОГРАФУ И. И. СРЕЗЊЕВСКОМ

Једног вечера, у оно незаборављено доба када сам с Вуком проводио вечери обично заједно, разговарали смо о савременој српској књижевности. Прелазећи с једног на друго, ја га упитам како је постао књижевник. Вук се насмеши, затим се замисли, па се опет насмеши, севнувши својим ведрим очима, и одговори: „Ех, ја овако мислим: без ове овде штупе и без моје добре жене, и без племенитог Копитара, ја не бих био књижевник; а томе је припомогло и то што сам волео да путујем.“ Тим је отпочео своје причање о свом животу, причање које је постало повод и извор ове моје скице [...]

— Са својом штупом — говорио ми је Вук — нисам могао ни на коња, ни на рат, те сам морао, хтео-не хтео, навикавати, колико сам могао, на седење код куће. Да нисам имао штупу, био бих, можда, погинуо од Турака, као многи моји вршњаци; а моја штупа ме је натерала да тражим мира, да мирно читам књиге, да мирно записујем на хартији оно што сам чуо и видео оком. — Исто толико колико штупа, задржавала ме је на месту и моја жена [...]

— Али главни узрок што сам књижевник увек ће остати Копитар: у том погледу дугујем њему, ако не за све, а оно за много, врло много. Треба тога истински племенитог човека упознати као што сам га ја упознао да би се према њему имало оно поштовање које он заслужује — и као научник, и као човек... Крајем 1813. први пут сам дошао у Беч [...]

— Ви већ знате: ја сам био из народа, младост сам провео у народу, све српско народно било ми је урођено; прилике су припомogle да се развије та оданост према народу. Што је мој језик народни, то је природно. Ја нисам знао другог, говорио сам како сам знао, трудио сам се да својим језиком искажем све што ми је било потребно, трудио сам се да га проучавам, разумем се не по неким правилима, већ надохват, мислећи само о томе да имам у глави што више речи и израза и да их употребљавам као што треба. На крају 1810, не нашавши лека болести у Будиму, вратио сам се у Београд и био сам постављен за учитеља у Београдској школи. Онакав учитељ какав сам желео бити нисам био; али су још тада опазили моје знање народног језика; моји другови, који су већим делом били Срби из Мађарске, мене су звали знацем српског језика. Такво мишљење о мени подстицало је моје самољубље, те нисам пропуштао ниједну прилику да оправдам добро мишљење о моме знању језика, пажљиво сам слушао народни говор, бележећи марљиво све што ми се у њему чинило занимљивим. Особито ми је било корисно време кад сам у лето 1813. године био судија у Брзој Паланци: ту сам пажљиво слушао сељаке кад се суде, па сам сваку непознату ми реч одмах бележио на хартији, без икаквог књижевног циља, о коме тада нисам ни сањао, него онако, за себе. Још лакше ми је било знати и сазнати народне обичаје: сам сам у њима суделовао, знао сам их као што их зна сваки сељак који своја сеоска схватања није покварио варошким схватањима, волео сам их и волео сам распитивати о њима као радознао сељак... Ипак, што сам постао књижевник, и то онакав књижевник каквим ме ви сматрате, захвалан сам једино Копитару. У 1813. години, у исто време с Црним Борћем, и ја сам напустио Србију и дошао у Беч, ни сам не знајући и не мислећи шта ће од мене бити. Копитар, иако је у то вре-

ме био млад, већ је био цензор. Поред осталог, под његову су цензуром спадале и „Новине сербске“ које су тада издавали у Бечу Фрушић и Давидовић. Копитар је наговарао издаваче да напишу чисто српску граматiku, говорећи им у исто време да језик којим они пишу не може бити чисто српски. Предлог Копитарев они нису одбијали, али исто тако нису ни знали другог језика доли онај којим су писали и говорили, а језик простог народа сматрали су за језик пастирски, језик свињарски и говедарски. У то време и ја сам написао чланчић о паду Србије у облику писма Црном Борбу и дао сам га на цензуром. Кад је дошао у руке Копитару, привукао је на себе његову пажњу необичношћу језика. Копитар зажели да ме види, и спријатељи се са мном. Међу другим разговорима била је реч и о српским народним песмама. Видећи да их ја много знам, Копитар ме стаде наговарати да их записујем, што више, то боље, а после у име бога и штампам. Е шта ћу, мене је то забавило, и ја ти дај пиши песме; а што сам нисам знао, питао сам своју рођаку, жену Ст. Живковића, с којим сам заједно дошао у Беч. Накупила их се прилична свеска и изашла на свет под именом *Мала протонародња славено-сербска песнарица*. У то време, чувши од Копитара о граматици и не знајући како се пише граматика, почнем предлагати Фрушићу и Давидовићу да пишемо српску граматiku заједно, да они мени помажу својом вештином, а ја њима својим знањем српског језика. „Е, проћи се будалаштине!“ одговарали су ми они, и тако је то остало. Али изображавајући се све више разговорима с Копитаром, осећајући све више потребу српске граматике за самог себе, решим се да је сам напишем, па, узевши у руке Мразовићеву *Славенску граматiku*, почнем преписивати из ње промену именица и глагола дотерујући према српском. Тај жалосни покушај српске граматике, које се данас морам стидети, био је штампан 1814. го-

дине. Копитар није крио од мене недостатке те књижице, али му је мило било што је штампана већ и зато што се уздао у моје честољубље, у то да ја нећу штети остати само на таквом почетку, па ме је наговарао да и даље радим и саветовао ме да се припремам за граматички посао другим помоћним радовима. По његову савету одлазио сам у Срем и Карловце и наставио скупљање народних песама, па сам по повратку у Беч издао другу књигу *Песнарице*, посветивши је Копитару.

Копитар ме је и раније саветовао да се латинским скупљања народних српских речи; ја сам му обећао, али од свега тога није било ничега. Најзад, једаред он дође к мени доневши читав рис хартије исечене на парчиће: „Сећајте се речи за које знате да се употребљавају у народу, па их записујте на овим парчићима хартије, сваку на посебном парчићу. Мало-помало накупиће их се и цео речник.“ Посао није био тежак, и ја се почнем њим бавити марљиво. Да би ми још више олакшао, Копитар ми је дао да прегледам речник Волтиџијев, а после и Белостенчев, Јамбрешићев и Стулијев. Уосталом, ја сам те речнике више разгледао него што сам читао, писао на листићима хартије више из главе, и никад нисам узимао из речника такве речи за које не бих могао поуздано рећи да се употребљавају у народу. Вративши се крајем 1816. у Беч, донео сам већ прилично велику књигу листића са српским речима. Тада сам почео посао заједно с Копитаром. Он је долазио к мени сваки дан предвече, не обзирући се ни на кишу, ни на блато, па смо седели на послу до мрака. Ја сам узимао хартијице једну за другом, па сам му објашњавао значење сваке речи, објашњавао док не бих видео да је Копитар потпуно разумео, а он је преводио речи на немачки и латински, загледајући у сумњивим случајевима у Аделунгов, Шилеров и друге речнике. Понекад, кад би му се учинило потребним, терао ме да напишем при-

мер који би могао олакшати разумевање смисла речи, или читав опис предмета, обичаја и слично. Наш посао је даномице одмицао, и речник је на тај начин био готов за штампу и штампан 1818. године. То време свакодневних разговора с Копитаром остаће за мене насвагда незаборавно: тада се моје раније, мада опширно али несвесно знање српског језика оживљавало свесношћу; сваки дан сам имао могућност да мислим и о облику речи, и о његовим граматичким променама, и о различном изговору у месним говорима, и о синтактичним спојевима речи...

Пошто ме је тако Копитар поставио на ноге, ја сам се мало-помало упознао са својим послом, и данас сви знате какво ми задовољство причињава мој књижевни рад. Не тражим славе, не трудим се да заслужим похвалу многих: желео бих да после моје смрти човек који познаје ствар може, читајући моје књиге, бити уверен да сам верно износио што сам знао. Ма о чему писао, ја увек мислим шта ће о томе рећи Копитар, или Грим; а за друге ми није стало. „Нека вичу како им драго; свему свијету нико угудити не може“ [...]

(И. И. Срезневский, *Вукъ Стефановичъ Караджичъ, очеркъ биографическій и библиографическій*, Московский литературный и ученый сборник, Москва, 1846. Текст дат по преводу Милоша Московљевића објављеном у *Српском књижевном гласнику*, 1937, ЛП, бр. 5 (1. новембар), стр. 383—392. При том су узете у обзир и неке сигније поправки, које је Вук забележио у свом примерку ове биографије.)

ПРАВИ УЗРОК И ПОЧЕТАК СКУПЉАЊА НАШИЈЕХ НАРОДНИЈЕХ ПЈЕСАМА

Да је покојни Лукијан Мушицки 1805. или 1806. године у Карловцима питао за народне пјесме нас момчад из Србије, која смо се онда налазила ондје, то је цијела истина; али да је ово његово питање мене у Бечу послије 7—8 година навратило да наше народне пјесме почнем купити и штампати, то *није истина*, него је томе прати и једини узрок г. *Копитар*.

Ја сам дошао у Беч његадје око половине јесени 1813. године и, написавши ондје малу књижицу (*као писмо Кара-Борђију Петровићу*), поћем да је штампам на свршетку оне године. Овај рукопис мој дође г. Копитару, као цензору, у руке и, познавши он из њега (као што је сам онда говорио и сад као што говори) да сам ја човјек од народа и да сам друкчији од свију Срба, које је он донде виђао и познавао, дође к мени да ме види. И тако познавши се са мном, наговори ме мало-помало не само да *пишем народне пјесме* него и *ријечи и граматику*. Наговарајући ме на прво, доносио ми је не само Качићев *Разговор угодни народа словинскога*, него и Фортисово *Путовање по Далмацији* и Хердерово *Stimmen der Völker*, гдје је била наштампана пјесма о племенитој Хасанагиници; а за ријечи донио ми је читав рис хартије исјечене на једнаке листиће у осмини. Било је онда ученијех Срба у Бечу, који су сав овај посао држали за беспослицу и говорили му у очи да не кварим хартије узалуд; но мени се учини боље и милије послушати г. Копитара него њих. Г. Копитар

каже да је наше народне пјесме слушао његдје од Хрвата граничара и да је најприје молио овдје у Бечу њекаквога Ранковића, који је био официрски син из границе, да му коју напише; по томе да је наговарао Фрушића и Давидовића не само на скупљање народнијех пјесама, него и на писање рјечника и граматике, но да је сва његова молба и наговарање било узалуд, јер ниједан од поменуте тројице нијесу били за то. Тако, што се тиче првога узрока и почетка мога скупљања нашијех народнијех пјесама, ријечи и правила у језику, то је једина заслуга г. Копитара; зато сам и казао у предговору к другом издању пјесама на страни LXII: „Почетак скупљања ови[x] народни[x] пјесама (као и осталих свију моји[x] књижевни[x] послова) био је у Бечу 1815. године изненада.“

Што сам ја ондје у предговору к *Малој проstonародној пјеснарици*, као и последије у посвети друге књижице нашијех пјесама г. Копитару, казао у овоме смислу за Мушицкога, оно су били само ћачки комплименти. Не знам како је у другијех народа, али је у нас било књижевника, и сад их има, који су *напријед* добили славу за оно што ће учинити. Тако се и Мушицки још као архићакон почео славити за славенску и српску граматику, за библијски рјечник, за српску литературу и поезију *што ће написати*, и то све боље него ико други што би учинио. И то је био један између највећих узрока зашто Мушицки за живота свога није издао никакве књиге. Он би за своју *Славенску граматику*, макар каква да би она била, добио толико новаца да би могао најмање половину дуга шишатовачкога намирити; али га сви пријатељи његови нијесу могли на то наговорити, јер се бојао да не изгуби своју славу. Тако сам и ја онда, гледајући као и многи други више на то *ко говори*, него *шта се говори*, тражио препоруку и покровитељство у хвали Мушицкога. По ријечима мојима у предговору к другој књижици нашијех народни-

јех пјесама (у Бечу 1815), могао би сватко помислити да је Мушицки скупио и мени дао богзна колико наших народних пјесама, а ја сам послаје у предговору к четвртој књизи (у Бечу 1833) за живота његова показао да ми није дао више од 3—4 пјесме, које су тако рђаве да их нијесам могао штампати осим оне о Донаверту (у „Даници“ за годину 1826).

Да ја оне вриједности наших народних пјесама, коју су Грим и Гете и Копитар у њима нашли и свијету је (по)казали, нијесам познавао ни онда кад сам прву ону књижицу штампашао, то је цијела истина; али се јамачно може рећи да ју је Мушицки *много мање* од мене познавао. *Много мање* велим зато јер сам се ја родио и одрастао ондје гдје су се пјесме јуначке пјевале и казивале (као усред Херцеговине), и знао сам их још из дјетињства силу божију и разумијевао сам их све онако добро као што их и народ разумије, и миле су ми биле као што су и осталом народу, а Мушицки, као Бачванин, који је у дјетињству из села изишао и млад се покалуђерио, могао је коју чути гдје мимогред, од какве жене у Бачкој или слијепца или сљепаце пред црквом; али заиста нити је какве знао нити их је разумијевао (а камоли да је њихову праву вриједност познавао). И ја, који сам послаје (1815—1816) с њиме живљео, могу казати, као неко чудо, да он, премда је народне наше пјесме радо имао и хвалио, није имао праве воље нити их читати ни слушати! [...]

(Прави узрок и почетак скупљања наших народних пјесама, Пештанско-будимскій скоротеча, Будим, I/1842, бр. 20, 118, 119)

ИЗ ВУКОВОГ ПИСМА СТЕФАНУ П. КНИЂАНИНУ

Ви сте мени лане у својој кући на растанку казали да ту има људи који говоре да је она штета која је народу нашем пропашћу царства на Косову учињена ништа према оној коју му ја својим правописом хоћу да учиним, и да је мене на то поткупило аустријско правитељство или некака његова пропаганда преко покојнога Копитара, да би се тако народ наш поунијатио и пошокчио. Ја сам онда Вама казао да је то лаж и опадање, али Ви, рекавши ми да би Вам жао било кад бих ја на таково што био поткупљен, показали сте да остајате у сумњи. По томе сам ја обрекао о томе написати Вам што више из Беча, али које различни послови које — и највише — стање здравља мојега, задржало ме је од тога до данас, а сад сам се, ево, наканио да испуним своје обећање.

Најпре Вам опет кажем да је то све лаж и опадање: нико мени до данас није дао ниједне паре ни крајцаре у име тога како ћу и шта ћу писати, осим што су ми Руси дали 300 дуката за превођење *Новога завјета* (и то 100 дуката унапред кад сам 1819. године пошао из Петербурга, а 200 дуката после 1822. године, овде у Бечу преко свога елчије графа Головкина). Ако ли Ви ни сад не верујете и правитељство наше уверити не можете да је ово све чиста истина што Вам кажем, онда ваља да се потрудите правитељство наше наговорити да одреди суд који ће ствар ову извидети и пресудити. Врло је потребно ово

да се учини, јер ако сам ја на то поткупљен као што непријатељи моји говоре, зашто правитељство таквоме човеку да даје пензију и да му помаже? Ако ли сам ја у томе прав, зашто правитељство да се грешни пред богом и срамоти пред светом допуштајући да се, на моју штету и срамоту, таква неправда мени чини? Ја бих желео да се рок томе суду одреди месец априлиј 1852. године, кад је мени најлакше тамо доћи (а онај, који се нађе да је крив, осим казни и трошкове све ваља да плати — то се разуме само по себи).

Вредно је да Вам кажем овде што за покојнога и славнога Копитара, којег непријатељи моји тако опадају. Што се тиче уније и шокчења, он је толико марио за папу римскога колико за патријарха цариградскога, а за њих оба двојицу колико за турскога муфтију, и у разговору је често говорио да су попови и калуђери, особито старешине њихове, у сва времена и код свију народа у томе били једнаки, што су се сви старали колико је могуће више да задрже народ у незнању да би они с помоћу његова незнања могли лепше и богатије живети, и зато без невоље да не треба ништа с њима почињати него да их се ваља клонити.

Никакав човек закона нашега није се могао већма од Копитара срдити на оно најновије унијаћење народа нашега у Далмацији, и кад му је послато да преведе писмо некакога попа нашега из Далмације који се на то тужио, писао је уз превод ки[езу] Метерниху: „Докле ће Аустрија на своју штету и срамоту а на радост својих непријатеља такве будалаштине чинити?“ И овака његова писма и оговарања била су узрок што је једва у 64. години својега живота, пред саму смрт своју, постао дворски саветник, а да је он тако радио о унијаћењу и с полицијом да се је слагао, као што га његови и моји непријатељи беде, он би могао то постати пре 20 година; и да сам се ја поунијатио или пошокчио, зацело знам да ме од њега нико већма за то не би ка-

рао и псовао. Све ово што сам ја за Копитара овде казао признаће сви људи који њега управо познају. Осим тога, Копитар је својим књижевним делима показао да је био велики пријатељ народу нашем, и сви Срби њему су највише дужни захвалити за познање и славу наших народних песама и с њих народа нашега у Европи [...]

(Из писма Стефану П. Книћанину, Беч, 16. IX 1851 — Вук Стеф. Караџић, *Изabrana дела*, „Народна књига“, Београд, 1960, 364—369)

КОПИТАР О ВУКУ

„Срби ће вас све за собом оставити. Овде је неки Вук (Wolf), који прекрасно пише српски.“

(Ј. Жупану, Беч, 20. II 1814
— V. Jagić, *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven*, Berlin, 1897, 261)

„Откако сам сазнао из новина о Библијском друштву, дошао сам на помисао о пожелности да се уз његову помоћ остваре преводи Библије на неколико језика из јужне Аустрије, као што су српски, влашки, бугарски, арбанашки. Изувевши влашки језик, који већ поседује један превод, макар и слаб, три друга су још недирнута; арбанашки је још скоро и непознат.

Ја имам једног сјајног, младог човека из праве Србије, кога сам ангажовао на прикупљању српских народних песама, за израду прве српске граматике за православне ћирилицом, и кога желим да искористим за састављање српског речника, а који би, што се тиче чистоте српског језика, направио превод коме још нема равна код других народа.“

(Силвестру де Сасију, Беч, 10. VIII 1815 — М. Ибровац, *Копитар и Французи*. Прилог биографији са неиздатом преписком. Зборник Филозофског факултета, књ. II, Београд, 1952)

„Нешколовани Вук, кога је мајка природа обдарила најбистријом главом тако издашно [...] Кад год помислим на њ, поносим се изврсним својствима словенског разума. Примите, дакле, уз његову и моју захвалност, што сте Ви тај бог који му пружа уточиште. Он жели да доучи барем латински још; ја то исто желим, с једне стране што свако учење користи и генију, а још више стога да га не би школовани ме диокритети гледали преко рамена. Уверен сам да ће он у Вашем друштву много штошта научити“.

(Л. Мушицком, 5. XII 1815 —
В. Јагић, нав. дело, 796 —
Претходно донето у „Јавору“
за 1877, стр. 81)

IV
ПИСМА

ВУК — КОПИТАРУ

У Будиму, 20. маја (1. јуна) 1814.

Мили и предраги мој пријатељу!

Писмо Ваше примио сам, и прочитао с радости какову до данас срце моје никад чувствовало није! Пјеснарица да се печата, то ми је врло мило, и ја сам увјерен да ћете ви и г. Ж.¹ њу лијепо уредити; а фигура², истина да би могла љепша бити, и потпис био би приличнији као што ви кажете, али већ што би — би: засад остаде овако, а кад ја амо доље накупим друге пјесне, и станемо друго издање печатати, онда ћу ја послати вама, или ћу ја сам донијети, пак ћемо правити како ви најбоље знате. Качића³ ја бих, само на захтијевање једнога Крањца, драговољно и с радости потрудио се по могућству моме на српски преписати; али је оно голема књига, пак је тешко за печатање платити, а друго: може бити да неће хтјети нико куповати, јербо су оно људи читали шокачки, и није ништа ново; али при свему томе, ако ви велите, ја ћу се потрудити на зиму драговољно, пак макар објављење на претчислење дао. Рецензију на „Сербске новине“ што сте ми послали, то ми

¹ Стефан Живковић (око 1780—1831), писац и преводац.

² Бакрорезна илустрација уз *Пјеснарицу*: пастир и пастирка код оваца са стихом С. Милутиновића „Сербска мома ил’ је дома, ил’ је код оваца.“ Копитар је није повољно оценио.

³ Андрија Качић Миошић (1704—1760). У питању је књига *Разговор угодни народа словинскога*.

је врло мило; и ја вама ево сад такову шаљем на *Усамљенога јуношу*,⁴ коју сам ја по чистој говорењу простог народа написао, а ви кад преводите на њемачки — намјестите како знате; само ја бих рекао да не оставите гдје э наместо Ћ, јербо се рецензија за цијели народ прави, пак може бити коме противно (а ни онако није свима мило), а особито кад још правила томе нијесу изишла. Али што се тиче *ћеју* и *ћеду*,⁵ за то оба двоје метните у мој одговор онако оштро као што сам ја у рецензији назначио, јербо ниједно не треба, као што ни у Соларића⁶ нигдје нема, а мислим да нема ни у Новоме Плутарху;⁷ јербо га ја нијесам скоро читао, но баш ако би и било, оно опет не ваља, нити ће иједан прави Србин, који језик свога рода познаје, метнути. Ја *Писменицу*⁸ пишем, и не могу вам засад више ни једне рецензије писати док не буде готова *Писменица*. Што ми пишете да ја *Писменицу* сприопштим Мркаилу, ја бих то радо учинио, али је он далеко, а ја овдје имам другога Мркаила (онога Луку Милованова Георгијевића, што га Мркаило у *Салу дебелог јера*⁹ спомиње), с којим ја овдје заједно живим и сваки се дан разговарам; и он сад преписује *Поезију србску*,¹⁰ за коју сам ја вама казивао, пак кад буде готова, онда ћемо послати ту вама да се печата,

⁴ Роман Милована Видаковића. Рецензија је изашла само на нашем језику, 1815. у „Новинама србским“.

⁵ Вук је у својој рецензији, између осталог, замерао Видаковићу што пише *ћеју* и *ћеду*.

⁶ Павле Соларић (1779—1821), писац и научник.

⁷ Први том биографија знаменитих људи, превод Јефимија Ивановића „до Бланшару и Шилеру“ (Будим, 1809).

⁸ Граматика српског језика.

⁹ *Сало дебелог јера, либо азбукопротрес* (Будим, 1810), брошура Саве Мркаља о српској азбуци.

¹⁰ Милованов је још 1811. подносио ово дело на цензур, али га је цензура одбила због напреднијег правописа којим је књига била писана. Вук је ову књигу издао после смрти Луке Милованова, под насловом:

које сам увјерен да ће се вама допасти. Него ја бих вас особито молио: кад би ви могли реченоме пријатељу нашем ту код Штрауса,¹¹ или макар код кога другог штампара, наћи службу да буде коректор; он, осим нашега српског језика (у којему већ ако би му Мркаило био раван), зна латински, њемачки и маџарски, јербо је овдје у Пешти свршио права, него је човјек сиромах и не чује добро; зато ви би велико добро учинили кад би му то наћи могли, и онда би ви ту имали једнога Србина који српски језик добро зна.

Што ми пишете да сам ја (уплашивши се од онога младога доктора) из Беча утекао да ме ви у болницу не тјерате,¹² то немојте мислити: мене су сасвим други узроци одатле кренули, које бих ја вама усмено могао казати.¹³ — А по вашему доброжелателноме совјету што ја нијесам у болницу отишао, то је слеђујући узрок: што сам истинo увјерен да никакво људско могућство ни знање мене излијечити не може, већ ако да би дошао Христос са оним његовим могућством које му се у евангелију приписује. Али што се тиче нашега растанка, то је заиста срцу моме преко сваке мјере чувствително; но опет немојте ви сасвим губити надежду да ћу ја више икад у Беч доћи, и да ћемо се ми још усмено разговарати: ја ћу (од 15-га јунија нашег) одавде поћи преко Темишвара, Панчева и Земунa у Карловце Сремске; донде ћу путем тражити пјесана српских и других којекаквих ствари народних које мени требају, а ондје ћу у Карловцима, као на српскоме Парнасу, да зимујем: да

Опит настављења к српској сличноречности и слога-мјерју или просодији (1833. г.). У њој се први пут расправља о српској метрици.

¹¹ Бечки штампар.

¹² Ради лечења ноге.

¹³ Вуку је тада, без сумње, у раду на граматичи била неопходна помоћ Луке Милованова. Осим тога, у Бечу му је Живковићева породица, с којом је станавао, била на терету.

видим и да чујем шта ондаје учени Срби раде и говоре, а међутим ћу и ја штогод радити, и Качића тражити — а на прољеће, ако жив будем, може бити да ћу к вама у Беч доћи. А кад бих цијело знао да бих могао ту у Дорнбаху од српске литературе живјети, ја бих се заиста амо доле зимус оженио, пак бих на прољеће дошао ту навијек да живим. О! ко би онда срећнији био од мене? У друштву с таквим пријатељем живјети! Али ме плаши Максимовић¹⁴ говорећи у *Малом буквару за велику децу*:¹⁵ „Од сербске литературе живити, значи колико од капуцина¹⁶ чорбу сркати.“ Али ја ћу опет доћи да видим, не Беч, не Пратер, ни Шенбрун, него Вас.

Како ли би било да ову рецензију на *Усамљенога јуношу* преведу после из „Литератур Цајтунга“ наши новиноуредници¹⁷ у „Сербске новине“; да и Срби читају и виде? В прочем, вас најљубезније поздрављајући, остајем

Ваш искрени високопочитатељ
Вук Стефановић

(*Вукова преписка*, I, 136—138)

*

У Карловцима, 20. марта 1815.

Мили и предраги пријатељу!

Ја сам прошавше јесени у Вијени, печатајући *Пјеснарицу*¹ и *Писменицу*, и изгледајући Вас,

¹⁴ Михаило Максимовић.

¹⁵ Прва наша хумористична књига, објављена у Бечу 1792.

¹⁶ Калуђер фрањевачког реда с „капуљачом“.

¹⁷ Димитрије Давидовић (1789—1838), новинар и Димитрије Фрушић (1790—1838), лекар — уредници „Новина сербских“.

¹ *Мала протонародња славно-сербска пјеснарица*, издана Вуком Стефановићем. У Вијени 1814.

провео готово четири мјесеца: За вријеме то видео сам аустријскога и росијскога цара и праискога краља, и различне увеселителне преправе које су ради њих чињене; видео сам и зеленећи се Пратер и Шенбрун; но све је то мени мало било не видећи Вас ондје, и не разговарајући с Вама. Кад сам морао поћи одатле, оставио сам Вама код Шнирера² (у једном пакету) једно писмо, четири књиге, и једну *Поезију сербску*³ у рукопису; и надам се да вам је то предао Шнирер. Одавде сам писао и Фрушићу⁴ и Живковићу да ми јаве јесте ли дошли у Вијену, но то нисам прије могао разумјети, до сад од Живковића, који је прекјуче овуда прошао, и на моје питање *је ли дошао Копитар*, одговорио ми: „*Јест, и поздравио те да идеш у Вијену.*“ Кад сам то чуо, учинило ми се као да Вас гледим; и, заиста, знајте да ћу Вам доћи ако жив будем.

Ја сам ову зиму провео само пјесне српске тражећи, и толико сам их досад сакупио да ни сам нисам знао да Срби оволико народних пјесана имају! Познао сам се са Мушицким, и тако сам се с њим познао кô и с Вама; и обрекао ми је све пјесне које је он досад скупио дати. Овуда сви учени Срби, који љубе свој род и језик, питали су ме за Вас, и готово ми завиде што Вас ја лично познајем, а они само по имену и по ревности Вашој к српскоме књижеству. Кад сам Мушицкоме казао да сте наручили код Штрауса српска писмена, умало што није почео играти од радости; и казао је да ће Вам писати, а може бити да Вам је већ и писао; и ја ово дана одлазим к њему опет и казаћу му да сте дошли. За *Писменицу* само ми је један (те још највећи)⁵ казао да ми намјера није добра; али други сви намјеру одобравају и похваљују, само

² Бечки штампар.

³ Поменути *Опиг* Луке Милованова.

⁴ Димитрије Фрушић.

⁵ Стеван Стратимировић (1757—1836), карловачки митрополит од 1790. до смрти.

ортографију оповргавају, и то из једног узрока: да се од црквених књига не удаљавамо далеко. И око тога ћемо још мало да полудујемо, као дјеца.

Ја ћу овуда још да истражујем српске пјесне, пак ћу на љето доћи к Вама да их печатамо; но ако узимам новаца, тако ћу доћи, ако ли не буде новаца, а ја ћу све пјесне начисто преписати, пак ћу их Вама послати те их Ви печатајте, а ја ћу зажмурити пак кудгод у свијет нагнути; и онда ћу се опростити и са срећом и са књижеством српским. — Поздравите ми доктора Белецког, ако га гдје видите. Ако ми што успишете, а ви атресирајте овдје у Карловце на моје име и презиме, а мене на пошти овдје познају. В прочем, препоручујући се пријатељству Вашему, остајем

Ваш искрени пријатељ
Вук Стефановић

(Вукова преписка, I, 141—142)

*

У Карловцима, 8/20. априла 1815.

Мили и драги мој пријатељу!

Ваше писмо (од 11. априла) примио сам с неисказаном радости; ја заиста не знам да ли је још когод на овоме свијету срећан у пријатељству као ја с Вама? Ја већ нестрпљиво чекам онај дан кад ћу к Вама доћи и с Вама се загрлити и пољубити; но то не може бити пребе августу мјесеца. Дотле ћу истраживати народне пјесне (чега ради морам и преко Баната у Ор-

пшаву ићи; јербо ми је оданде једна госпођа¹ писала да ми је скупила преко 20 пјесана) и састављаћу материју још којезашто, пак кад доћем ту, онда ћемо радити. Новаца ћу, мислим, имати толико да могу ту једну зиму провести; а, међутим, да ако откуда још толико добијем. Него се бојим да Ви не отидете из Беча; јербо ми Живковић каже да ћете Ви сасвим да оставите Беч! Ја сам пјесана народних скупио доста (већ имам женских преко 200, а јуначких о самом Краљевићу Марку имам више од 20; и још ћу их више добити). Но кад би ми све српске народне пјесне скупили и без избора печатали, ја Вас увјеравам да би била књига готово колико цијела Библија.

Volkssagen, ја управо и не знам шта је то; него ако су то оне приповијетке које народ прости приповиједа, такових у Срба има као и пјесана. Ја сâм, колико их у глави имам, могао бих једну књижицу напечатати као што је мала пјеснарица. Има их врло лијепих и удивителних, него су по већој части срамотне. Ја ћу их донијети Вама (које у глави, које написаних) неколико за примјер; пак ако Вам се допадну, ласно ћемо их и више добити. Пословице тешко се купе, јербо то мора човјек да чека док когод рекне. А пријевод Библије на српски, то би славно и преполезно било; али то друге људе чека, а не мене; јербо ту треба неколико људи који различне језике знају. *Опит* Миловановићев гледајте Ви само те цензурирајте, пак ћемо га печатати док ја доћем тамо. И онда ћемо гледати да доведемо и њега ту код тога Фрајбургера — ако не буде умро у Будиму, јербо није ми одавно ништа писао.

Ово дана био сам код Мушицкога, и са великим задовољством читали смо рецензију на

---

¹ Сара Михаилова, удовица кнеза Михаила Карапанце, с којом се Вук спријатељио кад је био са службом у Крајини. — У Оршаву тога пута није отишао.

„Слованку“.² Што Вам Мушицки ништа не пише, то ће бити од два узрока: лијеност његова, а друго — различни послови. Он Вас доиста љуби и по достоинству уважава и почитује, него мора бити лијен на писању. Кад сам ја зимус у фебруару био код њега, још онда је казао да ће Вам одмах писати; пак ваљада се удљенио и пренебрегао. Сад кад сам отишао к њему казао је да ће Вам по првој пошти писати, но ја сам онда сједио 10 дана, а он тек једва, каже, да је почео. Из тога ја судим да мора бити полијен на писању.

Ево ме сад код моје *Писменице* и код *српскога правописања*. Мене није нитко уплашио или увјерио да онако не ваља; ја оне који лупају као путо о лотру и не слушам, а разумнога и слободно мислећега сваког могу увјерити да баш онако мора бити; али се људма жао удаљити од типика! — Неки то чувају за свој добитак; неки се плаше, како год дјеца мала кад почну полазити; а неки, пак, лупају по ријечима других. Но они сви нека говоре што им драго; а ја кад дођем ту к Вама, онда ћемо печатаати онако као што је најправилније по здравоме разуму и по својству језика: ја мислим да Срби не морају довијека погрјешке других народа примати (као тишик што су од Руса и од Грка примили), него да им је слободно једанпут и штогод добро начинити, макар да су други народи у томе погријешили. А овоме је дјелу сад вријеме, јербо се сад почиње; и ми још ни једне књиге на правој и чистој српској језику немамо. — А ја овдје гдје се сад находим морам и дебело јер (љ) писати. — А кад дођем ту к Вама, онда ћу гледати да издам једну цијелу српску писменицу, за коју ја једнако скупљам којешта. Него, ако Штраус (или други који) усправи писмена српска, наручите му нека начини и само са једном тачком (i). Ја бих рад био да

² Издање Јосифа Добровског.

Мркаилу штогод пишем, али одавде не могу, јербо не знам управо гдје је и како се находи; него кад ту дођем, онда ћу га тражити.

Ја прекосутра полазим опет у Шишатовац, и бавићу се ондаје до маја мјесеца; него Ви, ако ми штогод успишете, атресирајте моје писмо само на моје име овдје у Карловце, а ја имам овдје познаника који ће писмо примити и мени послати. Биће ми врло мило ако до 15. маја примим „Слованку“ и рецензију на *Писменицу*; али ако ми будете хвалили *Писменицу*, неће бити мило Мүшицком, јербо ми је он овако казао: „*Писаћу Копитару нека Пјеснарицу хвали што се год више може; али за Писменицу повукао бих га мало за skut кад бих онде био.*“ Ономадне смо се препирали за моју ортографију, пак ми се он исповједио да још није ни читао моју *Писменицу*. Оних 30 *Писменица* мислим да ћете скоро добити; јербо сам ја писао у Пешту да се пошљу.

Вук Стеф.

Ваша ће шогорица (сваст)³ сад о Васкресењу доћи у Шишатовац са сестром и са мате-ром; и ја ћу јој изручити Ваш поздрав.

Мени би сујетан труд био да ја дођем у Беч а да Вас ту не нађем; јербо Стибшић нити разуме језика ни ствари; а у оваквим пјеснама мора бити којешта шаљиво: око дојки и око њедара.

(Вукова преписка, I, 146—148)

---

³ Вук је у Бечу становао заједно са Ст. Живковићем; Копитар се тако спријатељио и са Живковићевом породицом. Живковићева жена Савка звала га је „зетом“, а он њу „лепом свашћу“ (женили су га у шали Савкином сестром).

У Шишатовцу, 10. марта по старом 1816.

Љубезни и високопочитајемо пријатељу!

Ваше писмо од 6-га марта примио сам. Радујем се да ће лексикони доћи,¹ а особито онај мој реверс и прочита писма, зашто он ми сад треба. — Ја сам вас којезашто питао, пак ми ништа не одговарате; не знам: или сте заборавили, или сте ми пређе у каквом писму писали које ја нисам примио.

Рецензије Вам на *Забавник*² засад послати не могу; сав је од самих погрјешака, пак бих ја сад имао више посла да га рецензирам него Давидовић што је имао док га је превео; а ја сам се сад збунио око лексикона. С данашњом поштом шаљем Фрушићу објавленије о *Српском рјечнику*, да га печатају и разашљу у „Српским новинама“; о чему и Вас молим да настојите да се што пређе печата, и особито да се совокупителѝ оним истим редом напечатају као што су написани. Јавите и Ви у Вашим новинама и препоручите Вашим пријатељима како знате, не би ли што више пренумеранта добио; препоручите нека се и у бемским новинама јави; и пишите шокачком владици,³ а од наших се слабо надам, зашто они мисле да ће српски језик оборити благочестије. — Али ако бог да те ја откуд добијем новаца, нећу ја од њих српскога језика ни ортографије учити, него ћу лијепо *jot* (j) начи-

¹ Копитар је обавестио Вука да му је послао стране речнике, „шокачке лексиконе“, које је Вук тражио.

² Књижевни алманах Димитрија Давидовића.

³ Вероватно загребачки надбискуп Максимилијан Врховач (1787—1827), који је за Копитара скупио народне песме.

нити, пак ћу мој матерњи језик онако писати као што га милиони душа говоре; а који хоће да докаже да они покварено говоре, и да их поправи, на част му слава. А мене ље на то сад навући неће. Ово је трећа година откако сам се ја с Вама познао, од онда сам натраг почео ићи, и приближавати се говору народном, и још нисам на право мјесто дошао. Втора част *Пјеснарице* чистија је него прва и *Писменица*; али трећа част *Пјеснарице* и *Српски рјечник* биће баш онако написани и напечатани као што народ говори. Тешка је то ствар кад се човјеку из дјетињства штогод у памет уврти!

Оваје сам у једном намастиру нашао један *Поменик* (200 година стар), из којег сам извадио више од 1000 српских имена, које мушких, које женских; и та ћу сва имена српска додати у *Рјечник*.

Ја ћу у априлу мјесецу прећи у Србију, сад да чујем како Срби говоре и шта пјевају, пак ћу опет прећи амо да печатам *Рјечник*.

Овде сам нашао једну бабу из Србије (од Крушевца) која ми је казала више од 50 пјесана женских, те сам пописао.

Мило ми је што ће г. Добровски доћи ту да печата своју *Славенску граматику*, но жао ми је што и ја нисам у Бечу да га видим. Но хвала богу! ја сам задовољан што сам Вас видио. Пишите ми још штогод прије него прећем у Србију. И пошљите ми, молим Вас, један лист рецензије на *Пјеснарицу*.⁴

Вук

(Вукова преписка, I, 156—157)

---

⁴ Копитарова рецензија на другу књигу Вукових песама изишла је 8. марта (вид. стр. 31—40).

У М. Шишатовцу, 1/13. августа 1816.

Љубезни пријатељу!

Примио сам Ваше писмо од 28. јунија. Одмах Вам зато нисам на њега одговорио што сам очекивао да Вам што извјесно јавим. Истина да сам амо дође мало пренумеранта досад добио, но да знате: доћи ћу у Беч на срећу, да печатамо *Српски рјечник*. Ја ћу одавде поћи најдаље до 20 дана, и тамо ћу доћи у септембру мјесецу. У новембру можемо почети печатати. Ја велим да печатамо 1000 екземплара? Тако Штраусу слободно кажите нека лије писмена; само нека буду лијепа; да не буду врло крупна. Ја сам рад да печатам ту (ако буде слободно)¹ трећу част *Пјеснарице*, и једну књижицу народних српских загонетки (Räthsel), које сам досад скупио. Ријечи су за *Српски рјечник* већ одавно скупљене и постављене у азбучни ред, но и за Вас је остало посла доста. Мушицки ми ништа није могао помоћи у њемачком, зашто нема кад. — Ово сам дана примио писмо од Соларића у којему пише ми:

1) Да *Рјечник* буде српско-њемачко-италијански, као што сте му и Ви обрекли. И ја сам му отписао да ће бити (ја сам Вама казао да ћете Ви имати посла око *Српског рјечника* више него ја).

2) Да он има из Венеције 10 пренумеранта, из Црне Горе 13, и код епископа Краљевића 35 (и каже да ће их и више добити моћи кад га ја цијело увјерим да ће и италијанске ријечи бити).

3) Наговара ме и свјетује да печатам *Рјечник* са Кириловим писменима! Ја сам му отпи-

---

¹ Бечка цензура није допустила штампање ове књиге.

сао да су Кирилова писмена само за светињу изобрјетена, и да би за њих срамота била да се њима овај *прости, покварени и говедарски* језик (тако га Карловачки двор назива) пише и печата, а особито са српским акцентима; него да ми њих (Кирилова писмена) оставимо поповима и калуђерима, који и онако желе све имати различно од осталог народа, пак нека га затворе у олтар и у пјевнице заједно са садашњим (начињеним) славенским језиком. — Шта ви мислите о том? Ја гледам не би ли како избацио њ, њ, њ, њ и њ и јошт кад би се могло ју и ја; а он хоће да ми јошт натовари з, џ, ѡ, ю, љ, љ, љ, и остале којекакве непотребне грчке надметке!

Фрушић је дошао амо доље, били смо заједно у Земуну и у Рачи, и частили смо се (ово је мало доситејевски) којекуда читаво 10 дана. Живковић је прешао у Србију с пасошем од Генерал-команде.

О сравању српскога језика са славенским сад би требало да се ми наново усмено разговарамо. Ја сам онда мислио, као и остали сви готово што мисле, да су Срби славенски (садашњи наш црквени) језик *покварили* и од њега начинили овај данашњи српски; а сад ми се чини лакше вјеровати да су Руси овај црквени језик начинили од оног језика на којему ми имамо најстарије печатане и писане књиге, које се по селима и данас зову *србуље*. Сад ја већ не бих смио казати да су Срби промијенили ја на е, те начинили од *књаз* — *кнез*, од *кљатва* — *клетва*, него бих морао казати да су Руси промијенили наше е на ја, као на другом мјесту е на а: *шета-ше се* — *шаташася*, и а на о: *танко* — *тонко* и пр. Ја мислим да су то све Руси измијењали? Мени би драго било кад би Давидовић о том могао што добро начинити, али сумњам, тешко је то. Него ја ћу о том печатати кад дођем у Беч макар само 2 табака; свршено неће бити, али ће бити *прво*.

Поздравите ми г. Давидовића: хвала му што ми је послао Соларићево писмо. Ја мислим овдје дочекати од Вас одговор на ово моје писмо.

Вук

(Вукова претиска, I, 163—165)

*

В Питере,¹ први дан по Благовијести, 1819.

Љубезни пријатељу!

Полазећи из Варшаве, оставио сам Вам ондје једно писмо да се да на пошту; надам се да сте га примили. На чисти уторник дошао сам овдје здраво и мирно. Аделунг, г. Р.² и сви остали, примили су ме како се најљепше може. Два сам посла већ свршио, тј. с Пинкертоновцима³ и с г. Р.

1) Пинкертоновци су одредили да ми се да 500 дуката за пријевод *Новога завјета*, и од тога даће ми 150 дуката кад поћем одавде, а остало ће ми давати на квартове по 100 дуката док се не сврши. Ви ћете се морати старати за хартију и за штампање; а више се неће штампати од 5000 екземплара. 2) Г. Р. одредио је да ми да 400 дуката да за 2 године обићем српске намастуре; и од тога даће ми кад поћем одавде 200 дуката да прећем преко Буковине, Баната, Сријема и Славоније; а друго 200 дуката примићу у Бечу, кад будем готов да поћем даље (то ми

¹ Петроград.

² Николај Петровић Румјанцов (1754—1826), државник руски и мецена.

³ Руско библијско друштво.

је све Аделунг учинио). — А трећи мој и најважнији посао⁴ нијесам још (готово) ни почео; али се надам да ће се и он свршити као што треба, зашто сам свуда добро препоручен и лијепо примљен (само што немам новаца, а не смијем ни од кога да иштем, па могу умријети од глади у *Питеру*). Познао сам се са Карамзином (ономадне сам ручао код њега с Тургењевом, који је код Галицина управитељ Канцеларије духовныхъ дѣла), са Шишковым (он је сад президент руске академије; кад год одем код њега, он ми чита *Славенску етимологију* у рукопису; и да видите како има и лијепих ствари; данас ми је казао да му одем на Велики петак да гледамо некакав *Илирически словарь*, што је он у рукопису купио од *Добровскога*), и с многима другим ученим и знаменитим Русима. Ја не знам има ли још гдје на свијету да се људи о књижевству овако труде и њим забављају; како год што се на старом Флајшмаркту говори и ради о трговини, тако овдје о литератури. Код Аделунга бива учена скупштина сваке суботе увече, и ту сам имао чест познати се (између осталих) са славним Нијемцем графом Турном, који је овдје мјесто елчије⁵ аустријскога. (Данас му морам ићи на ручак, и даћу му ово писмо да Вам га пошље.) Ја овдје мислим сједити још највише 2 мјесеца, па ћу онда преко Москве и Кијева (да будем барем прави хаџија) поћи тамо; и у септембру мислим доћи у Беч. Него бих Вас молио да ми међутим тражите лијеп и за мене згодан квартир од три собе, или од двије собе и једне коморе; а осим тога: а) да је у првом штоку, и да басамаци нијесу *уски*, или *стрменити*; б) да није далеко од Вас: да ми можете долазити сваки дан, као и досад. А не мора бити на Ландштрасу, него само да није од Вас далеко. Кад би се за приличну цијену могло наћи на томе

⁴ Питање руске пензије.

⁵ Посланик (дипломатски).

бастају од Ландштраса или од Видна. Говорите о том и гледајте с мојом женом и с пуницом (а за цијену гледајте како се може: ја мислим да се на Ландштрасу може наћи лијеп кватир од 300 до 500 ф.). Ако Давидовић не буде од новосадских књигопродаваца примио моје новце и дао мојој жени, она сад већ нема ни крајцаре; зато Вас молим да јој будете мукает и да јој дате кашто по неколико форинти, док се и ја одавде кренем, па ћу јој онда послати по дилежанцу. — Поздравите ми госпођу Мацу и г. Тирку. Госпођа Маца нека крсти и Милутинову⁶ сестру (или брата), ако ово моје писмо не дође послије крштења. Ако буде дјевојка, гледајте те јој надјените име *Милица*, ако ли буде момак, а Ви му опет надјените какво српско име, нпр. *Ранко*, *Милан*, *Радивоје*, *Радован*, *Стојан*, *Станоје*, *Паун* итд. *Руско* јеванђеље биће наштампано ове недјеље, и ја ћу Вам га из Буковине послати по дилежанцу с осталим књигама. — Овдје кад се иде по сокаку, још човек мора чувати да му уши не отпадну од зиме! Преко Неве још једнако грме кола по леду... Зрави будите.

Вук

(Вукова преписка, I, 169—171)

*

У Кишанову, 14/26. августа 1819.

Љубезни пријатељу!

Хаџијско благословеније на Вас од свију србуља које се у Москви налазе, и од кијевскијех

⁶ Вуков син Милутин (1818—1819), прво Вуково дете.

чудотвораца, од *простијех* Руса, и од њиховога језика и пјесама.

Из Питера сам пошао други дан Тројичина дне; и седми дан дошао сам (преко Новгорода) у Москву; и по Вашој препоруци бавио сам се ондје 17 дана, све истражујући и прегледајући најстарије рукописе; и нашао сам сила којешта знаменитога. Добровски у Москви није видио ништа, а и оно што каже да је видио, или је видио само из каталога, или онако, као Шокац који не зна славенски. Ако да бог те Вам жив и здрав доћем, видјећете шта ћемо учинити у славенском језику. У Москви су ме дочекали и примили сви професори и остали учени људи како се најљепше може; и сви су се трудили да ми покажу што је год вриједно видјети. Из Москве нијесам више хтио ићи на пошти, него сам најмио једнога *извошчика* до Кијева, и пошао сам с њим полако да учим руски. У Орловској губернији сједили смо два дни, и ту сам написао неколико руских пјесама, из уста руских жена и дјевојака [и то ће, може бити, бити прве руске пјесме (и ријечи!) које су онако написане као што их народ пјева и говори]. И тако сам до Кијева путовао 17 дана. У Кијеву сједио сам неколико дана, те сам завршио хаџилук клањајући се светињи и цјеливајући је. Из Кијева до Кишинова путовао сам 9 дана, и ондје се већ бавим има готово мјесец дана! — Још најдаље до 5 дана мислим поћи одавде преко Хотина у Черновиц, који је одавде далеко као Пешта од Беча. Из Черновица требало би ударити преко Баната и Сријема, али засад не могу, него ћу сјест на дележанц, па ето ме управо Вама. Ви гледајте и преправљајте типографију, да почнемо радити одамах како доћем...

Будите здрави, и поздравите ми љубезно госпођу Мацу и г-дара Тирку, и остале њихове домаће.

Вук

*

12. септ. по римском, у Бојану у Буковини.

Да видите биједи и сијасета! Ово писмо био сам Вам написао да пошљем из Кишинова, па кад су ми на пошти заискали за њега 10 гроша, а ја сам га задржао. Из Кишинова не даде ми баво да идем управо у Черновиц, него ме наврати да ударим преко Молдавије и Влашке; кад дођем у Јаш, а то куга! Сви дућани затворени; а до Букреша неколико лазарета постављено. Онда се вратим у Буковину на њемачку границу, и сад овдје морам стајати у лазарету 10 дана. (Бе, хвала богу кад није 40!)

Још до 6 дана изићи ћу напоље, па онда ето ме управо к Вама, преко Черновица и Лемберга. Гледајте нека се режу и лију слова, да можемо одмах почети радити.

(Вукова преписка, I, 176—177)

*

У Земуну, 17. јула по римском 1820.

Љубезни пријатељу!

Дошао сам до Земуна здраво и мирно. У Будиму био сам с Берићем (и младим и старим)¹ и с Несторовићем и с Витковићем. Несторовић ме примио врло лијепо, и разговарали смо се готово два сата; код Берића сам ручао на Ивањдан,

¹ Јован Берић (1786—1845), писац и педагошки радник; Павле Берић (1798—1842), адвокат, писац и преводилац.

и нимало се не срти на Новковића,² него каже (као што је и Спира говорио): „Тако и јест; ја о том нисам ни мислио.“ А ни Витковић се не срти на Новковића, него се срти на Давидовића што му није оно коригирао као што треба: „Зашто, вели, ми немамо толико времена да пишћући мислимо о свакој речи као ви.“ И на походу кад смо се пољубили, препоручио ми се и унапредак да га не заборавим.

Млади је Берић човек од кога се много надати можемо; може бити да у цијелој Мацарској нема Србина који тако мисли о језику и о литератури нашој као он; а сам каже да су му Новковићеве рецензије очи отвориле.

У Варадину видео сам Шафарика и Магарашевића, дошли су на пошту те смо се видјели; Шафарик ми се врло допада. У Карловцима видео сам се са професором Гершићем³ и с Лазићем,⁴ и мало с директором Гершићем;⁵ стојали смо око по сата с колима; било се више од 50 ћака накупило око кола. Један вели: „Ено Вука!“ Други вели: „Је ли то Вук?“ — Тако и овдје у Земуну има доста наших пријатеља. Партија наша свуда расте и напредује...

Поздравите ми госпоју Мацу⁶ и г. Тирку и све њихове, такођер и Давидовића (писаћу му скоро), и Добровскога, ако је дошао.

Вук

(Вукова преписка, I, 178—179)

---

² Вуков псеудоним: Ненад Новковић.

³ Можда грешка, треба — Герчић (Јаков).

⁴ Григорије Лазић.

⁵ Григорије Гершић (1777—1835).

⁶ Марија Тирка, Вукова кума.

У Златноме Прагу, 31. марта (по вашему) 1823.

Љубезни пријатељу

На ваш велики четвртак ујутру дошао сам овђе здраво и мирно, и онај сам дан доподне нашао и Ханку и Добровскога, а послије подне дође Добровски к мени и пред ноћ ме одведе у намастир милосрдне браће (Barmherzige Brüder) те ми, као новом доктору,¹ покаже њихов шпитаљ, и онамо смо с калуђерима и вечерали (барем сам вишео како и ваши калуђери живе). Сјутрадан ми је Добровски донио Ваш поздрав и писмо од моје жене, за које Вам благодарим. За онај комад граматике није ми Добровски могао управо казати: или ваља да ја отпишем Вама, или Тиролу. Ако је, дакле, дошао онај комад граматике, а Ви ми га пошаљите у Липиску на Чирнера; ако ли није дошао, а Ви ми јавите, само *одмах*, молим вас, да ме писмо онђе стигне или дочека.

Ја сјутра, у име бога, на дележанцу полазим у Дрездну. Ево сам пет дана овђе узалуд провео, а до данас никако друге прилике нијесам могао наћи.

Никад нијесам могао мислити да је Праг овако голем и лијеп. — Добровски једнако ради око глосариума, али, како ми каже, неће голем бити. Врло се обрадовао кад сам му показао у нашем рјечнику *шубака* и *шубак*, зашто каже да ни у једноме славенском нарјечију до данас ништа није нашао од *шуй* и *шуйица*. Ханкина млада није рђава: танка, висока. То је чудо. Он, као поета, ваљало би да је узео ружну жену (избирач нађе отирач). Прекјуче је он био код ме-

¹ Вук је желео да учи „хирургију“ у Лајпцигу.

не, а ја данас идем њему. Примите од њега ову цедуљицу.

Ако ће видите госпођу Мацу и г. Тирку, поздравите их љубезно, такођер и г. К-на,¹ и моју пуницу. Жени ћу писати последије. — Будите здраво и пишите ми *одмах*.

Вук

(Вукова преписка, I, 215—216)

*

У Липисци,¹ 11/23. октобра 1823.

Надам се да сте примили моје и Гримово писмо из Касла. У Гетинги су ме примили не може боље бити: хофрат и библиотекар *Бенеке* (на кога сам имао писмо од Грима) не само што ме два дана по библиотеци водио и пријатељски ми све показивао, него ме још код своје куће частио и к мени у квартир долазио. Био сам код *Блуменбаха*, *Херена*, *Тихсена* и *Ајхорна* (старога). Могу казати да су ме сви с највећим комплиментима примили. Осим ових, познао сам се још у библиотеци с хофратом Рајсом. С Бенеком сам се и о Вама много разговарао . . .

У Вајмару сам био осам дана, и могу казати да су то били најславнији дани живота мога (до-јакошњег). На *Гетеа* сам имао од Грима једно писмо, у коме му је послао преведену на њемачки пјесму о *Диоби Јакишића*. Не могу Вам казати како је Грим у том писму хвалио наше пјесме: „Што је год, вели, мени од ове струке познато, ништа се са српским пјесмама испоредити

---

¹ Петар Иванович Кепен (1793—1864), руски историчар, археолог и слависта.

¹ Лајпциг.

не може“, и „што се год човјек више труди да вјерно преведе, толико се више познаје и осјећа недостатак или несавршенство језика нашега спрема овоме“ итд. Ја сам ово писмо предао Гетеову камердинеру увече, баш кад се Гете спремао да изиђе некуд на колима. Пошто му камердинер писмо преда, каже ми да су њихова ексцеленција казали да ће им бити особито мило ако их сјутра у 11 сати походим. Кад сјутрадан дођем, Гете ме дочека наспред собе, и пошто се послѣје многих комплимената посадимо на канапе (софу), на коме је стајало Гримово писмо развито и превод *Диоба Јакшића* и једна отворена свеза новина, онда ми Гете, пруживши руку на свезу новина, рече: „Видите да нијесте ви данас први пут у мојој соби; ви сте већ одавно овдје код мене.“ Кад ја бацам очи на новине, а то рецензије моје прве *Српске граматике!* Сами мислите какав је то тријумф за мене био! Потом смо се много разговарали о нашим пјесмама, и читао ми је *Диобу Јакшића* и питао ме за гдјекоје стихове како је у оригиналу, и казао је да ће је он дати да се наштампа; и молио ме да му ја *wörtlich*² преведем неколико пјесама и да му их пошљем etc.

С Римером био сам двапут: једном у његовој кући, а други пут у библиотеци, гдје ми је он, као библиотекар, показивао књиге и остало којешта.

Великој кнегињи дао сам преко хофмаршала један рјечник и III књигу пјесама, потом (онај исти дан) она ми поручи по своме попу да ме је рада видјети и говорити са мном, и да ће она сјутрадан у 5 сати послати из Белведера (гдје је она још живила) кола по мене. И тако у одређено вријеме дођу *дворска* кола, и одвезу мене и попа у Белведер (мало поближе него из Беча у Шенбрун). Кад изиђемо из кола, ми отидемо даље у једну собу код њезиних дворкиња; потом

² Дословно.

дође једна дворкиња и каже попу да су њихово императорско височество казали да ће сићи доље у једну собу, да не труде мене уз басамак; потом до неколико минута дође један момак и каже нам да заповиједамо. Онда ја и поп отидемо у једну округлу собу, која је сва унаоколо вијенцима искићена. Пошто ми ту постојимо неколико минута, дође велика кнегиња на једна врата изнутра и за њом она иста дворкиња која је казала попу да ће она сићи доље. Дворкиња остане код врата, а велика кнегиња дође к мени на другу страну собе, и ту сам с њом разговарао готово по сата (говорила ми је да сједнем, но ја нијесам хтио). Потом она изиђе на она врата на која смо ми ушли, а и ми за њом изиђемо, и отидемо у ону собу гдје смо и прије били; оданде нас одведе једна руска дворкиња у башчу, гдје су којекакве траве и дрвеће и цвијеће из других земаља. Из башче, послије дугога врљања и казивања и загледања, вратимо се опет у ону собу на чај (теј). Ту је на чају изнајприје била и мати секретара велике кнегиње хофрата Ота и још једна Рускиња, но оне отиду одмах, а ми останемо с оном дворкињом што је с вел. кнегињом била у соби, и с овом Рускињом, и пошто се сити напијемо теја и наједемо којекаквих посласица, начини нам она Рускиња пунч, те се у разговору готово и опијемо (ту ми та Рускиња, Мавра Соколова, поклони *руски* псалтир, само *руски*, без славенскога). Око 8 сати дође један момак и каже да су кола готова; онда ја и поп (или *прота*) Probst сједнемо на кола и отидемо опет у Вајмар. То је било у четвртак, а у недјељу, у цркви послије службе, прикучи се к мени велика кнегиња и с највећим ласкама и комплиментима поразговара се опет мало са мном.

Из Вајмара ишао сам један дан и у Јену, но будући да су се професори понајвише били разишли, зато нијесам био ни с ким другим осим с хофратом Деберајнером, који ме врло лијепо примио и частио. Ето тако сам ја мој

пут свршио; а кад дођем преко Липиске у Халу, ондаје нађем диплому *доктора философије* од Јенског универзитета. Дакле Doctor.

(Вукова преписка, I, 235—239)

*

У Земуну, 28. децембра (по вашему) 1829.

Љубезни пријатељу!

[...] Сад слушајте да Вам *накратко* кажем како сам љето у Србији провео, и како сам одо-
нуд амо дошао:

Још лани о Митрову дне, кад сам у Крагујевац дошао, казали су ми да су ме зато звали да *пишемо законе за Србију*. По Давидовићеву плану, зато је требало Наполеонов кодекс превести на српски (од ријечи до ријечи, само да се разумије), па ће послије комисија, у којој ће он бити секретар, изабрати оно што је за Србе, а изоставити оно што није. Против различног мог представљања остане при томе да се на такови начин *закони* могу (и *морају*) за 6 мјесеци (од Митрова дне до Бурђева дне) *ласно свршити*, и потом одмах штампати. Тако мени даду једног писара, и почнем преводити криминалне законе. Овај је посао био за мене права робија (Zwangsarbeit), и зато сам свакојако тражио да га се избавим. И тако не свршивши сасвим криминалних закона, добијем којекако допуштење да идем кући, да преписујем мој *Нови завјет*, па на прољеће да дођем с њим у Крагујевац, а утом ће они законе свршити, па онда да идем у Питер,¹ обоје да штампам. На походу моме

¹ Петроград.

из Крагујевца каже ми Господар, најприје преко кнеза Васе² и преко Давидовића, а потом сâм из својих уста, да на прољеће сведем и фамилију у Земун, да ме лакше може помагати са свачим (с дрвима, са свињама, с брашном итд.). Кад ја пролетос, оставивши фамилију у Земуну, добем у Србију, а то они од закона ништа више нијесу начинили, осим што је онај мој бивши писар довршио (како је знао) превод криминалних закона, а грађанске законе и њихов *Gerichtsortnung* послали у Шабац некоме *грчком* учитељу, те их превео тако да се ништа не разумије, а на многим мјестима цркао би човјек од смија читајући његов превод (јер Грк нити је управо знао српски ни њемачки). А криминални *Gerichtsortnung* натоваре опет мени да га с једним новим писаром преводим (ту никакав изговор није могао помоћи). У томе се састави *Законодателна комисија*, у којој су били ови људи: кнез Васа, кнез Павле Радомировић, прота Ненадовић, кнез Бока Протић, ја и један писар или секретар (Алекса Поповски). Тако се Давидовић, који је досад све говорио да ће он у комисији то *пречишћавати*, извуче, због других послова, и мјесто себе уметне Поповскога; а мени се особито наложи *штил* и *језик*. Кад се изнајприје ја с Поповским станем договарати и *препирати* како ће се што записати, остали, особито прости кнезови, повичу: да се у друштву само чита, и да се избира шта ће се узети а шта неће; а што се тиче штила и језика, да се ми последије сами договоримо и препиремо, и да радимо како нам драго. И тако се за 2—3 недјеље сврше, тј. *прочитају*, сви криминални закони, и назначи се шта ће се примити. Потом кнезови отиду сваки својој кући, док писар оно са мном штилизира и препише начисто. Но писар тај био је писар Господарев, и кашто је из сесије морао ићи да

---

² Кнез Васа Поповић (1777—1832), главни кнез Пожешке нахије.

чита новине или друго што да ради; а сад ни трећи дан није законе ни погледао. И тако се закони готово као забаце. Утом сам ја спремао се да идем у нахију пожешку, ужичку и у Студеницу (да тражим пјесама, србуља итд.); но, мјесто допуштења, готово ме искарају, говорећи да волим гледати своје беспослице него њихов посао, за који сам позват итд. Потом се опет скупи Законодатељна комисија, и доведе јој се из Шапца нови писар, Лаза Зубан, а мјесто кнеза Васе и Радомировића, даде јој се кнез Лаза Теодоровић; и да би свој посао мирније радити могла, премјести се у Велики суд. Знајући ја да оно пребашње није свршено ништа, предложим да се сад у друштву за асталом штитизира, па ако и узиде полако, барем ће се знати шта је свршено сасвим. И почевши тако, до конца мјесеца септембра свршимо којекако до половине грађанских закона. Хоће ли се шта примити, или неће, сви смо имали једнаку власт говорити; али како ће се што казати, то је био мој особити посао, и то сам ја писару диктирао.

Док се нијесмо преселили у Велики суд, ја сам мијењао у Крагујевцу три квартира, све гори од горег (као за мене), а у Великом суду дали су ми једну малу собицу, која није била много шира од врата, али је за љето опет била за невољу добра. Храна је свуда за здрава човјека, који добар желудац има, била добра; али Ви можете себи ласно представити како је мени било несносно јести с другим људима *шта* они хоће, *кад* они хоће, и *гдје* они хоће (сви членови Великога суда сједе у једној кући — гдје и суде — обично по два у једној соби, и једу заједно, као у манастиру). — По ономе што смо били урадили, могло се видјети да прије Бурђева дне (1830) не можемо бити готови сасвим; а ја у мојој соби нијесам могао зимовати; а писар је морао спавати у канцеларији гдје смо радили. Зато сам ја, које преко Давидовића, које преко кнеза Васе, предлагао неколико пута да нам се одреди

друго мјесто (преко зиме) за посао, било у Крагујевцу, или у каквом манастиру. И премда се то није сасвим отказало, али се одлагало од данас до сјутра. Кад Господар, на концу септембра отиде у Пожаревац, обећа ми кнез Васа, који с њим отиде, да ће опет за наш квартал говорити, и да ће гледати, или с пута или из Пожаревца, да о том наредбу добијемо. Други дан пошто Господар отиде, мене ухвати грозница, и то управо што сам назебао стојећи с Господаром једно вече у моме љетном (и *једином*) капуту пред конаком. Најљућа грозница стане ме све други дан хватати. Можете ласно представити како ми је било у таквој болести у онаквом мјесту, гдје човјек и здрав једва живи. Беглучке слуге служе оне којијех се боје, а болеснима се подсмјевају и слуге и дружина. Зато 29. септембра напишем којекако кнезу Васи писмо, и замолим га да замоли Господара: 1) да би се смиловао да ми пошаље Стејића, да ми даде што од грознице, док се није у какву другу болест претворила; а 2) ако је рад да се закони пишу и да се сврше, да нам одреди друго мјесто, гдје бих ја према својој нужди и потреби могао имати квартал, и осим тога да одреди мени што на мјесец, да могу плаћати слугу који ће ме служити, и да се могу хранити и одијевати (док се око овога посла ради). (Горе сам казао: ако ми Стејића послати не може, а он нека учини наредбу да идем у земунски контумац да се лијечим.) Ја сам знао да је то за онамо страшно и грубо писмо; али ме болест и очајаније натјерало да га пишем. — Кнез Васа ми одговори да ми Господар Стејића послати не може, јер и сам није најздравији, а да идем у Земун учиниће наредбу; Господар, пак, уз то пише Великоме суду: „Будући да је Господин Вук слабости ради искао допуштење да иде у Земун, зато сам ја писао Јакшићу³ да му даде 300 гроша, те нека

³ Јаков Јакшић (1774—1848), благајник кнеза Милоша.

иде лечити се, *па кад га позовем, онда онет може доћи.*“ Ја сам се по овим писмима, видећи да ни у једном ни спомена нема о квартиру и о осталоме, био почео на пут спремати; али тек други дан послѣје ових писама дође прави одговор на моје писмо. У великој куверти запечаћеној лијепо од стране Симе Паштрмца⁴ (буљубаше Господарева) добијем *пасош*⁵ и велики одговор на писмо моје што сам кнезу Васи писао. У пасошу ружили су ме што су гођ више знали, па кад ријечма више нијесу могли, а они су намоловали како ја пишам у тестију итд. Између осталог, називају ме у пасошу руским *Донкишотом* и *пензионером*. А писмо је горе од пасоша десет пута. У њему кажу, нпр., како сам се могао усудити искати Стејића, кад знам за кога је Стејић одређен (тј. за Господара); да сам будала што мислим да се закони без мене не могу свршити итд. А најпослије, шаљу ме у Биоград

⁴ Сима Милосављевић-Паштрмац (1776—1836), „надворни Саветник“ кнеза Милоша кога је кнез Милош прозвао *Амица*, ратник и барјактар у устанцима, увељевао је кнеза својим grubим шалама на туђ рачун.

⁵ Пасош гласи: Ја, Амица први и последњи, који имам власт давати свакојаке пасоше, и мушком и женском, и старом и младом, и здраву и кљасту, објављујем настојашчим пасошем да показатељ сего г. Вук Стефановић из Тршића у Јадру, од скоро прозавши се Дробњак из Петнице, полази одавлен преко биоградске скеле у Земун, а отален докле му тојага траје. Лични опис: име и презиме: Вук Стефановић Карацић из Тршића. У младости козар, а сада списатељ српске граматике; уста су му: као чарапин почетак; нос: као модри патлиџан; особитих знакова: нема, али кад би се човек остраг загледао у њега, рекао би да је у једну ногу приром.

Амица

(печат: талир орлаш)

Овде је нацртано како је Вук у манастиру Раковици ноћу хтео да се послужи крчагом место ноћног суда, а Лаза Зубан му не да, те се њих два око тога гурају (М. Б. Милићевић, *Кнез Милош у причама*, Београд, 1891, 267—268).

Турцима, мјесто некога *Аџувана*, кога су онда у Пожаревцу били затворили, додајући да ће за мене бити ласно, јер ми је једна нога и онако сагнута, само да сагнем и другу, и да обријем бркове, па ћу имати доста новаца, и моћи ћу пјесме скупљати. — (Жао ми је што сам пасош, због фигуре, у Биограду бацио у ватру, а писмо сам оставио, и ако наскоро умрем, тражите га у мом сандуку.) Ово је писмо писано руком Господарева секретара Цвјетка Рајовића, који би иначе на другом мјесту могао бити поштен човек; а цијела га је *књажевска* канцеларија и свита састављала (као што се и свједочи у писму). И преко свега тога, само да сам имао квартир, опет бих сам остао, јер ме грозница (послије 14 дана) била мало попустила; али не имајући квартира, и преко ових писама не смијући више за њега спомињати, морао сам погодити кола и доћи у Земун. А од онога што су ми обећали да ће ми слати којешта за кућу, до данас нема ни спомена! — Још док сам у контумацу био, један познаник дошавши из Пожаревца, каже ми да му је Стејић по заповијести Господаревој казао да ме поздрави: да се Господар *нимало не срди на мене*, него да дођем опет. Ја се томе поздраву учиним и невјешт. По томе ми је кнез Васа два пута писао: у првом писму жали што сам одонод отишао, и увјерава ме о Господаревој милости и благонаклоности, а у другом каже да би ме већ Господар онамо позвао, али се задржава због ове велике зиме, и што још не знаду гдје ће ми пристојан квартир дати. — Из свега овога Ви можете видјети с каквим се људима онамо радити и живети мора; али шта зна човек чинити? — Жао ми је што ћете толику пошту за ово писмо платити; барем га оставите, оно може послије смрти моје мало послужити за историју ових ствари . . .

(Вукова преписка, I, 351—357)

У Земуну, 18/30. јануара 1832.

Љубезни пријатељу!

Примио сам Ваше писмо од 20. овог мјесеца, и прије неколике недјеље дана оних 25 ф., за које Вам благодарим.

Што се мога пасоша тиче, ја сам прави мученик на све стране. Ја знам и сам да би најбоље било, у оваквим опстојатељствима, да узмем руски пасош. Али како ће ми Руси дати пасош кад је митрополитова партија по Петербургу, као и по свему народу српскоме у овоме царству, разгласила да је двор аустријски мене преко Вас поткупио да Србе унијатим и да шокчим? Опомињете ли се како је Мушицки на наше очи код „Бијелога курјака“¹ говорио Меглишкоче: „Ова два господина на све што у славенском језику није по њиховој ћуди вичу да је руско?“ А за нама богзна шта је још говорио! — Зато велим да сам мученик, јер ме митрополит код полиције овога царства опада да сам у тајним друштвима, и да сам опасан за ово царство; а код народне партије и код Руса опада ме да сам од овога царства поткупљен да унијатим и шокчим! А полиција бечка може бити да мисли да и Ви са мнош против овога царства за руски интерес интригате! Ето како човјека на правди бога може биједа да нађе! Тако ми бога, да имам куда, бих сам бјежао и из овога царства и из народа српскога, само да се уклоним од оваквих интрига. А и онај шпијунчић,² што је био на робији, чујем да је опет у Бечу!

¹ Кафана у Бечу, у коју су долазили Срби, Бугари, Грци; ту су често свраћали: Вук, Копитар, Миклошић и њихови пријатељи.

² Вероватно Стефан Радичевић (? —1871), секретар кнеза Милоша, министар.

У Србију су ме звали и звали, и још ме једнако зову; али више нијесам рад ићи, особито у оваквим опстојатељствима.

Ово дана послаћу Јерменима³ *Српску поезију* покојнога учитеља Луке⁴ да је даду у цензуру, и да ми објављеније одмах штампају и пошаљу, да бих сам скупио што новаца за пут. Смијем ли Вас молити да коригирате објављеније, барем једанпут? Само да се неће у цензури што задржати! У Будим нијесам смио рукописа послати, јер знам да је будимски цензор, поп Витковић, много овој књизи пријетио, особито што у њој стоји да би и у нас требало слова изговарати *а, бе, ве, ге*, итд.

Прије јесени ја нећу моћи у Беч доћи, јер сам рад да Сава⁵ сврши екзамен у првој латинској школи, не би ли ту послвије могао бити примљен у другу.

Свима сам пријатељима писао, само Ранку⁶ још нијесам; него ћу и њему гледати ово дана да пишем, па, велим, писмо Вама да пошаљем.

Еј, да хоће Грим и Бауринг⁷ (којему писмо ваљада сте Ви оправили?) што учинити!

Пишите ми опет поскоро.

Ваш

Вук

(Вукова преписка, I, 410—412)

---

³ Манастир, који је имао своју штампарију.

⁴ Лука Милованов Георгијевић (1784—1828), учитељ и писац.

⁵ Вуков син (1820—1837).

⁶ Леополд Ранке (1795—1886), немачки историчар.

⁷ Џон Бауринг (1792—1872), енглески филолог, преводац наших народних песама.

У Земуну, 31. марта (12. априла) 1832.

Љубезни пријатељу!

Зло за мене! Није доста што ми је Василија¹ умрла и што сам и сам једнако слаб и болестан, него још дошло јуче од Hofkriegsratha да ми се не допушта нигдје у царству овоме сједити, него да морам ићи у Турску! Ето мога доласка у Беч! Сада управо не знам шта ћу радити. У Србију друкчије нијесам рад ићи већ ако да ме предаду на силу, као каквога злочинца, јер знам да ме нема ако онамо прећем.

Ја се ништа другога немам бојати; ови непријатељи који ме овдје гоне, доћи ће ми онамо хака главе. Ја зацијело знам да је митрополит још лани против мене онамо радио, а и овађе мислим да је ово све његово масло, јер не знам зашто би ме друго полиција овако гонила. Чујем да стоји у Verordnung-у да ја сам знам зашто ми се не допушта у овом царству живити. То, дакле, мора бити превод Н[овога] з[авета]. — Ја сам сад у највећем очајању: оваква гоњења, на врату жена и четворо дјеце, а сувише слабо здравље и сиромаштво! Кад би ми се барем допустило да доведем у Беч жену и дјецу, па бих сам онда ишао у Русију, премда знам да ме интриге ових непријатеља и онамо чекају! ...

Ваш дојакошњи

Вук

(Вукова преписка, I, 417—418)

---

¹ Вукова ћерка, пето по реду његово дете (1827—1832).

У Земуну, на велики четвртак (7. априла) 1832.

Љубезни пријатељу!

Јуче сам примио писмо Ваше од 13. о. м., а Ви моје ономадашње ваљада ћете примити прек-сјутра (ако га већ нијесте и примили, јер чини ми се да сам Вам га још прије 8 дана писао). Видјели сте из њега да је на ону моју молбу дошло до Hofkriegsrath-ског президијума да ми се у овом царству не допушта живити, него да *морам* с фамилијом ићи у Србију. Ја сам ономадне дао овдашњој Милитаркоманди наново молбу, у којој сам казао да ни ја ни жена засад у Србију ићи друкчије *нећемо* већ ако да нас као злочинце (какови нити смо амо ни онамо) *на силу* предаду (премда нас одонуд нико и не тражи); него ако ми се не допушта по оној мојој молби (unbeschränkt) у овоме царству живити, а оно да се мени да пасош преко Будима и Беча за *Русију*, а фамилији мојој да се допусти живити у Бечу, јер жена никако неће да се удаљује од мјеста рођења свога. — Молбу ће ову данас одавде Милитаркоманда оправити у Варадин Генералкоманди, и оданде ваљада ће ићи чак у Беч. Сви људи који ствар разумију кажу ми да се једно од тога двога *по правди мора* допустити. Одавде се у *Турску* ни злочинци на искање не враћају, а камоли мене (којега је мјесто рођења управо још под Турцима) и моју жену, *Бечкињу*, који нити смо коме што учинили, нити нас ко, као злочинце, тражи. — Ја бих, које због моје фамилије, које због Вас, које због мојих књижевних послова, врло рад био живити у Бечу; али (да Вам управо кажем, као што сам у овој последњој молби казао), под оваквим подозрењем и гоненијем нити сам рад, нити је могуће; зато бих сам готово најволио да ми се да

пасош за Русију. Преко Будима и Беча зато сам искао пасош, једно што имам у оба та мјеста мојих приватних послова и рачуна, а друго, да доведем тамо фамилију, да сама не иде преко маџарских пустара. Гледајте и Ви, колико се може, тамо преко пријатеља Ваших, да би ми се *макар* које од тога двога што брже допустило.

Ово је зацијело све карловачко масло. „Матица” и „Љетопис” и Светић, то су орудија митрополитова против мене и Вас. Да ли сте читали 27. и 28. књигу „Љетописа”? Па сад они веле: ако оде Вук опет у Беч, опет ће да нам квари посао.

У Биограду је 28. марта штампана 1. нумера „Новина србских”,¹ као *проба*; но не зна се кад ће се даље наставити. Стејић је издао *Објављеније* на „Сабор истине и науке, или III забаве за разум и срце”.² Цензура је засад *Књажевска канцеларија* (Давидовић и Стејић).

С Бошњацима мислим да до боја неће доћи, јер ће се они поплашити и предати; а ја мислим да и султан није баш од *збиље* рад Србе наново учити војевати. Но при свему томе, једнако се оружје у Србију преноси.

Не опомињем се који је то Мурко, за кога кажете да је штајерску граматикку и лексикон издао. И ја сам зимус нешто писао о нашим *глаголима* (као оно у „Даници” за годину 1828. о сушт. и прил. именима); али залуду, кад ми ова гоњења неће допустити да штапамо.

Бугарина каквог правога тражићу, ако га буде могуће овдје наћи.

Гледајте одмах да ми пишете.

Вук

¹ Штампан је био само један лист (две стране). Новине су редовно почеле излазити тек у почетку 1834.

² Стејићева књига требало је да буде прва књига прве штампарије у Србији. Али штампање је изненада обустављено, јер је књига била писана Вуковим правописом.

П. П. Немојте ни Ви франкирати писама, јер поузданије иду.

(Вукова преписка, I, 420—421)

*

У Земуну, 6/18. јуна 1832.

Љубезни пријатељу!

Последње Ваше писмо примио сам од 18. маја (по вашему), а ја сам Вама писао последње 9/21. истог мјесеца. Сад ваљада Ви чекате од мене одговор на писмо Ваше, а ја исто тако чекам на моје. — За мој пасош још ништа не дође! Не могу Вам казати како ми је тешко што овдје овако дангубити морам. Рад сам био неко вријеме да се купам у будимским илицама, да бих што здравље поправио; па ево најбоље вријеме за купање пролази. Обећао сам пренумерантима да ће о пештанском вапшару у августу месецу Лукина *Поезија*¹ бити готова, и мислио сам онда издати објављеније о „Даници“² за годину 1833, па сад кад се за *Поезију* ухватим у лажи, објављенија издати не смијем, нити се пристоји. — Моја је молба из Варадина у Беч оправљена 30. априла (по вашему) и, како чујем, *добро* је оправљена. Већ би требало да је оваје, па је ево још нема. Та да хоће једанпут доћи макар какав *одредни* одговор, да знам на чему сам. Не можете ли преко кога год код Hofkriegsrath-а разабрати шта се ради с њоме? ...

¹ *Опит* Луке Милованова.

² Вуков алманах, који је он издавао пет година (1826—1829. и 1834) и који је углавном сам испуњавао.

У Србији је све по староме, а султан Бошњаке покори сам. Кажу да је под Сарајевом била битка осам сати, у којој је погинуло с обе стране до десет хиљада људи. У том боју кажу да је Алипаша Видајић из Зворника пролетао кроз царску војску као год соко кроз голубове, и шест коња је под њим онај дан које погинуло, које се изломило и од умора поцркало. Да није стигао некакав арнаутски паша, који је био отишао к Фочи Херцеговцима у помоћ, те удари на Бошњаке с друге стране, морала би се царска војска измаћи натраг, и може бити чак и на Дрину; али тако царска војска одржи мејдан, а Бошњаци се врате у Сарајево. Што је год тај дан од царске војске живих похватано, све је Хусејин-капетан *живе понабииао на коље*, говори: „Кад је велики везир моје бацио на чентеле, ја ћу његове овако.“ Потом царској војсци стигне у помоћ столачки капетан с Херцеговцима (и турскога и нашег закона); онда Хусејин-капетан, Алипаша Видајић и Карафејзић (син славнога крцалијског бимбаше Карафејзије) побегну из Сарајева с неколико момака, и говори се да су прешли на ову страну; а царска војска потом уђе у Сарајево без боја. Даље се извјесно још не зна ништа. Да су сви Бошњаци били сложни, прије би они султана надвладали него он њих; али је тешко људе сложити у рату против свога господара. Велики је везир с регулатом војском у Косову; није прије смио проћи у Босну бојећи се за леђима оставити Арнауће (а може бити и Србе).

Лијепа би ствар била почети у Бечу српске новине, али се *сам* тога посла не бих сам смио примити. А мислим да би добро било почети и какав журнал у коме би се назначивале све књиге које сад излазе у Будиму, Бечу, Горњем Карловцу и *Биограду*, с кратким *рецензијама*. То бих сам особито имао вољу почети; па би се могло говорити о гдјекојим и пређашњим књигама.

Само гледајте да бих сам се једном одавде
избавио и тамо дошао, па ћемо онда за остало
све ласно уредити.

Ето сам ја Вама доста написао, пишите и
Ви мени што *одмах*.

Ваш свагдашњи
Вук

(Вукова преписка, I, 425—427)

*

У Земуну, 27. јунија (по нашем) 1832.

Љубезни пријатељу!

Наша су се писма опет размимоишла (моје
од 6/18. и Ваше од 22. о. м.), и ја Вам сад не бих
ни писао (док не бих од Вас на посљедње моје
одговор добио), али имам знатну новину из Ср-
бије да Вам јавим. Ећимбаша Стејић ономадне
у четвртак *пребјегао* из Биограда у овдашњи
контумац! Али је још знатнији и смешнији до-
гађај зашто је пребјегао. Негдје око Ускрса по-
стави га Милош Oberhofmeister-ом код своје дје-
це (да управља васпитаније њихово), и у томе
чину пошаље он своју књигу у Београд, те се
почне штампати без цензуре. Пошто се четири та-
бака наштампају, дође из Крагујевца заповијест
на типографију да се рукопис пошаље онамо на
цензуру. Цензура (тј. Милош и његови секретари)
нађе да у књизи нема ништа противно, зато
се рукопис потписан и печатом потврђен врати
у Београд са заповешћу да се одмах штампа, а
и сам Милош (од своје стране) јави Стејићу у
Пожаревац да је рукопис његов само формали-
тета ради и за примјер другима у Крагујевац

искат. Као што у Србији многи чиновни и друге уредбе трају најдаље до *прве мијене*, тако се и Стејићево Oberhofmeister-ство не само сврши, него се он *један дан* сасвим, као доктор, отпусти из службе, и даде му се писмо да може у Београду слободно, као приватан лекар, практицирати, а *други* му се *дан* јави да опет остане код Господара као Leibarzt, него му се допусти да отиде (из Крагујевца) у Београд, да доврши штампање књиге своје, па онда опет у Крагујевац да дође. Кад он дође у Београд, а то још одавно дошла из Крагујевца заповијест да се књига његова, од које је већ 15 табака наштампано, *више не штампа, докле Господар у Топчидер не дође*. Кад Стејић то јави у Крагујевац, и замоли се да би се та заповијест укинула, онда му директор књажевске канцеларије Стефан Радичевић (који је 4 године у Темишвару био на робији, што је, као трговачки калфа, нешто пок-рао) по заповијести *Њихове Свјетлости* јави да се књига његова дотле не може штампати, 1) „док је наново не препише с дебелим јером (џ), будући да изостављање овога слова личи на Вукову ортографију, а многи су родољубци, не само у Србији него и у Русији, нашли да то може имати зла сљедствија, зато се у типографији нашој не допушта по Вуковој ортографији штампати“; 2) „док не назначи у књизи од куда је што преводио или по коме је списатељу писао. — Ако му ово двоје није по вољи, он може своју књигу у другој земљи дати штампати, али му неће бити слободно књиге у Србију доносити.“ — Стејић ово писмо прими у сриједу увече, а у четвртак ујутру, видећи да се ондје више с миром не може живити, узевши од свију ствари колико се могло, *пребјегне* у Земун. Овоме је догађају сад највише узрок онај *Зорић*, за кога нам је Кепен писао да је у Питеру 1826. г. издао: „Краткое руководство къ познанію всемірне исторіе за Славяно-Сербску юность“. Овога Зорића (за кога само толико знам да је родом из Арада,

и да је у Темишвару био трговачки *шегрт*, потом као руски *стражмештер* оженио се у Паризу некаквом Францускињом, и избавивши се некакo стражмештерства постане у Питеру, на препоруку Атанасија Стојковића, учитељ њемачког језика „при Екатаринском институту“) позове Милош, на препоруку својих секретара, који су лане као посланици његови у Питеру били, за учитеља своје деце; и ево је сад, пре мјесец дана, са својом Парискињом и с *кћерју* од 12—13 година (ово је таман као што треба —) дошао у Крагујевац, и премда је Стојковић, ваљада завидећи му слави и господству (није шала код државнога књаза бити васпитатељ дјеце!), писао Милошу да он *није ни за учитеља дјеце сеоске, а камоли књажеске*, он је засад *још* у великој чести, а особито поред секретара који су га препоручили. — Исти Зорић казивао је да ће се и моја руска пензија скоро уставити. Ја велим: уплаши, боже, али не умори! — Еда пишете што Аделунгу или Кепену?

Гледајте, забога, за мој пасош, да једанпут доћем тамо. Стејић мисли своју књигу наново у Бечу штампати, и, као што говори, са *ј, љ и њ*. Овај догађај с *првом* књигом из *књажеске* типографије показује што смо *ми* знали и прије: да се књиге *само* ондје могу штампати гдје имају закони (макар какви, само да су *постојани*).

Пишите ми *одмах*...

Вук

П. П. Са Стејићем контумацира шабачки прота, о коме је у „Allg. Zeitung“ стојало како је на скупштини, 1830. и 1831. г., предиковао, па сад од неправде и од зулума *утекао* амо, оставивши у Шашцу кућу и жену и дјецу.

(Вукова *преписка*, I, 428—430)

У Земуну, 22. августа (по наш.) 1832.

Љубезни пријатељу!

После дугог чекања примио сам Ваша два писма, од 24. и 28. августа. — Ако ја још шест мјесеци оваје узморам сједити, зло и наопако! Па куд сам онда усред зиме пристао? А особито што бих са Савом¹ радио? Он ваља сад одмах доље (од 15. окт. по римском) да иде у другу латинску школу (у првој је био други еминенс између 30 ђака). — Не знам шта ћу чинити. Најпослије ће ме ово *неправедно* гоненије удавити. Ја не знам је ли још ико овако на правди божијој страдао. Оставио сам у Србији плату и службу само да бих сам у европејској држави *мирно и безопасно* живио, радећи своје послове и старајући се за васпитаније своје дјеце, па овдје сад, готово као хапсеник, толико мјесеци морам дангубити и мучити се!

Са Србима сам мојим *баш данас* сасвим раскрстио. Једнако су ме звали онамо, *обећавајући* ми да ће ми дати цијелу моју бившу плату (7 цванцика на дан) без икакве службе, *али да ништа више не пишем*; но ја сам се све изговарао да засад никако не могу онамо ићи. Прије три недјеље дана звао ме Милош у *Топчидер на ручак* и на састанак (са сватовима); ја сам се и од тога којекако изговорио. Које зато све, које због једнога истина трубог, али истинитог и *знатног* писма које сам недавно Милошу писао, данас дођу на парлаторију тројица од најзнатнијих његових чиновника, те ми јавно пред толиким свијетом кажу: да ми је он... и оца и мајку и казао ми да у Србију више никад не смијем ићи, и не само да сам у његовој немилости, него

¹ Вуков син, треће дете по реду.

да ће се он са свом могућом силом потрудити да ми и *пензију руску укине*; потом су ме и они сва тројица цовали и ружили што су год боље знали; а то је све било по заповијести Милошевој (ex officio).

Како ради онога посла за који сам Гриму писао, тако ради ове Милошеве претње да ће ми пензију укинути, ја мислим, као што сам Вам и прије писао, да би добро било да се што паметно о српској типографији и Стејићевој књизи у „Allg. Zeitung“ даде. А и овај данашњи догађај вриједан би био новина, јер откако је ове парлаторије, оваква комедија није била на њој. Ако хоћете, ја ћу Вам овај догађај описати *српски* па послати.

Возаровић је магарац као и његов штура. Данашња ми је депутација књажевска казала да у Србију унапредак ником ни ријечи не пишем, али ћу му ја поручити.

Доста је засад! Пишите ми одмах!

Вук

П. П. У Београду је изишла *прва* (осим Стејићево) књига, у којој су двије књижице (прештампане), обе *збрањене* на овој страни, тј. овдашњег књиговесца Г. Ковачевића о буну српској 1804, и некаквога капетана Стаматовића „Славено-србском у роду и обществу“.²

(Вукова преписка, I, 438—440)

---

² Пјесна о случајној буну против даија од Гаврила Ковачевића, штампана је први пут у Будиму 1804. године; Стаматовићева песма штампана је први пут у Будиму 1798. и прештампана 1806. године. Обе књиге биле су забрањене у Аустрији.

На Цетињу, 12/24. септ. 1834.

Љубезни пријатељу!

Надам се да сте примили писмо моје из Тријеста (а што ми на њега нијесте одговорили, мислим да сте били у Бадну). Ево Вам сад пишем са Цетиња из Црне Горе. Прије седам дана дошао сам овдје, и владика ме је примио као друга и пријатеља, *и с чим се год може* рад је да ми угоди. Док човјек својим очима не види, никако му се не може казати како је каменита и врлетна Црна Гора (Црногорци у шали кажу да су се богу, кад је сијао камење по свијету, продрле бисаге више Црне Горе, те му се све сјеме на њу просуло). Мјесто се ово чини да је врло здраво, али сам ја у приморју био здравији него што сам овдје откако сам дошао, а унапредак не знам како ће бити (има четири дана како ми ноћу удара крв на нос, па не може да изиђе, него у јутру испљујем и изхракнем).

У Дубровнику сам био 13 дана. Данашњи је дубровачки језик прави језик херцеговачки; ово су највеће између њих разлике: 1) што се у Дубровнику изговара *x* (и то не као *h* него управо као *ch*); 2) што не кажу нпр. *ћџа*, него *дјџа* итд.; а 3) што имају много и премного ријечи талијанских. Сељаци око Дубровника (који се овдје зову *содати* — од *солдати*) носе све *турске* хаљине, као да су усред Босне, и по Дубровнику пјевају уз гусле, као и Бошњаци по Босни и Херцеговци по Херцеговини. *Ријечи* и *пословица* написао сам нешто и ондје, и овдје их сваки дан пишем. Ако Вам жив дођем, донијећу Вам доста знатних ствари за српски (а и за општи славенски) језик. Ево штогод да Вам назначим овдје. Гдје је год у староме словенском језику *ь*, а у данашњему српском *а*, ондје Црногорци имају глас између *а* и *е* (али ми се чини да се више

чује *e* него *a*); а у Доброти (у Боци код Котора) нити се говори ни *a* ни *e*, него управо њ, нпр.: дѣн, кѣд, сѣд, отѣц, петѣк итд. Бока је особито знатна што се нашега језика тиче. У Котору се говори готово као и у Херцеговини (*x* се и изговара и не изговара), *Доброта* се почиње управо од Котора, па се у њој говори друкчије; *Прчањ* је према Доброти преко канала, па се у њему не говори као у Доброти; у *Рисну*, до кога из Котора нема више од два сата, говори се (као што кажу), сасвим херцеговачки; у *Паштровићу*, који је горе више Котора, кажу да се говори *ге* мјесто *гдје* (као и у ономе крају Црне Горе који граничи с Паштровићем). Све би ово ваљало боље *очима видјети и ушима послушати*, и уз то би се још и друго што нашло.

Али ево сметње што *немам новаца!* Мени од пута доведе није више претекло од 4 ф. (а чудим се како ми је и доведе дотекло). Овдје, кад бих сам здрав био, могао бих сам код владике ласно сједити без икаква трошка за храну и за квартир, а и по Црној Гори (ако би могуће било јахати) послао би ме он на своме коњу и са својим момком, али би поред свега тога требало да човјек има што у кеси; у Боци, пак, не може се без довољнога трошка никуд макнути. Како се овдје до 3 мјесеца неће моћи ништа штампати, ја бих, да имам барем 50 ф., ишао опет у Боку да је обиђем до зиме; али овако оста то до љета. Кад Вас не би мрзело да пишете Кепену, или његовом тасту (ако он још не би био ондје дошао), не би ли ми нашли каквога Румјанцова, или не би ли учинили да ми се *дода* што *к пензији*, ја се надам да не би узалуд било, а ово је прилика zgodна, нити ће се ласно боља моћи наћи. Ја знам да Вас мрзи молити и за себе и за другога; али помисливши да се велике ствари не могу ласно учинити, надам се да се нећете тога одрећи. А и осим ових крајева, по Далмацији и по Хрватској нашло би се што важно ново. Чуо сам да у Лици има два рода Шо-

каца, од којих се једни зову *Буњевци* (који живе и говоре као и Срби), а други *Крањци*, који ће бити *кекавци*. У Истрији чуо сам да неколико села имају, поред обичнога словенског језика, некакав *особити језик* (отприлике као *каравлашки*), којим дома и између себе говоре сви, а пред осталим људима стиде се њиме говорити.

Мене је више људи у Тријесту увјеравало да је то цијела истина. А и осим тога чини ми се да ће у Истрији бити језик више крањски него српски; но то би све ваљало очима видјети и ондаје на мјесту ушима чути.

Чуо сам да је из Дубровника послато у Беч готово двјеста старих диплома српских, међу којима их има и из XII вијека. Гледајте Ви то да добијете (ако већ нијесте добили) у руке. — Чуо сам да Шафарик очекује из *Париза* од *Дидота* црквена слова да њима штампа своје славенске паметнике. — Ја сам у Дубровнику био код Гагића у квартиру, и својски ме је дочекао и држао; али кад се натраг вратим, волио бих сам бити у крчми, гдје би смио довести *содате* да ми пјевају а ја да пишем (а у кући онаквога господина, који мора да живи по вољи других, то би била велика срамота. И мени, што сам ишао готово свако вече у једну крчму иза града, те слушао гдје се уз гусле пјева, рече један познаник да је то срамота, и шта ће рећи господа дубровачка; а ја му одговорим да ја ондаје није сам дошао да утаћам вољи госпoде дубровачке, него сам својој).

Молим Вас, поздравите код моје куће, и кажите да сам жив и здрав. Нека ми жена што пише, па ми Ви пошаљите писмо у Вашему, а Ваше завите у друго и пошаљите an Herrn Elias Lumbardich in Cattaro.

Особито бих сам рад да ми пише жена еда је какво писмо од Саве¹ дошло; јер сам у великој бризи не чујући ништа за њега. Еда ли је Вама Аделунг што одговорио?

¹ Вуков син.

Кад успишете Ранку и Гриму, поздравите их и од мене.

Пишите ми *одмах*, молим Вас.

Кажите, молим Вас, мојој жени да ћу и њој писати док се мало боље намјестим; али она нека не чека писма мога, већ нека ми одмах пише (па ми Ви писмо пошаљите преко *Илије Лумбардића*, као што сам прије рекао).

Владика мој² казао ми је да Вас поздравим кад Вам успишем (данас није овдје, него је отишао на Планину, али ће прексјутра доћи).

Ваљада је Ваша књига досад готова. Како из Тријеста преко Далмације нијесам могао ударити, тако нијесам могао ни разабрати ништа за *глагољаше*, само сам толико чуо да их све мање бива; ако бог да здравља, кад се вратим преко Далмације, гледаћу више о њима да дознам. Чуо сам да у Херцеговини на два мјеста има сила славенских рукописа на пергаменту, и гледаћу преко владике да би их како добавили, барем само да их видим и опишем. Чуо сам да и у *Дибри* (у Арнаутској) има српски манастир са 30 калуђера и око њега више од 300 села народа који говори славенским језиком (по свој прилици *српско-бугарским*).

Засада је доста. Поздравите пријатеље, а особито г. Меглицкога,³ ако се гдје с њим састанете. Пишите *одмах*, и овако *подоста*

Вашему свагдашњему
Вуку

Хајде да Вам и овдје што надрљам. Властелске жене у Дубровнику зову се *владике*; *слушкиња*, макар била баба и од сто година, зове се *дјевојка*; а дојкиња или дадиља зове се *баба*, макар била и дјевојчица од 12 година.

(Вукова преписка, I, 452—455)

² Петар II Петровић Његош (1813—1851), архимандрит и владика црногорски од 1830. до смрти.

³ Гаврил Тихонович Меглицки, свештеник при Руском посланству у Бечу.

КОПИТАР — ВУКУ

Беч, 11. априла 1815.

Драги, цењени пријатељу!

Оба Ваша писма су ме силно обрадовала, како својим интересантним литерарним садржајем, тако и доказима Вашег пријатељства и љубави, који за мене, као што знате, још много више значе (и због тога ме као човека, на пример, загонетно понашање Мушицког утолико више вређа. Кад бих знао да ми је окренуо леђа само из лености или због заузетости, ја бих се могао утешити; али овако морам веровати да је он или погрешно разумео мој и сувише младачки оптимизам, или да је о карактеру „шокца“ судио на уобичајени начин, па је хтео, на леп или ружан начин, да прекине односе са мном. Али оставимо то. Зар нисам ја довољно награђен Вашом љубављу и наклоношћу, пријатеља чија су ми имена већ дуго позната и поштовања вредна).

Ако бог да, Беч ће добити бар једну, ако не две, српске штампарије. Наиме, овде је један немачки књижар из Фрајбурга, који ће се за четири месеца овамо сасвим преселити и који располаже капиталом од 80 до 100 хиљада форината здравог новца. Код њега намеравам да сметим пријатеља о коме сте ми писали пре годину дана — ако се до њега још може доћи. И Ви, најдражи пријатељу, морате овамо доћи. Додуше, све су то засад само *изгледи* док се рат или не одмакне или се срећно заврши. О томе Вам

говорим овако рано зато што видим да се спремате да кренете у свет можда куд било, иако српској књижевности можете учинити веће услуге него многи који су прошли кроз све школе.

Шта кажете на овакве предлоге: да Ви дођете овамо с новцем од кога бисте могли живети најмање 6—8 месеци, да за то време штампате Вашу велику „пјеснарицу“, од које бисте опет добили новац бар за једну годину; а за то време би се морао наћи *више него један* gessource (нов извор прихода). Најрадије бих Вас видео код себе. — Ако ово не успе, *привремено* ће Вам бити обезбеђено бар наставничко место у српским школама. *Само књижевност да не напуштате!* —

Ако сте „пјесне“ све исцрпили, пружа Вам се могућност за један *додатак* „пјеснарици“: збирка *српских народних приповедака* (као она Готшалкова која се недавно појавила на немачком). Да ли су Срби њима тако богати као песмама, ја то не знам. Ви ћете тиме своју „пјеснарицу“ допунити, а ми, Ваши наклоњени читаоци, упознаћемо најјаче словенско племе у његовим погледима на свет и на историју сопственог живота.

Метрика Милованова ми се јако допада; потрудите се да се штампа. Ваша граматика је већ рецензирана за „Wiener Lit. Zeitung“ (али још није одштампана). Ја сам за Вас учинио више него што, можда, заслужујете, с обзиром да сте дозволили да Вас поучавају *лоши* језикословци и правописци, који Вам опет, упркос Вашем бољем уверењу, натурају „пете точкове“. То се код нас зове грех против светога *Духа!* И то је одишта грех против *духа* у човеку! Останите Ви ипак на *правом* путу на коме сте били, иначе нећете спасти душу своју; јер само ко до краја истраје, биће блажен, каже *Библија* (коју Ви, да то поновим још једном, морате за енглеско Библијско друштво, уз добар хонорар, превести на српски).

Колико има Словена који говоре српски? Четири, пет, шест милиона? Пустите људе нека

о Вашем „намеренију“ говоре што хоће; нама је судија наша савест и само онај ко није племенит и чист радо о другима говори ружно; зато што он није у стању ништа да учини без изгледа на личну корист, он мисли да то ни други не могу. Према таквим људима нећемо се равнати.

Довде сам био стигао с писањем кад су ме прекинуле посете (после 7 часова ујутру), до 9 часова, а онда сам морао у Библиотеку. А сад, после ручка, око 3 сата, настављам наш разговор. Приложио бих Вам једну, на брзину написану белешку за „Слованку“ кад не бих знао да господин М*** „Literatur — Zeitung“ и тако добија рано, па нисам хтео да без потребе оптерећујем писмо. Али чим граматика буде рецензирана, добићете један посебан отисак. Са *Мркаљем* треба да ступите у везу. Добри се морају повезивати, као што се и нерадници држе један другог. — Мора бити да сам испао смешан кад сам једном реч сало (коју и ми Крањци имамо) уместо са маст превео са прогон (мислио сам на глагол слати). Заиме бога! Ђаволски је само *истрајаванье* на грешци. Кад сам почео да изучавам *serbica*, нисам овде имао ниједног познаника Србина, као што можда знате. Међутим, моје намере су чисте, и сваки дан радо учим нешто ново. — Познајете ли Соларићеву азбуку? Он је ваљан човек, мада ме понекад криво разуме, о књијжници!

Требало би да поред *народних приповедака* објавите и *чисто српску збирку пословица*; не као код Мушкатировића збрда-здолa, преведене с немачког, латинског, мађарског итд., већ само оне које се у српском народу могу чути. Уз многе, које се односе на *бајке* или националне обичаје, не би било наодмет неки ред објашњења (нарочито за нас несрпске Словене). Све би морало бити строго онако написано као Ваша *Грамматика*, тј. књига, не книга, ако се у изговору чује њ, а не н.

Спор који ви сад између себе водите око књижевног и књишког језика није нова појава; он се увек јављао тамо где је вођена борба за живи језик против *мртвог*, чак и против жеља и очекивања иначе великих људи; на пример, Петрарка је веровао да ће своје име овековечити латинским делима, док је за своје *италијанске* песме очекивао у најбољем случају толерантност средине; међутим, његове латинске песме данас једва да познаје понеки библиотекар, а италијанске се још певају. С вама су сад у *потпуно једнаком положају* Грци, који су тај процес, вероватно, заувек завршили опредељењем за новогрчки језик; баш пре осам дана је стигла последња сатира на рачун макарониста, из Париза, која је присталице старогрчког коначно дотукла. Истина, о ортографији присталице новогрчког нису ни саме још начисто (дакле, треба још почекати; али реформа неће изостати; чак се и у француским новинама, на пример, у „*Journal de l'Empire*“ од 1. априла о. г., појавио један чланак у коме се сви досадашњи француски и европски правописи осуђују; ствар је у врењу и може бити одлучена само у нашу корист). — Дакле, не сумњати у победу истине! *Мора* ићи! — Само да сте ми што пре овде! Кад бих ја постављао професоре у аустријској Србији, знао бих добро шта ми је чинити. За десет година Ваше школе би имале већи углед него све „школачке“! — Али ту не помажу само лепе жеље! Све зависи од вас самих! — Кад бих ја био Давидовић, ја бих се, после Фрушићева одласка, удружио с Вуком — али ја сам само

Ваш Копитар

„Слованку“ ћете ускоро имати. Тридесет *Писменица* очекујем с нестрпљењем, да бих задовољио радознале пријатеље. — Учите се од мене писању *дугих* писама, и без комплимената. Мој рукољуб госпођи свастиси и поздрав свима бла-

гонаклонџенцима. Можете ли да прочитате моја
писма? — Пре мира ја одавде не путујем.

[Споља:] v. Wien. An Herrn Vuk Stefanovics
in Peterwardein
Karlowitz

У његовом одсуству свакако предати госпо-
дину директору *Волнију*, у Карловцима.

(*Вукова преписка*, I, 489—492)

V
ДОДАТАК

УМЕСТО ПОРТРЕТА*

Копитар је био средњег раста, риђ. Имао је плаве очи, танке усне, плаву, више риђу косу, а исте такве и обрве. Био је сувоњав, а ипак здрав — поглед оштар, али и пријатан. Ход му је био умерен, ишао је мало погрбљен. Носио је мрк фрак и панталоне, понајвише бео прслук и белу мараму око врата. На глави цилиндар.

У библиотеци често би га опколила гомила посетилаца, а он је спроћу свакога био предуспретљив и услужан. Сироте је радо помагао. На својим шетњама никад не би прошао поред просјака а да му не удели. У стану тешко га је кад било наћи — окукао је у библиотеци. У друштву је био весељак; а кад би увече отишао у кафану, тада, као и Добровски, није марио рано долазити кући.

(Јован Гавриловић — Борбу Рајковићу, Борбе Рајковић, *Изабрани списи, I — Биографије књижевника* — Матица српска, Нови Сад, 1950, 109)

*

КАЗИВАЊЕ ВУКОВЕ КБЕРИ МИНЕ О Ј. КОПИТАРУ

Копитар са несрећне љубави није се више женио. Коју је он хтео, није га хтела, већ се уда-

---

* Копитаров портрет није познат. По речима Е. Кернц, врсног зналца његовог живота и дела, он није допуштао да га портретишу, уверен да је ружан.

ла за арт.[илеријског] капетана. Богатство њено једним случајем пропадне. После ње остала је кћи. Мина је видела слику те Копитареве љубави.

[Мина Караџић-Вукомановић
— Борбу С. Борђевићу. Запи-
сано 21/9. V 1893 — Архив
САНУ, 8552/119(20)]

*

ИСКОПАВАЊЕ ПОСМРТНИХ ОСТАКА Ј. КОПИТАРА И В. КАРАЏИЋА

Кр. српско
посланство
Но= 1581.
Прилога 1 ком.

У Бечу 30. септембра 1897.

Господине Министре,

У вези са мојом депешом од 28. овог месеца, о ископу и преносу Вукових и Копитаревих костију, част ми је накнадно јавити Вам да нисам пропустио, очекујући одговор на моје писмо од 17. септембра ове год. Но= 1516, да спре-
ним службене позиве за она лица и корпорације у Бечу које сте ми саопштили у Вашем претпи-
су од 12. истог месеца Но= 9972, и да учиним
нужне кораке код бечке општине за допуст екс-
хумације, а по доласку г. др Борба С. Борђеви-
ћа, професора и изасланика приређивачког од-
бора за пренос Вукових костију, и пријаму де-
пеше председника Српске краљевске академије
наука да је ова усвојила понуду „Entreprise des
travaux funèbres“, ступио сам одмах у преговоре
са овим друштвом за ископ и пренос Вукових
остатака. Сазнавши од г. др Борђевића да депу-

тација жели да се Вукови остаци пренесу брзим влаком, а од представника поменутог друштва за сахрану да за то треба добити нарочиту дозволу од Ц. Кр. дирекције државних железница, ја сам и за то учинио одмах корак и у своје време добио пристанак обеју железничких дирекција, аустријских и угарских. Кад је депутација Српске краљевске академије дошла, Посланству је остало да, у споразуму са њом и г. др Борбевићем, утврди детаљни програм за ископ и пренос Вукових остатака, и ми смо се у томе поглавито придржавали програма, који је одбор за пренос Копитаревих костију усвојио, пошто су оба велика покојника имали бити ископани и пренесени са гробља на одговарајуће железничке станице истога дана и од истога друштва.

Међутим, ја сам лично однео и предао спремљени службени позив од стране повереног ми Посланства президијуму Царске бечке академије наука и престоничке општине. Предају позива за српску и грчку општину, као и за српског, руског и грчког свештеника, наредио сам да изврши лично г. секретар Јовичић.

Ц. академија одговорила ми је нотом од 8. октобра п. н. врло ласкавим тоном написаном, да ће у част успомене на оба велика покојника, Вука и Копитара, делегирати свога члана, професора универзитета и царско руског дејств. државног саветника, г. Јагића, да је заступи при помену и преносу костију од гробља до железнице; српска православна црквена општина одговорила је, такође писмено, да ће тужној свечаности присуствовати корпоративно, а председник бечке општине др Луегер одговорио је под својим потписом да ће лично, у име општине, доћи на опело „оцу нове српске књижевности, Вуку Стефановићу Караџићу“.

Председник грчке општине у Бечу, члан горњег дома, г. Никола Думба, који се налази ван Беча, одговорио је телеграмом да „сажаљева што због одсуства не може да узме удела у свечано-

сти, коју приређује Српска краљ. академија у спомен великом научнику и украсу напредујућег Српског народа, с којим је он негда био у личном пријатељству“. Од свију ових писмених изјава дати су преписи депутацији.

Оба грчка архимандрита, г. Јанулис и г. Столијотопулос, као и пречасни руски прота г. Николајевски и настојатељ храма српске цркве Св. Саве, г. Мишић, обећали су чинодејствовати при помену Вуковом на Св. Марковом гробљу.

На напомену представника друштва „*Entreprise des pompes funèbres*“, да би Посланство требало да умоли бечку главну полицију да одреди изванредан број жандарма, ради одржавања реда на гробљу и по улицама, кроз које ће *Cortège* проћи, иначе, ако би то само друштво чинило, полицијске власти тражиле би наплату за услуге које би нам указале, и тиме би се знатно увећао трошак око преноса Вукових костију — издао сам нужне наредбе секретару г. Јовичићу, који је о томе говорио са полицијским комесаром Полтом, услед чега је главна полиција изаслала довољан број жандарма, пешака и коњаника, те је свуда владао примеран поредак. Уопште, све овдашње власти и надлежства, са којима се овом приликом дошло у додир и имало посла, били су веома предусретљиви и услужни.

У недељу ујутру у 9.³⁰ часова, у присуству заступника варошког физикуса, др Лефлера, магистратског саветника бечке општине др Гајтнера, београдске депутације и секретара г. Јовичића, од стране повереног ми Посланства, као и списатеља Каница, савременика и пријатеља пок. Вука, поред мноштва овд. српских ђака, извађен је сандук у коме су се налазили остаци покојникови. Кад је подигнут капак са металног ковчега, који је био веома угнут и улубљен на своме доњем крају, али уопште још добро сачуван према времену за које је под земљом лежао, укашаше се остаци Вукови у потпуној целости својој. Сваки део трупа и костију беху на своме

месту. На глави, која беше потпуно лишена свега до костију, беше још веома добро сачуван фес с кићанком; на горњем делу костура беху још видљиви трагови од црног капута са два реда дугмади, а на доњем од црних панталона са врло добро сачуваним чарапама мрко-жуте боје. Лева његова нога, која је била нешто краћа, беше згрчена и одвојена од колена. Др Лефлер приметио је секретару Јовичићу да се није надао да ће Вуков леш у овако још сачуваном стању затећи, узевши у обзир да је већ протекло 33 године од како је погребен.

По жељи депутације, остаци Вукови фотографисани су у оном стању у коме су нађени, а потом брижљиво пренети у нови метални ковчег у коме ће се пренети у Београд. Потом је ковчег пренесен у стан надзорника гробља Св. Марка, који је друштво застрло црним застиркама и одговарајућим украсима те претворило као у неку привремену капелу, где се имао извршити премер Вукове лобање и гипсани отисак. Док су се за ово чиниле нужне спреме, магистратски саветник др Гајтнер, по изјављеној му жељи од стране Посланства на молбу депутације, саставио је протокол о ексхумацији Вукових остатака, којим се констатује да су то заиста његови остаци и да су присутни делегати г. Новаковић и Нешић и списатељ Каниц, који су га за живота познавали, потврдили на основу заоставшег одећа и костурних остатака да су то заиста земни остаци пок. Вука Стеф. Караџића.

Тај протокол потписали су како поменути магистратски саветник тако и присутни заступник вар. физикуса и сви чланови депутације Српске краљ. академије и новосадске Матице, поред секретара г. Јовичића од стране Посланства и г. Каница, као покојниковог личног пријатеља. Од тога протокола задржата је копија у Посланству, а оригинал је предат депутацији.

У исто време, потписали су сви гореименовани, осим др Јајтнера и Лефлера, већ спремлени

записник на пергаменту, којим се констатује да је тога дана, на основу Указа Њег. Величанства Краља, Српска краљевска академија дала извадити Вукове кости из Св. Марковог гробља ради сахране код Саборне цркве у Београду. Пошто је тај записник био потписан, спуштен је у нарочито набављено стакло, у форми једне облице, напуњено зејтином, у које је спуштен и један комад сребрне споменице Вукове. Записник је претходно фотографисан. Ово је стакло смештено у једну кутију од лима, која је, пошто је најпре залемљена, утврђена у ковчег поред костура Вуковог.

Док се ово збивало у привременој капели и побочној соби, гробари су раскопавали гроб Копитарев и депутација је са осталима, који су присуствовали ексхумацији Вуковој, таман стигла да види ископ костију учитеља и пријатеља Вуковог — Копитара. Ту су били већ искупуљени изасланици Матице љубљанске. Остаци Копитареви, једно што нису били у металном сандуку, а друго што су 20 година дуже лежали под земљом од Вукових, нађени су помешани са земљом и не у целости.

Помен је држан истога дана тачно у 2 часа п. п. пред великим позлаћеним крстом на гробљу Св. Марка. Целе прошле недеље владаше прва зима: било је кише, а два дана је и снег падао, као да смо у децембру, а не на измаку септембра! Дан одређен за Вуков ископ обећаваше лепо време иако беше ујутру још доста хладно; по подне је заиста огрејало сунце као у знак радости овоме акту пијетета према бесмртном Вуку.

Ковчези са остацима оба покојника беху постављени на постољима једно поред другога, покривени богатим, златом извезеним покривима од црне кадифе, на којима беху положени многи венци од свежега цвећа и лаворовог лишћа. С леве и десне стране беху по два огромна сребрна чирака, из којих је, уместо свећа, буктао

шпиритус у великим млазевима (Opferflammen), а код подножја лево и десно налажаше се по један кадифени јастук са венцима од лаворовог лишћа, у чијој средини беху смештени сребрни венци од Српске краљевске академије Копитару и од Љубљ. матице Вуку.

Ковчег Вуков беше на левој, а Копитарев на десној страни. На подножју Вуковог ковчега беху православни свештеници у орнатима: оба грчка архимандрита, српски свештеник г. Мишић, па руски прота г. Николајевски са својим ђаконом; на подножју Копитаревог ковчега беху 5 католичких свештеника, од којих онај у средини имађаше на глави познату високу спљоштену митру од беличастога атласа. Свуда унаоколо мноштво света — неколико стотина људи, оба пола, свију доба старости и разноврсних положаја. У првим редовима, десно, видео се г. др Луегер, др Шукље, министарски саветник Кажек, многи изасланици разних чешких, словенских и српских клубова у Бечу, чланови парламента; особље Посланства и српска депутација стајаху иза православног свештенства, мало даље професор Јагић, професор Јиречек од стране универзитета, г. Каниц, председник и чланови српске правосл. општине, српски питомци и ђаци.* Најпре су чинодејствовали католички свештеници на латинском језику, а затим православни по реду, који сам горе изложио. Пошто је слов. пев. друштво отпевало „Со свјатими упокој“, испео се на говорницу, која је била постављена у зачељу између оба ковчега, заступник одбора Матице Љубљанске, дворски саветник и члан аустро-угарског парламента др Шукље, и пошто се најпре на немачком језику, са неколико речи, захвалио појединим изасланицима на њиховом присуству, говорио је даље на словен-

---

* Од стране главне бечке ковнице били су директор: Regierungsrath v. Mütten и вицедиректор г. Дим. Петровић (Србин Панчевац) и представници овд. српске колоније.

ском језику о заслугама Копитара и Вука. За њим је говорио одушевљено и духовито др Луегер, чији говор прилажем у прилогу под /. После овога, говорио је бивши председник Министарског савета г. Новаковић и, најзад, доцент на Бечком универзитету др Мурко, последњи истичући заслуге и дела Вукова, а претпоследњи Копитарева. Све говоре прекидали су присутни местимице са „живео”, и „слава”, а између говора певало је нарочите песме словинско певачко друштво.

Чланови српске депутације и особље Посланства имали су на прсима повећи знак од српске тробојне траке са позлаћеним писменом *B* у средини, а остали гости мањи знак од исте траке. Цео помен био је веома свечан и дирљив.

После говора носиоци друштва „Entreprise“ понели су оба ковчега, и то најпре Копитарев као старијега, па онда Вуков и поставили их на свечана стаклена кола ван порте, у која беху упрегнута по 6 вранаца. Пред првим колима јахао је један херолд са црном заставом и у флор замотаним венцем од лаворовог лишћа. Иза њега носачи сребрних венаца на коњима; позади сандука српска депутација са особљем Посланства. У првим колима био сам ја са г. Новаковићем и г. Антоном Хаџићем, председником Новосадске матице, па онда г. Нешић итд. Било је преко 60 кола, од којих 25 пада на терет Вуковог приређивачког одбора, 25 Копитаревог, а остала кола беху приватних гостију. Кортеж је ишао лаганим темпом, кроз Rennweg, Schwarzenbergplatz и Hengasse. Кад смо дошли до Белведерске палате, ту су се Копитарева кола и његови пратиоци одвојили за Südbahn, а Вукова са својим на Staatsbahn. Било је око 4.³⁰ п. п. кад смо стигли на место определења. Ту смо затекли у приправности железнички салонски мртвачки вагон, у који је Вуков ковчег одмах унесен и смештен. Кључ од тога вагона предат је пратиоцу ковчега г. професору Борђевићу.

Сутрадан, брзим влаком у 8.²⁵ ујутру, отпутовала је депутација са ковчегом Вуковим пут Београда. Њој се придружио професор Јагић, г. Хацић, новосадски професор г. Јован Грчић и председник и потпредседник Српског академског друштва „Зора“. Ови последњи су носиоци сребрног венца, који је набављен од прилога који је друштво „Зора“ првобитно прикупило за пренос Вукових костију.

На станицу су изишли да испрате Вуков ковчег особље Посланства и потписати.

О поласку известио сам, дан пре, нашега генералног консула у Б. Пешти.

Ја Вас молим да примите, Господине министре, уверење о мом одличном поштовању.

Посланик

Мил. Михаиловић, с. р.

Господину

Господину Председнику Министарског савета,
Министру иностраних дела

Београд

(Архив Србије, МПС, 1897,
XXX, 71)

РЕЧ НА КРАЈУ

Крајем 1813. године срели су се у Вуковом стану, у бечком предграђу Ландштрасе, Јернеј Бартоломеј Копитар, 33-годишњи, већ прослављени филолог, „чудовиште од науке“, како га је назвао Ј. Грим, и Вук Стефановић, 26-годишњи хром изабеглица из Србије, „нешколован, али од матере природе тако издашно светлим умом обдарен“; први — уважени цензор словенских књига, други — бивши устанички цариник. Због тадашњих прилика, истина, Копитар није могао дати „*imprimatur*“ Вуковом првом спису (некој врсти новогодишње честитке Караборбу о слому устанка), али је због „необичног“ језика у поменутом тексту пожелео да упозна Вука.

То познанство, судбински значајно по нашу културу, уродило је присним и трајним пријатељством одржаваним током три деценије, све до Копитареве смрти, 1844. Двадесет година потом, наћи ће се у истом гробљу и њихове раке, а крајем минулог века, 1897, истог дана ископани су и њихови посмртни остаци и после заједничког опела пренети у отаџбинску земљу, у Љубљану и Београд.

Копитарева улога у Вуковом делу и заслуга за њ одвећ су познате. С непоколебљивом вером и поверењем у Вука још с првих дана, Копитар ће овог даровито самоука смишљено припремати и одгајати за препородитеља српске културе.

Он је са задивљујућим утицајем програмирао Вуково дело: усмерио га на прикупљање народних умотворина, пре свега песама; издавање граматике и речника говорног језика и саображавање азбуке његовим потребама, како би свим овим увео народни језик у књигу и књигу у народ.

Ревносно је уводио Вука у науку, обавештавао га о новостима из славистичког света, о новим књигама и појавама.

И непосредно је помагао свог миљеника: методолошки је упутио Вука у обраду и обликовање *Рјечника*, објашњења речи превео на немачки и латински језик, тако да га је Вук називао „наш *Рјечник*“; срањивао Вуков превод *Новог завјета* с грчким оригиналом и Лутеровим преводом.

Популарисао га својим рецензијама у почетним годинама Вуковог списатељства и, с Ј. Гримом и Ј. Гетом, представио га ученој Европи.

Узимао га у заштиту од злонамерника: од професора Карловачке богословије Георгија Хранислава и секретара Београдске полиције, П. Адамовића; бранио га, с много заузимљивости и у више махова, пред аустријским властима.

Препоручивао га пријатељима ради пензије, превођења Библије или избора у учена друштва и академије; блажио Вукове материјалне тегобе новчаним позајмицама.

Учио га, подстицао, бодрио на стравично мучном путу националног препородитеља.

Све то — уз оптужбе да је, заједно с Вуком, настојао да „пошокчи“ српски народ, да га одвоји од традиција и православља, од Русије. И сам је, истина, признавао да је желео да окрене очи словенског живља у Аустрији од Петербурга ка Бечу. Све то, међутим, било би узалуд да му није био с руке историјски ход српског народа: нова осећања и нова свест испуњавали су све више српско национално биће, а романтично „славјанствовање“ све брже се повлачило пред најездом националног.

У више прилика и с дирљивом захвалношћу Вук је одавао признања своје учитељу. И он је, међутим, узвраћао ударјем свом прослављеном пријатељу: прибирао за њ грађу у вези с бугарским и албанским језиком; уступао му аналитичке оцене „Новина српских“ и Герхардовога превода наших песама (Wila), које је

Копитар превео и потписао, и — ваља још једном нагласити — оживотворио је замисли свога ментора у великом и жучном педесетогодишњем „рату за српски језик и правопис“, јер није било довољно схватити их и прихватити само, већ је уз то требало имати смелости, истрајности и умности да би се то привело у дело и победу.

Голуб ДОБРАШИНОВИЋ

БЕЛЕШКА О КЊИЗИ

Књига обухвата избор текстова који у најнужнијој мери приказују односе између Копитара и Вука. Било би то, разуме се, потпуније да нису ограничавали време и простор. Из истог разлога изостављене су и илустрације.

Први чланак не односи се на Вука. Вук је, међутим, дао грађу за њ, а Копитар је то превео и не много допунио. Њиховим заједничким радом (подсети мо се овом приликом да је то и први сачувани Вуков спис) желео сам и да започнем ову књигу.

Текстови Ј. Копитара објављени су на немачком језику.

Преводи прва два чланка преузети су из XII књиге Сабраних дела Вукових *О језику и књижевности I* (Просвета, Београд, 1968, 253—258, 305—311); превео их је проф. Стојан Стојановић. Две промеморије, као што је у извору назначено, објавио је Андра Гавриловић. Остало су преводи Глише Ерњаковића. Текст на латинском, дат у напоменама, превео је проф. Фрањо Баришић. Најтоплије им се захваљујемо на сарадњи.

Приликом коментарисања коришћени су подаци Р. Нахтигала, приређивача Копитаревих списа; Н. Петровског (у *Рекламацији* [...]) и Б. Гавеле (уз Вукова писма).

Г. Д.

САДРЖАЈ

I

ЧЛАНЦИ ЈЕРНЕЈА КОПИТАРА

<i>Новине сербске из царствујушега града Виенне</i>	7
<i>Писменица сербскога језика по говору простога народа написана Вуком Стефановићем Србанцем</i>	18
<i>Народна србска рјечнарица, издана Вукомъ Стефановићем. Частъ втора</i>	31
О Вуковом <i>Српском рјечнику</i> и — да ли основни принцип сваке књижевности, матерњи језик, не треба да важи само код Срба (и данашњих Грка)	41
Књижевност (О Вуковом <i>Српском рјечнику</i>)	72
Рекламација за Г.-на Вука из Србије	76

II

ПРОМЕМОРИЈЕ ЈЕРНЕЈА КОПИТАРА

Поводом <i>Српског рјечника</i>	83
О III књизи <i>Народних песама</i>	91
Превод <i>Новог завјета</i>	96
Промеморија о Вуку Стефановићу Караџићу	102

III

ВУК О КОПИТАРУ И КОПИТАР О ВУКУ

Вуково казивање биографу И. И. Срезњевском	113
Први узор и почетак скупљања наших народних пјесама	118
Из Вуковог писма Стефану П. Книћанину	121
Копитар о Вуку	124
Ј. Жупану (1814)	124
Силвестру де Саси (1815)	124
Л. Мушицком (1815)	125

IV

ПИСМА

Вук — Копитару	129
Будим, 20. V 1814.	129
Карловци, 20. III 1815.	132
Карловци, 8/20. IV 1815.	134
Шишатовач, 10. III 1816.	138
Шишатовач, 1/13. VIII 1816.	140
Петроград, 10. IV 1819.	142
Кишињев, 14/26. VIII 1819.	144
Буковина, 12. IX 1819.	146
Земун, 5/17. VII 1820.	146
Праг, 19/31. III 1823.	148
Лајпциг, 11/23. X 1823.	149
Земун, 16/28. XII 1829.	152
Земун, 18/30. I 1832.	158
Земун, 31. III/12. IV 1832.	160
Земун, 7/19. IV 1832.	161
Земун, 6/18. VI 1832.	163
Земун, 27. VI/9. VII 1832.	165
Земун, 22. VIII/3. IX 1832.	168
Цетиње, 12/24. IX 1834.	170
Копитар — Вук	
Беч, 11. IV 1815.	174

V

ДОДАТАК

Уместо портрета	181
Казивање Вукове кћери Мине о Ј. Копитару	181
Ископавање посмртних остатака Ј. Копитара и В. Караџића	182
Реч на крају (Голуб Добрашиновић)	191
Белешка о књизи	194

Издавачка радна организација „Рад“ — Београд, Моше
 Пијаде 12 • Вуков сабор — Тршић • Коректор: Јелица
 Лазич • Нацрт за корице: Милош Мајсторовић •
 Штампано у 8.000 примерака • Штамп: ГРО „Просве-
 та“ — Београд Буре Баковића 21

Зз, зјело, з.

Ззз, земља, з.

ИИ, иже, иџ

Јџ, јк, ј.

Оу оу, у, у.

Фф, ферџ, ф.

Хх, хјер, х.

Њ њ, џ, џ.

Цц, цџ, ц.

Чч, черв, ч.

Шш, ша, ш.

Щщ, шта, щџ.

Ђђ, јер —

Ђђ, јери, и

Ђђ, јер, —

Рр, рџ, р

Ссс, слово, с.

Тт, тврџа, т.

Ђђ, јаџ, је.

Е, је, је, е.

Јојо, ју, ју.

Љљ, јуџ —

Љљ љ љ, о, о.

Јаја, ја, ја.

Аа, ја, ја.

Кк, кеџ, кеџ, кеџ.

Пп, пеџ, пеџ.

Оо, оџа, оџ.

Уу, уџица, и, в.

Код ових слова ваља узети на уму:

1) е стоји само у средини и на крају, и ипак његова јест, али само послије самогласних слова знаци је, н. п. моџ, се, весе; а послије полугласних слова ипак се буда е, н. п. рече, пуне, младенеџ.

2) и самостално састављено сн/сн) код дође послије н, онда се и ипак џк, н. п.